

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GELECEĞE DÖNÜŞ

Engin Erkiner

TDAS ★ Babiali

GELECEĞE DÖNÜŞ

Engin Erkiner

Kitabın ana fikrini tek cümleyle özetlemek gerekirse; Marx'ın öngörüsünün aksine rakipsiz olmayan, güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kalan ve kalacak olan, sosyalizmin bağımsız iç yasaları olamaz; sosyalizmin evrimi kapitalizmin mevcut durumuyla bağlantı içinde şekillenecektir.

Kitap, bu evrimin nasıl olabileceği konusunda genel bir çerçeve sunmaya çalışıyor.

978-605-9760-26-3

9 786059 760263

www.ozenyayincilik.com

Geleceğe Dönüş

Engin Erkiner

TDAS Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

1. Baskı: Ekim 2016

tdas.kitap@gmail.com

TDAS Yayınları

Dizi Kitap – 03

Dağıtım:

İstanbul: 2A, Alfa, Alkım, Artı, Bilgi, Çağaloğlu, D&R,
Derya DağıtımFinal, Paraf, Remzi, Say, Totem, Yelpaze

Ankara: İmge, Kitapsan, Kıta, Arkadaş Kitabevi

İzmir: Kitapsan, Güneş

İnternet satış:

www.idefix.com, www.kitapyurdu.com, www.kitapyeri.com,
www.dr.com.tr www.netkitap.com, www.hermeskitap.com, www.babil.com,
www.1001kitap.com.tr, www.kitapdenizi.com,

<https://www.finalpazarlama.com>, <http://www.kitapsan.com.tr>

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Geleceğe Dönüş

Engin Erkiner

© Engin Erkiner
© TDAS Yayınları / Ozan Yayıncılık

Yayın Yönetmeni: Mustafa Demir

Editör: Cahit Çelik

Kapak resmi: Ivan Konstantinovich Aivazovsky (1817-1900)

Arka kapak resmi: Filippo Palizzi (1818-1899)

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):

Geleceğe Dönüş – Engin Erkiner /

Türkiye tarihi, Siyasi tarih, Devrimci örgütler

Babialı Kitaplığı, Ekim 2016, Türkiye, İstanbul 128 sayfa

ISBN: 978-605-9760-26-3

Sertifika no: 11329

Baskı ve Cilt: Ozan Matbaacılık

Davutpaşa Caddesi, No: 352

Güven Sanayi Sitesi, C blok, No: 222-223

Topkapı İSTANBUL

TDAS YAYINLARI / BABIALI KİTAPLIĞI

Alemdar Caddesi Güzel Sanatlar Sk. No: 13 Cağaloğlu İstanbul

Tel: 212.511 93 95 520 43 90 Faks: 212.527 98 47

Email: info@babialikitap.com Web: www.babialikitap.com

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
-------------	---

Birinci Bölüm

1. Reel Sosyalizm: Dün ve Yarın	11
2. Reel Sosyalizm Sonrası Kapitalizm ve Burjuvazi	14
3. Yetişmek, Geçmek ve Bitiş.....	22
4. Gelişmiş Bir Tüketim Toplumu Olarak Komünizm	28
5. Geleceğin Değişmesi.....	37

İkinci Bölüm

1. İşçi Sınıfının Tarihsel Rolü: Teori ve 20. Yüzyıl Gerçeği	45
2. Sosyalizmde Küçük Üreticilik	54
3. Devrim; Kimlere Karşı, Kimlerle Birlikte?	61

Üçüncü Bölüm

1. Kapitalizm-Sosyalizm-Ekoloji	69
---------------------------------------	----

Dördüncü Bölüm

1. Sosyalizm, Yabancılaşma ve Özgürlük	85
2. Politik Özgürleşme.....	87
3. Sosyalizm ve Devlet.....	96
4. Sosyalist Yabancılaşma: Başarısızlık Ve Başarı.....	105

Beşinci Bölüm:

Geleceğe Dönüş Yolları	113
------------------------------	-----

1. Sosyalizm, Bölgesellik, Evrensellik	113
2. Sosyalizmin Geleceği	121

Sonuç Yerine	129
---------------------------	------------

Kaynaklar.....	132
-----------------------	------------

GİRİŞ

“Gelecek de en az geçmiş kadar bugünü belirler.”

Nietzsche

1989-1991’de reel sosyalist sistemin çözülerek dağılmasının ardından komünistler için gelecek sona erdi. Gelecekte dönmek zorunda kaldılar. Kendilerinin bunun ne kadar farkında olduğu önemli değil; önemli olan, 1991’den sonra geçen 25 yıl boyunca dünya çapında kapitalizme yönelik direnişlerin içinde komünistlerin önemli denilebilecek rolünün olmamasıdır. Varlar, halen büyük çaba harcıyorlar, ama inandırıcılıklarını kaybetmiş durumdalar. Savundukları geleceğe inanan insan bulmakta ciddi sıkıntı içindeler.

Benzer bir gelecekte dönüş 1914’te de yaşanmıştı. O yıllarda sosyal demokrat adını taşıyan komünist partileri –başta da en kitlesel olan Almanya’daki parti- Birinci Yarıdan Paylaşım Savaşı’nda kendi burjuvazilerini desteklediler. Savaşa karşı çıkan ve bu savaşın iç savaşa dönüştürülmesini savunan Lenin ve Luxembourg azınlıkta kalmışlardı.

Ekim devrimi dünya komünist hareketini çöküşten kurtardı. Komünist adıyla yeni partiler kuruldu ya da varolanların adı değişti. 2. Enternasyonal terk edilerek 3.’sü kuruldu ve sosyalizmin ileriye doğru yürütüşü –iç kavgalarla da olsa- sürdü.

1989-1991 sonrasında benzer bir kurtuluş gerçekleşmedi. Son 25 yılda gerçekleşen Zapatistalar, Sosyal Forum Hareketi, Latin Amerika ülkelerinde sol yönetimlerin iktidara gelmesi, ABD ve Almanya gibi önemli kapitalist ülkelerde finans merkezlerini işgal hareketi, Gezi direnişi, Kürt hareketi gibi dünya

çapında duyulan çıkışlarda komünistler de vardı ama görülebilecek kadar değillerdi.

1989-1991 bu belirleme için erken olabilirdi ama 25 yıllık pratikten sonra artık geleceğin bittiğinden açık olarak söz edilebilir.

Elinizdeki kitapta **geleceğe dönüş**'ün ya da geleceğin bitişinin tersine çevrilmesinin ancak bildiğimiz geleceğin değiştirilmesiyle mümkün olabileceği anlatılıyor.

Gelecekten dönüş, geleceğe dönüşe ancak böyle dönüşebilir.

Sosyalizmin ve komünizmin tanımlarının değişmesi gerekiyor. Böyle bir değişim ancak 20. yüzyılda iktidardaki sosyalizm tarihinin değerlendirilmesiyle yapılabilir. Bu tarihte ne yapılabildiği ve ne yapılamadığını incelemeden yapılacak saptamalar temelsizdir. Nelerin neden değişmesi gerektiği açıklanmalıdır.

Bir kavramın tanımı onun başlıca özellikleridir. Her iki kavramda da tüketim toplumu anlayışının geriye itilmesi gerekiyor. 168 yıl önce (1848'den ya da Komünist Manifesto'nun yayınlanmasından sonra geçen zamandır) kapitalizm dünya çapında az gelişmişti ve üretim insanlık için yeterli değildi. O dönemde daha çok üretime büyük önem verilmesi anlaşılabilir. Şimdi ise, kapitalizm her yerdedir ve insanlığın geniş asgari ihtiyaçlarını (beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve gelecek güvencesi) karşılayabilecek gelişme düzeyine ulaşmıştır. Zenginliğin dağılımı çok eşitsiz olduğu için uygulama mümkün değildir.

Kapitalizmin sadece doğayı değil insanı da tahrip ettiği genel olarak kabul ediliyor.

20. yüzyılda kapitalizme alternatif bir düzen kurulmasında işçi sınıfı asıl güç olarak ortaya çıkmadı. Buna sovyet devrimi de dahildir. Devrimlerde köylüler ve aydınlar da önemli rol oynadılar. Sosyalist bilincin sadece işçilere değil, köylülere, aydınlara, öğrencilere de iletilebileceği görüldü. Sovyet devrimi dahil neyin olduğunu gerçekten görebilirsek, sosyalizmin tabanı

nın sadece gelecekte de değil 20. yüzyılda da genişlemiş olduğunu anlayabiliriz.

Kitabın bir bölümü bu konuyla ilgilidir.

Ardından sosyalizmin ana amacının, yeni bir uygarlık ve yeni insanın yaratılmasının nasıl olabileceği konusu geliyor. İnsanın kendini gerçekleştirmesi, yabancılaşmanın sadece ekonomik alanda değil hayatın her alanda ortadan kaldırılması ya da en azından geriletilmesi nasıl gerçekleşebilir?

20. yüzyıl sosyalizmi üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasının yeterli olmadığını gösterdi. Üreticinin ürünü karşısındaki yabancılaşmasının bir oranda da olsa kalkması, başka alanlarda da yabancılaşmadan kurtulma anlamına gelmiyor.

Kitap sosyalizmde yabancılaşmanın önemli boyutunu oluşturan politik özgürlük ve devlet konularıyla devam ediyor.

Kitabın ana fikrini tek cümleyle özetlemek gerekirse: Marx'ın öngörüsünün aksine; rakipsiz olmayan, güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kalan ve kalacak olan, sosyalizmin bağımsız i  yasaları olamaz. Sosyalizmin evrimi kapitalizmin mevcut durumuyla bağlantı içinde şekillenecektir.

Kitap, bu evrim nasıl olabileceği konusunda genel bir  er eve sunmaya  alışıyor. Kaynaklar bölümü kitabın sonunda yer alıyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REEL SOSYALİZM: DÜN VE YARIN

20. yüzyılda iktidardaki sosyalizm güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kaldığı için marksist sosyalizm değildi; olamazdı da. Reel sosyalizm deyimi bu anlamda kullanılır. Marksist sosyalizm teorisinde rakip sistem yoktur. Dünya çapında devrim olmadığı sürece -böyle bir ihtimal bulunmuyor- bundan sonraki sosyalizmler de reel olacaktır, ama farklı bir reel. Bu farklılık zaman ve mekândan kaynaklanan farklılığın ötesindedir; sosyalizm teorisinde değişiklik gerektirdiği için böyledir.

Marksist sosyalist toplumun gelişme teorisinde önemli değişiklik yapılması gerekiyor. Bunun nedenlerini açıklamadan önce, bu teori nasıl bir gelişmeyi öngörüyordu, buna bakalım.

Burada önceki bir yapıttan uzun bir alıntı yapacağım ve ardından bu alıntıdaki temel noktaları daha ayrıntılı açıklamaya yöneleceğim.

“Marksist sosyalizm teorisinde, SSCB örneğinde olduğu gibi ne kadar büyük olursa olsun sosyalist bir ülkenin güçlü kapitalist ülkelerle birlikte yaşaması öngörülmemiştir. Sosyalist devrim kapitalist ülkelerin tümünde kısa bir zaman aralığında peşpeşe gerçekleşecek, sosyalist devrimin olmadığı kapitalist bir ülke kalmayacaktı. Bu durumda ‘yeni dünya’ genel nüfusun küçük bir bölümünü barındıran sosyalist ülkelerle, büyük çoğunluğu oluşturan eskinin sömürge ve yarı sömürge ülke halklarından oluşacaktı. Kapitalizm öncesi ilişkiler

lerden yeni çıkmış büyük çoğunluk, sosyalist ülke insanlarıyla birlikte nasıl yaşayacaktı ya da burjuvazinin sömürgeleri yönettiği gibi, dünya nüfusunun büyük çoğunluğu da küçük bir azınlık olan işçi sınıfı tarafından mı yönetilecekti; üzerinde düşünmeye değer.

Bu noktaya dikkat çekmekteki amacım, Marx-Engels'in beklediği kapitalist ülkelerin tümünü kapsayan sosyalist devrim gerçekleşseydi bile, büyük sorunların bitmeyeceğidir. O zaman sosyalist bir ülkenin kapitalist ülkelerle birlikte yaşama sorunu olmayacak, bu sorun hiç de daha küçük olmayan başkasına yerini bırakacaktı: sadece kapitalist ülkelerde ciddi bir güç olabilen işçi sınıfı, o zamanki dünya genelinde küçük bir azınlık olarak sömürge yönetimi altında yaşamaktan yeni kurtulmuş, kapitalizmle –o da sömürge tarzı olanıyla- çok az tanışmış büyük çoğunlukla birlikte nasıl yaşayacaktı?

Marx-Engels'in dönemlerindeki sömürgeciliğe kapitalizmi geliştirdiği için olumlu bir işlev yüklemeleri anlaşılabilir. İngiliz ve Fransız sömürgeciliği (diğer kapitalist ülkelerin sömürgeleri azdı) kapitalizmi geliştirdi, çok sayıda insanı feodalizmin bile öncesi şartlarda yaşamaktan çıkarsınlar, kapitalizmle tanıştırsınlar ki, kapitalist ülkelerde sosyalist devrim gerçekleştiğinde işçiler dünya çapında küçük bir azınlık olarak kalsınlar.

Zor bir durum! Marx-Engels ulusal çapta değil, ama kapitalist ülkelerle sınırlı olarak düşündüler. Proletarya diktatörlüğü, devletin sönmeye başlaması bu çerçevede düşünülmüştür. Ne ki, geçmişin sömürge ve yarı sömürgelerinde yaşayan insanlığın büyük çoğunluğu, merkez ülkelerde devrim olunca ve kendileri de bu şartlardan kurtulunca sosyalist olacak değildir. Kapitalizmi tanımayan, modern sınıf mücadelesini bilmeyen, hayatları boyunca ilkel koşullarda yaşamış ve zorunlu olarak bunun kültürel birikimini taşıyan halklarla dünya çapında sosyalizm mümkün olabilir miydi?

Marx-Engels ve daha sonra da Lenin sömürgeci ülkelerde yaşadılar ve dönemlerini analiz ederken sadece bu ülkelere baktılar, sömürgelerle ilgilenmediler. Bu durum onların insanlığın büyük bölümünün yaşadığı sömürgelerdeki sorunları anlamamasını getirdi ve bu konuda ciddi sorunlarla karşılaştılar.

Marx-Engels sömürgeciliğin sömürge ülkelerde zorunlu olarak kapitalizmi geliştirerek tarihin dışında kalmış halkları tarihe çektiğini düşündüler ama bu kapitalizmin metropollerdekinden oldukça farklı olduğunu değerlendiremediler.” (40 Yıl Sonra TDAS, s. 24-25)

Her insan ne kadar zeki ve bilgili olursa olsun yaşadığı dönemin koşullarından etkilenir. Marx-Engels ve daha sonra Lenin ileri götüşlüydü, yaşadıkları dönemin analiziyle sınırlı kalmadılar ama yaşadıkları ülkelerin koşullarından güçlü biçimde etkilenmemeleri mümkün değildi.

Yukardaki alıntının ana fikri, Marx-Engels’in insanlığın kurtuluşunu, insanlığın küçük bir bölümünün kurtuluşuna bağlamalarıdır. Dönemin büyük sömürgeci ülkelerinde (özellikle İngiltere) yaşadılar, bu ülkeyle birlikte Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerini kapsayacak sosyalist devrimin insanlığın kurtuluşunu sağlayacağını düşündüler.

Burada kendiliğindencilik ve gerekçelendirilmemiş otomatik bir işleyiş inancı vardır. Sömürgelerde yaşayan insanlığın büyük çoğunluğu özgür olacaktı ama henüz feodalizm hatta ondan önceki gelişme aşamalarında yaşayan bu insanlar metropoldeki devrimle birlikte neden sosyalist olacaklardı; bunun açıklaması yoktur. İngiltere-İrlanda veya daha sonra gerçekleşeceği gibi Çarlık Rusyası ve ona bağlı sömürgeler konusunda (bunlar iç sömürge oldukları için) birlikte gelişme olabilir ama aynısını İngiliz sömürgesi Hindistan, yarı sömürge Çin, Afrika’daki sömürgeler ve Osmanlı İmparatorluğu için düşünmek mümkün değildir.

Marksist sosyalizm teorisi dönemine göre büyük bir ilerlemedir ama evrenselliği konusunda acele tespitlerde bulunmamak gerekir. 19. yüzyılda sömürgecilik esas olarak Batı Avrupa kaynaklıdır. En büyük iki sömürge imparatorluğu İngiltere ve Fransa’ya ait iken, bunları Almanya, Portekiz, Hollanda, Belçika izler. Marksist sosyalizm esas olarak bu alanın işçi sınıfını dikkate alır. Başka ülkelerde işçi sınıfı oldukça azdır. Bu alanın işçi sınıfları ise bulundukları ülkelerde çoğunluğu oluşturabilir ama dünya genelinde küçük bir azınlıktır.

Marx-Engels Batı Avrupa'da bir ülkede başlayıp hızla diğerlerine yayılacak azçok zamandaş bir sosyalist devrim öngördüler. Buradan hemen çıkan sonuç, marksist teorinin sosyalizmi rakipsiz olarak görmesidir. İngiltere, Almanya, Fransa ve diğer kapitalist Avrupa ülkelerinde gerçekleşecek devrimden sonra sosyalizmin rakibi olmayacaktır. Aslında ne yapacakları kestirilemeyecek olan sömürge ülke halkları vardır ama en azından kapitalist rakip bulunmayacaktır.

Böyle olmadı ve ilk olarak 1917'de Çarlık Rusyası'nda gerçekleşen devrim 1991'de SSCB sona erinceye kadar güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kaldı. Buradan çıkan sonuç, sosyalizmin kendi başına belirlenebilecek tarihinin bulunmadığıdır. Bu tarih kapitalizmin tarihiyle birliktedir. Sosyalizmin gelişme çizgisinde kapitalizmin durumu büyük öneme sahiptir. Bunun tersi de doğrudur, sosyalizm güçlendiği oranda kapitalizmin gelişmesini etkiler.

1919'da Almanya'da devrim gerçekleşseydi, SSCB'nin gelişmesi daha farklı olurdu. Kapitalizmin durumunu dikkate almadan sosyalizmin tarihsel aşamalarını belirlemek mümkün değildir.

Ekim devriminden sonraki sosyalizmin marksist sosyalizm olmadığı söylenebilir. Sosyalizm, marksist teoride öngörülme-yen güçlü bir rakiple mücadele içinde birlikte yaşamak zorundadır. Reel sosyalizm belirlemesi de bu anlamda kullanılır.

Bundan sonraki sosyalizmler de, devrim ister tek ülkede isterse bir bölgede olsun reel olacaktır. Bu reellik 20. yüzyılda yaşanılardan farklı olabilir ama güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşanılacağı için söz konusu olan rakipsizliği öngören marksist sosyalizm olmayacaktır.

Burada önemli olan gerçekte olanı teoriye uydurmaya çalışmak değil, farklı koşullarda gerçekleşenin ve gerçekleşecek olanın teorisini yapmaktır.

Güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak, üretim araçlarında özel mülkiyet kaldırıldıktan sonra da -bu durum uzun sürse

bile- burjuvazinin ortadan kaldırılamayacağı anlamına gelir. 20. yüzyılın ilk yarısında böyle bir gelişme olmayabilirdi ama 1970'li yıllardan başlayarak ve özellikle de 21. yüzyılda iletişimin sınır tanımadığı bir dünyada yaşıyoruz. Hayat tarzları, tüketim alışkanlıkları, değer sistemleri kısa sürede dünya çapında yayılıyor. Sosyalizmin tarihinde bunun en etkili örneğini Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DAC) yaşamıştı. Batı'daki Federal Almanya Cumhuriyeti'nde (FAC) yeni çıkan bir otomobil modeli DAC'de talep yaratıyordu, çünkü Batı'nın TV kanalları her an Doğu'dan izlenebiliyordu.

Teoride belirtilenden oldukça farklı bir gelişme sosyalist ülkelerde burjuvazinin iktidara gelmesinde ortaya çıkar. Burjuvazinin iktidara gelmesinin tek yolu ekonomide hâkim olup buradan hareketle üst yapıyı, iktidarı ele geçirmek değildir. Önce iktidara gelinebilir ve gerekli düzenlemeler yapılarak üretim araçlarında özel mülkiyet, miras hakkı, kredi ve borçlar konusu yasal olarak düzenlenir; ardından zenginleşme gelir. Her sistem yasal çerçeveye ve ilgili kurumlaşmaya ihtiyaç duyar.

Sosyalist üretim ilişkileri kapitalizm bünyesinde gelişmez. Bunun için önce iktidarın alınması ve devlet aracılığıyla bu ilişkilerin oluşturulması gerekir.

Reel sosyalizmin ardından iktidara gelen burjuvazi de aynı yolu izledi. Bu burjuvazi sosyalist üretim ilişkileri içinde gelişmedi. Önce iktidara geldi, gerekli düzenlemeleri yaptı ve ardından devleti soyarak süper milyonerleri ortaya çıkardı.

Bu süreçle ilgili olarak "politik kapitalizm" kavramı kullanılır. Üstyapı kapitalizm yanlılarının elindedir, altyapıda ise üretim araçlarında kamu mülkiyeti ya da sosyalist ekonomi vardır. Alt ve üstyapı arasındaki bu uyumsuzluk Ekim devrimi sonrasındaki yıllarda da yaşanmıştı. Üst yapı sosyalist iken, alt yapıda belirli merkezlerin dışında yarı feodalizm egemendi. Ekim devrimi sonrasında yaşanan hızlı modernleşmeyle, alt yapının üstyapıya yetişmesiye, 1989-1991'de gerçekleşen bunun tersiydi: burjuva üstyapının gerekli düzenlemeleri yaparak altyapıyı kendisine uydurması.

Reel sosyalist ülkelerde burjuvazi iktidara nasıl geldi? Bu soru farklı da sorulabilir: Bu burjuvazi kimlerden oluşuyordu?

2. REEL SOSYALİZM SONRASI KAPİTALİZM VE BURJUVAZİ

1989-91 döneminde somutlanan reel sosyalizmin tarihe karışma süreciyle ilgili olarak yapılan değişik değerlendirmelerin tamamına yakını ne yazık ki bilimsel bir temele sahip değildir. Marx-Engel alıntılar yaparak bu süreci çözümlemek mümkün değildir çünkü onlar 74 yıllık reel sosyalizm tarihini yaşamamışlardır. Lenin'in yaşadığı dönem de oldukça kısadır.

Bu tarihi Stalin dönemiyle sınırlı kalınarak açıklamak da mümkün değildir. Bu dönem önemli olmakla birlikte bunun ardından reel sosyalizmin çözülmesine kadar uzanan yaklaşık kırk yıllık dönem daha vardır. Kişilerin doğruluk ve yanlışlığını esas alan değerlendirmelerin kendisini marksist olarak görenler tarafından yapılması hayret vericidir. Reel sosyalizmde değişik ülkelerde bugün doğru ve yanlış olarak değerlendirilenlerin tümü partinin işidir. Parti politikası örneğine sık rastlandığı gibi tek kişide simgeleşebilir ama arkada geniş bir kadronun ve bazı durumlarda halkın desteği bulunmaktadır. Bu olmadan tek kişi çok özel durumlar dışında çok da önemli değildir.

Sosyalist ülkelerde burjuvazi komünist -ya da farklı isim taşıyan ama aynı işlevi gören- partilerden çıktı. Burjuvazi bu ülkelere dışarıdan gelmedi. Ek olarak, burası oldukça önemlidir, bu sınıf küçük üreticinin zaman içinde zenginleşmesiyle de oluşmadı.

İki reel sosyalist ülkede, Macaristan ve Polonya'da küçük üreticilik vardı. Bunlar devlete gerekli vergiyi verdikten sonra ürünlerinin kalan bölümünü pazarda satabiliyorlardı. Bu iki ülkede de burjuvazi küçük üreticilerin bir bölümünün zenginleşmesiyle oluşmadı. Bu kesim içinde zenginleşenler olabilir ama burjuvazinin oluşmasına etkileri ihmal edilebilecek kadar azdır.

Bu kadar önemli bir saptamanın gazete haberlerine bakılarak yapılmaması gerekir. Komünist partilerinin önde gelen kişileri ülkelerinde daha sonra devlet başkanı oldular, Türkiye ve ABD ile yakın ilişki geliştirdiler. Azerbaycan'da Türkiye yanlısı Elçibey'i darbeyle devirip devlet başkanlığını ele geçiren Haydar Aliyev, SBKP Politikbürosu'nda KGB sorumlusuydu. Gürcistan'da devlet ikinci başkanı olan Eduard Schewardnadse bir dönem SSCB'de Dışişleri Bakanıydı. Rusya Federasyonu'nda başbakanlık yapan ve şimdi de devlet başkanı olan Vladimir Putin ise yıllarca KGB'nin DAC'deki başkanlığını yapmıştır. Bu ve benzeri örneklerden hareketle reel sosyalizm sonrasındaki kapitalizmde eski komünist partilerinin önde gelen kişilerinin önemli rol oynadıkları sonucuna varılabilir ama bunun savunulması sonuçta tek örneklerle bağlı olduğu için yeterince güçlü değildir.

Araştırmalarla bu sonuca ulaşılmış olması gerekir.

Reel sosyalist ülkelerdeki komünist partilerinin önde gelen kişilerinin 1989-1991 sonrasında durumları ne oldu? Ne kadarı sosyalizm sonrası kapitalizmde de önemli rol oynamayı sürdürdü, ne kadarı aktif hayata veda etti?

Ek olarak, parti yöneticilerini tek kesim olarak görmemek, ayırtmak gerekir. Fazlasıyla göz önünde olan politik yöneticilerin yanı sıra kombinaların, aydın ve sanatçı örgütlerinin ve komsomolun yöneticileri bulunmaktadır.

Sosyalizm sonrasında burjuvazinin nereden geldiğini ortaya çıkarmak için şöyle bir araştırma yapılıyor: Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'da parti yöneticileri arasından 1 Ocak 1988'de -sayı ülkelere göre değişmekle birlikte- bin kişi seçiliyor ve bu kişilerin 1989'da sosyalizmin çözülmesinden dört yıl sonra, 1 Ocak 1993'te ne yaptıkları araştırılıyor. Araştırma kapsamının bu üç ülkeyle sınırlı olması alanı küçültmek istegiinden kaynaklanıyor olsa gerektir.

Araştırma sonucuna göre Çek Cumhuriyeti'nde eski yöneticilerin yüzde 51,7'si, Macaristan'da 43,1'i, Polonya'da ise 51,2'si 17

1993'te bu kez kapitalizm koşulları altında değişik alanlarda etkin görevlerde bulunuyorlar. (Eyal, Szelenyi, Townsley, S. 200)

Bu üç ülkede komünist partilerinin değişik alanlardaki yöneticilerinin yaklaşık yarısı bu kez kapitalizm koşullarında etkin durumda bulunuyor.

Bu sayılar ortalamadır ve eski yönetici kesimin hepsi de aynı oranda yeni düzende etkinliğini sürdürmüyor. Araştırma sonuçları ekonomik, politik ve kültürel alandaki yöneticiler olarak ayrıştırıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkıyor:

Ekonomik alandaki yöneticilerin ki bunlar genellikle kombinelerde sorumlu durumda olanlardır, yüzde 70,7'si aynı alanda etkili durumdadır.

Bu oran politik alandaki yöneticilerde (parti genel sekreteri, politik büro üyeleri vb.) yüzde 39,3'e düşüyor.

Kültürel alandaki yöneticilerde ise oran yüzde 44,2.

Bu sonuçların açıklaması şöyle yapılabilir:

Ekonomik alandaki yöneticilerin önemli oranda etkin konumlarını sürdürmeleri sosyalizmden sonraki kapitalizmde dünya çapındaki büyük tekellerle kurulan ilişkilerin sonucudur. Ülke hızlı bir şekilde yabancı sermayeye açılır, ekonominin durumunu en iyi bilen ve yabancı sermaye için de en gerekli olan elemanlar bunlardır.

Politik alandaki yöneticilerde büyük düşüş bir oranda eski yöneticilerin ancak erken emeklilikle açıklanabilir. Macaristan'da eski yöneticilerin yüzde 19,1'i, Polonya'da yüzde 17,2'si ve Çek Cumhuriyeti'nde de 15,4'ü erken emekli yapılmıştır (aynı kaynak).

Politik kademelerde yönetici ve dolayısıyla halkın fazlasıyla gözünün önünde olan bu kesimin yaklaşık yüzde 60'ı geri plana itilmiştir.

Kültürel alandaki azalma da bu ülkelerde sosyalist rejime muhalif yazarların çokluğuyla açıklanabilir. Eskilerin yarısından fazlasının yerine muhalifler geçmiştir.

Sosyalizmden sonraki kapitalizmde artık bulunmayan eski komünist partisi yöneticilerinin değişik oranlarda etkinliklerini sürdürmesinde dikkat çeken önemli bir nokta, devri sabık yaratılmamış olmasıdır. Eski komünist partisi yöneticilerinden yargılanan ve mahkum edilenlerin sayısı çok azdır, bilinen ve tepki duyulan bazı isimlerle sınırlıdır. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi: geçmişte yapılan her şey birlikte yapılmıştır ve dolayısıyla kim kimi yargılayacaktır?

İkincisi: partiye ve hükümete karşı yapılan büyük gösterilerde can kaybı hemen hiç yaşanmadı. Zamanın yöneticileri ordu ve polise ateş açılması emri vermediler. Böyle bir emir verilseydi sosyalist ülkelerde kendi halkına ateş açma pratiğine sahip olmayan ordu ve polis buna ne kadar uyardı, bilinmez ama her durumda ölü sayısı daha fazla olurdu. Bu "yumuşak geçiş" in karşılığı da geçmişin kapatılmasıdır.

Rusya Federasyonu'nda sosyalizm sonrasındaki kapitalizmde etkinliklerini koruyan eski komünist partisi yöneticilerinin oranı daha fazladır. Aynısı Ukrayna için de geçerlidir. Bu ülkelerde tasfiye olan politik yöneticilerle ekonomik yöneticiler arasındaki fark daha azdır.

Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerdeki durum Orta Avrupa ile Rusya Federasyonu arasındadır.

Burada şu sorulabilir: sosyalist ülkelerde burjuvazi 1989 sonrasında mı oluştu yoksa daha önce vardı ve sadece yapı mı değiştirdi?

Reel sosyalist ülkelerde burjuvazi iktidarda olsaydı; devletin ve partinin yönetilmesinde en yetkin konumda bulunan politik yöneticilerin 1989 sonrasında en fazla kayıp veren kesim olması gerekirdi. Ek olarak, bu ülkelerde miras hakkı da çok sınırlıydı. Kişi şu veya bu yoldan istediği kadar zenginleşsin, miras bırakamıyor ya da zenginliği yaşadığı süre içinde kendisiyle sınırlı kalıyor, sonraki kuşağa devredilemiyordu.

Reel sosyalist ülkelerde burjuvazi 1985 sonrasında başlayarak ve 1989 sonrasında büyük bir hızla oluştu. Sosyalizm sonrası 19

kapitalizmin önemli özelliklerinden bir tanesi, tekelci burjuvazinin doğrudan oluşmasıdır. Bunun da geçerli tek yolu, devletin yağmalanması, devlet mülkiyetindeki toplumsal zenginliğin özel mülkiyete geçirilmesidir.

Bunu yapabilmek için uygun konumda bulunuyor olmak gerekir. En uygun durumda olanlar ekonomik alandaki yöneticilerdir ama parti içinde sıradan üye konumunda olmayan ve uygun ilişkilere sahip olan herkes değişik oranlarda bu hızlı zenginleşmeden yararlanmıştır.

Rusya Federasyonu gibi ülkelerde zenginlerin değil oligark denilen multimilyonerlerin ortaya çıkması bu yoldan gerçekleşti.

Reel sosyalizm sonrası kapitalizmin en önemli iki özelliği şunlardır:

Birincisi: kapitalizm önce ekonomik alanda egemen duruma gelip daha sonra iktidarı ele geçirmemiştir. Önce iktidar ele geçirilmiş ve yukarıdan aşağıya giden bir süreç içinde toplumda kapitalizm hakim kılınmıştır. Politik kapitalizm kavramıyla anlatılmak istenilen de budur. Kapitalizm, kısa bir süre için sadece politik olarak mevcuttur. Politik kapitalistler bir yandan hızla zenginleşirlerken diğer yandan da bu zenginliğin gerektirdiği yasal çerçeveyi oluşturdular: genel olarak özel mülkiyet hakkı, miras hakkı, kredi ve borçlar yasası gibi...

Altyapı son tahlilde üstyapıyı belirler anlayışı çerçevesinde aşağıdan gelişerek üstyapıda hakim olmayan, tersine yukarıdan ya da politik iktidardan aşağıya doğru gelişen kapitalizmi anlamak mümkün değildir. Üstyapı altyapıyı sadece etkilemez, onun oluşması ve gelişmesine de aktif olarak katılır. Kapitalizmde de benzeri bir durum vardır. Üretim araçlarında özel mülkiyet ve artı değer sömürüsü, üstyapıda ilgili düzenlemelerin yapılmış olmasını gerektirir.

Reel sosyalizmden kapitalizme geçerken devlet de dağılıp yeniden oluşmamış, yukardan kapitalizme uygun düzenlemeler yapılmıştır.

sosyalizmden kapitalizme çok az çatışmanın yaşandığı geçişin mümkün olabilmesi, öncelikle toplumda yeni düzenlemelere yönelik tepkinin bulunmamasını gerektirir. Reel sosyalist toplumun büyük bölümü de komünist partisi yöneticileri gibi sosyalizmin geleceği olduğuna inanmıyordu.

İkincisi: sosyalizm sonrası kapitalizmin oluşmasında belirleyici olan burjuvazinin komünist partisinin değişik düzeylerdeki yöneticileri ve bunların çevresinden çıkmasıdır. Polonya ve Macaristan gibi ülkelerde bulunan küçük üreticilik ve hizmet sektöründeki küçük özel işletme sahiplerinin zenginleşerek burjuvalaşması söz konusu değildir. Bunların payı yok denebilecek kadar azdır.

Tarımdaki küçük üreticiliğin ve hizmet sektöründeki küçük özel şirketlerin kapitalizmdeki konumuyla, üretim araçlarında kamu mülkiyetinin belirleyici olduğu koşullardaki konumu birbirinden farklıdır.

Dünyada güçlü bir kapitalizmle birlikte varolmak zorunda kalan sosyalizmde -sosyalist iktidar ister tek ülkede isterse geniş bir bölgede kurulsun- burjuvazinin dönüşsüzlük anlamında kesin olarak ortadan kaldırılması mümkün değildir. Üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılması ve toplumsal yaşamın her alanında buna uygun yasal düzenleme ve uygulamaların yıllarca sürmesi, sosyalist iktidarın bulunduğu alanda burjuvaziye ortadan kaldırır ama bu onun yeniden ortaya çıkmaya çağını garantilemez.

20. yüzyıldaki sosyal devrimler tarihi burjuvazinin belirli bir alanda yok edilebileceğini ama dünyada güçlü bir kapitalizm varoldukça farklı özellikler taşıyarak da olsa yeniden ortaya çıkmasının mümkün olduğunu gösterdi.

Burjuvazinin yok edildikten sonra yeniden ortaya çıkması nasıl engellenebilir? Sorunun açık cevabı bulunmuyor çünkü bu sorunun tarihi yenidir, geçmişte açık olarak sorulmamıştır.

Marksist sosyalizm teorisinde böyle bir soruya sosyalizm ra- 21

kipsiz olarak varolduğu için yer yoktur. Soru ise vardır ve devrim sonrasında önemli soruları arasındadır.

Sosyalizmin kendi başına değerlendirilebilecek bağımsız iç yasaları yoktur, bunlar birlikte yaşanan güçlü kapitalizmle ilişkileri içinde belirlenirler.

Reel sosyalizmin tarihinde bu konudaki en açık örnek “yetişmek ve geçmek”tir ya da sosyalizmin üretici güçlerin gelişme düzeyinde kapitalizme yetişmesi ve onu geçmesidir.

3. YETİŞMEK, GEÇMEK VE BİTİŞ

Üretici güçlerin ulaştığı gelişme düzeyi bakımından gelişmiş kapitalist ülkelere

yetişmek, 1920’li yılların başlarından itibaren SSCB’de sürekli tartışılan konudur. Yarı feodal bir ülkede sosyalist devrim yapılmış ve Avrupa ülkelerinde de devrim olmayacağı ortaya çıkmıştır. Bundan sonra ne yapılacaktır?

Aşağıdaki alıntı Etik Yayınları’ndan çıkan **1900’den Günü-müze Büyük Düşünürler** adlı dizi kitabın ilk cildinde yer alan Lenin makalesinden alınmıştır. (S. 58-7-58)

“Lenin, Devrimimiz Üzerine (Lenin, 1970:220), adlı yazısında II. Enternasyonal bilgiçlerinin sürekli aynı saptamayı yaptıklarını söyler: Rusya’da devrimin gerekli ekonomik ön koşulları yoktur! Aslında burada belirtilmek istenilen, “sosyalist devrimi boşuna yaptınız” suçlamasıdır. Lenin, buna karşılık, bir halkın kendisini emperyalist savaş koşullarında, Rusya’da ve Avrupa çapında gelişen bir devrimci durum içinde bulduğunu, içinde bulunduğu umutsuz gibi görünen durumu mücadeleye girerek aştığını ve böylece alışlagelmiş yoldan olmasa bile uygarlığın daha da gelişebilmesi için gerekli koşullara ulaştığını belirtir. Lenin’e göre, Rusya’da uygarlık için gerekli önkoşulların Avrupa ülkelerinden farklı bir yoldan oluşturulabilmesi söz konusudur.

‘Sosyalizmin gerçekleşebilmesi için belirli bir kültür düzeyi gerekli ise (belirtelim, her Batı Avrupa ülkesinde farklı olduğu

için kimse bu gerekli düzeyin tam olarak ne olduğunu söylemiyor), bu durumda biz neden devrimci yoldan bu düzeye ulaşmak için gerekli önkoşulları oluşturmaya girişmeyelim ve sonra işçi ve köylü iktidarı ve Sovyet düzeni temelinde ileriye giderek diğer halklara yetişmeyelim?’

Ertesi gün (17 Ocak 1923 tarihinde) yazdığı yazıda konuya devam eder: ‘Sosyalizm için uygarlığın gerekli olduğunu söylüyorsunuz. Çok güzel! Ama neden biz de uygarlık için gerekli önkoşulları yerine getirmek için büyük toprak sahiplerini ve Rus kapitalistlerini sürmekle işe başlamayalım ve daha sonra sosyalizm için ileriye doğru ilerlemeye yönelmeyelim?’

Lenin’in bu saptaması Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde sosyalizmin 1991 yılına kadar sürecektir. Sosyalizm için belirli bir uygarlık düzeyi gerekli ise, buradan öncelikle anlaşılması gereken üretici güçlerin ileri bir gelişim seviyesidir, Lenin bunun işçilerin ve yoksul köylülerin iktidarı altında da yapılabileceğini ve böyle bir uygulamanın tarihin (Marxist) yasalarını değiştirmeyeceğini savunmaktadır.

Tarihin (Marxist) yasaları sosyalizmin kapitalizmin ileri bir gelişme aşamasına ulaşmasından sonra gelmesini öngörür. Tarihsel materyalizm toplumları üretici güçlerin gelişme aşamasına göre sınıflandırır, üretici güçlerde daha ileri bir gelişme aşamasına ulaşmış olan toplum da, bu çerçevede, daha ileri bir toplum olarak değerlendirilir.

Lenin, toplumların Marxist tarihsel gelişme teorisinde üç değişiklik yapar. Birincisi: Emperyalist dönemde buhranın sistemin genelinde olgunlaşması nedeniyle tek ülkede devrim olanağıdır. Devrimin öncelikle üretici güçlerin en gelişmiş olduğu ülkelerde değil, nispeten daha geri bir ülkede de gerçekleşmesi mümkündür.

İkincisi: Geri bir ülkedeki devrim sadece demokratik değil, sosyalist devrim de olabilir. Lenin sosyalist devrim ile sosyalist bir toplum kurulmasını birbirinden ayırır.

Üçüncüsü: Sosyalizm üretici güçlerin görece az gelişmiş olduğu bir ülkede de kurulabilir. Lenin, burada, Marx-Engels'in sosyalizmin gelişmiş ülkelerin bütününde kurulabileceği görüşünü iki yönden değiştirmektedir: Üretici güçlerin görece az gelişmiş olduğu bir bölgede sosyalizm! (Rusya büyük bir ülke olduğu için tek ülke yerine tek bölge denilmesi daha doğrudur).

Sosyalizmin birlikte yaşadığı kapitalizmde ulaşılan üretici güçleri gelişme seviyesinden geride olması düşünülemez. Devrim üretici güçlerin gelişmesinin geride olduğu bir ülkede yapılabilir ama sosyalist iktidar altında bu alanda daha ileri ülkelere yetişilebilmesi mümkündür.

SSCB 1920'li yılların ikinci yarısından 1930'lu yılların sonuna kadar hızlı bir modernleşme yaşayarak sanayi toplumuna dönüştü. Uluslararası koşullar da 1929-33 ağır ekonomik krizi nedeniyle elverişliydi. SSCB yeni askeri müdahaleyle karşılaşmadığı gibi istediği makineyi de istediği yerden alabildi. SSCB o güne kadar bilinmeyen ve daha sonra sosyalist modernleşme olarak adlandırılacak yoldan gelişmiş toplum düzeyine ulaştı. Alman faşizmini yenilgiye uğratan asıl güç olan bu ülke zaferi sadece ordunun ve halkın kahramanlığıyla değil, ulaştığı teknik düzeyle de kazandı. Nazilerin teknik düzeyi biraz daha iyiydi ama arada büyük fark da yoktu. Olsaydı eğer bu açığı kahramanlıkla kapatmak mümkün olmazdı.

1950'li yılların başlarında SSCB üretici güçlerin gelişme düzeyinde en ileri ülke olan ABD'nin gerisindeydi ama aynı düzlemde yer alıyordu.

Üretici güçlerin o dönemin gözde sanayisi olan üretilen demir-çelik miktarıyla değil, emek verimliliğiyle ölçülür. SSCB şu veya bu sanayi alanında daha fazla üretim yapabiliyordu ve nitekim yapıyordu da. Belirleyici olan toplam üretim miktarı değil, belirli bir birimin –diyelim bir ton- ne kadar toplam iş saati ve enerji dahil hammaddeyle üretilmiştiydi. Kullanılan üretim tekniği, üretimin örgütlenmesi (mesela Taylorizm), işçilerin eği-

tim düzeyi emek verimliliğinin belirlenmesinde temel önem-
deydi.

İnsan üretim sürecinde aktif olarak yer alır. Oturduğu yer (me-
sela yakındaki işçi mahallesi), diğer işçiler ve işyeri yöneti-
miyle ilişkisi, dinlenme imkanları, kullanılan tekniğe uygun
eğitimi, kullanılan üretim tekniğiyle birlikte emek verimliliğini
belirler.

SSCB büyük bir alandaki kaynakları planlamayla merkezileş-
tirerek sosyalist yoldan modern bir sanayi toplumuna dönüş-
müştü. Üretici güçlerin gelişme düzeyinde hala gerideydi ama
otuz yıl önceki büyük açığı kapatmıştı.

1950'li yıllarda sosyalist düşünceden uzak Batılı iktisatçılar bile
SSCB'nin üretici güçlerin geliştirilmesinde kapitalizme yetişip
gececeğine inanıyordu. SSCB bu hızla gelişirse neden olmasın?

1957'de Ekim Devrimi'nin 40. yılında Sputnik ile ilk insansız
aracı uzaya gönderdi, 1961'de bunu Gagarin ile ilk insanın
uzaya çıkması izleyince; "bunlar ABD'yi geçerler anlayışı" sos-
yalist olmayanlarda bile yerleşmeye başladı.

Sosyalist bir ülkenin üretici güçlerin gelişme düzeyinde en ileri
kapitalist ülkeyi ve böylece genel olarak kapitalizmi geçmesi
neden önemlidir?

Tarihsel materyalizm toplumları üretici güçlerin gelişme düze-
yine göre sınıflandırır. Üretici güçleri daha gelişmiş toplum
daha ileri toplumdur. Sosyalizmin kapitalizmden daha ileri ol-
ması demek, üretici güçlerin gelişmesinde daha ileri bir aş-
mayı temsil etmesi anlamına gelir. İki toplum arasında başka
önemli farklar da vardır ama teoriye göre sosyalizm üretici
güçler konusunda kesinlikle ileride olmak zorundadır.

Marx'ın sözleriyle; *"Sosyal ilişkiler, üretim güçleriyle sıkı sıkıya
bağlıdır. İnsanlar yeni üretim güçleri elde ederek üretim ilişkilerini
değiştirirler ve üretim biçimlerini, yaşamlarını kazanma biçimlerini
değiştirerek, bütün sosyal ilişkilerini değiştirirler. El değirmeni size
feodal toplumu, buhar makinesi kapitalist toplumu verecektir."* (Fel-
sefenin Sefaleti)

Marksist sosyalizm teorisinde rakip bulunmayacağı varsayıldığı için üretici güçlerin geliştirilmesinde rakibi geçmek diye bir sorun yoktur, reel sosyalizmde ise vardır.

Kapitalizmle her alanda rekabetinsosyalist topluminsanını gerilime soktuğu eleştirisi anlamsızdır. Bu yarış zorunluydu. Tarihsel materyalizme göre daha ileri bir aşamayı temsil eden sosyalizm üretici güçlerde kapitalizmden geride olamazdı.

Reel sosyalizm 1960'lı yıllara kadar kapitalizme yetişiyormuş gibi görünüyordu. Sosyalist ülkelerde değişik alanlarda çalışan bilim insanları kapitalizmdeki gelişmeleri yakından izliyor ve "bilimsel teknolojik devrim" adını verdikleri yeni bir gelişmenin şekillenmekte olduğunu görüyorlardı. Sosyalist ülkelerin de üretici güçlerin geliştirilmesinde buna uygun bir hamle yapması gerekiyordu.

Bu yıllarda sosyalist ülkelerde DAC'den Fritz Behrens, Çekoslovakya'dan Ota Šik, Küba'dan Che Guevara, Macaristan'dan Janos Kornai ve başka isimlerin de yer aldığı önemli bir tartışma yaşandı. Ana konu bundan sonra nasıl devam edilecekti?

Bu isimler SSCB'de 45 yıl, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde yaklaşık 15 yılı geride bırakmış reel sosyalizmin böyle devam edemeyeceği görüşündeydiler. Sosyalizmde önemli değişiklikler yapılması gerekiyordu ama bunların neler olması gerektiği konusunda farklı görüşler vardı.

Bunların karşısında yer alan ve iktidardaki komünist partilerindeki yöneticilerin büyük bölümünü oluşturan -Çekoslovakya Komünist partisi hariç- kesim ise, kapitalizmin üretici güçlerin geliştirilmesinde önemli bir sıçrama yapamayacağı, dolayısıyla sosyalist gelişmenin eski çizgisinin sürdürülmesi gerektiği görüşündeydi.

Behrens'in "böyle devam edersek 25 yıl sonra çökeriz" (yaklaşık olarak da böyle oldu) görüşünün kişilere göre değişen çeşitleri üzerinde burada durmayacağım. Önemli olan 1989-1991'in birdenbire oluşmadığı, 25 yıl öncesinden bu sonu görenlerin olduğudur.

Mücadeleyi kaybettiler, tasfiye edildiler, yerlerine gelenler de eski çizginin savunucusu oldular.

1980'li yılların ortalarında ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, Japonya gibi başlıca kapitalist ülkelerin "üçüncü sanayi devrimi" adı da verilen üretimde bilgisayar kullanımına yöneldikleri, bunun da üretici güçlerde büyük bir sıçrama anlamına geldiği, sosyalizmin bu konudaki iddiasını kaybettiği ortaya çıktı.

"Sosyalizmin vitrini" sayılan DAC'de bile üretici güçlerin gelişme düzeyi FAC'nin yüzde 40'ı kadardı.

ABD'de Reagan'ın yönetime gelmesiyle artan silahlanma harcamaları, Batılı ülkelerdeki sosyalist ve sosyal demokrat güçlere karşı neo liberalizmin kazandığı başarılar, kapitalizmin Keynesçi ekonomik politikadan çıkarak özelleştirmeler ve sosyal hakların budanmasını da içeren hızlı bir gelişmeye girmesine karşı reel sosyalizm etkili bir tepki gösteremedi. Durum iyice zorlaşmıştı: ağırlaşan silahlanma harcamaları, Kızıldordu'nun Afganistan'da yaşadığı yenilgi, Polonya'da kapitalizm yanlısı işçi hareketinin rejime karşı bütün güçleri çevresinde toplayarak Dayanışma Sendikası ile yükselmesi... Reel sosyalist ülkelerdeki rejimin peşpeşe çözülmesi uzun sürmedi. SBKP'de 1985'te Genel Sekreter olan Gorbaçov ve ekibi ne yapacağını bilmediği gibi, sosyalizmin ağırlaşan sorunlarına müdahalede de çok geç kalınmıştı.

Reel sosyalist ülkelerde onbinlerce insan iktidardaki partilere karşı gösteri yaparken, lehte gösteri olmadı denilebilir. Muhafifler arasında farklı bir sosyalizm isteyenlerde vardı ama etkili olamayacak kadar zayıftılar.

İşçilerin ve emekçilerin mutlaka sosyalizm isteyeceğini sananlar iktidara gelen sağ partilerin gördüğü destek karşısında şaşıracaktı.

Reel sosyalizmde çalışanlara sağlanan geniş sosyal hakların arkasında halktan gizlenen yüksek miktarda dış borcun (Romanya hariç) bulunduğu 1989 sonrasındaki yıllarda ortaya çıkacaktı.

Reel sosyalizmin Marx-Engels'te açıklanan sosyalizmden farklı olması gerektiğini sadece iki partinin yöneticileri arasında anlayanlar oldu. Çekoslovakya Komünist Partisi yöneticilerinin önemli bölümü bir çeşit pazar sosyalizmini savunurken, 1961-1971 yılları arasında SED Genel Sekreteri olan Walter Ulbricht, 1967'de Kapital'in yayımlanmasının 100. yılı dolayısıyla yaptığı konuşmada sosyalizmle ilgili değişik bir saptama yapacaktı:

"Sosyalizm toplumun gelişmesinde kısa süreli bir geçiş dönemi değil, dünya çapında kapitalizmden komünizme geçiş çağında görel olarak bağımsız bir sosyoekonomik şekillenmedir." (Fülbert, S. 125)

Ulbricht, sosyalizmi komünist toplumun alt evresi olarak değil, görel olarak bağımsız bir sosyoekonomik sistem olarak görüyordu. Bu anlayış reel sosyalizmin Marx-Engels'teki sosyalizm anlayışından farklılığının saptanması ve bu temelde bilinçli uygulamalara girilmesi konusunda önemli bir adım olabildi ama SED Politbürosunun geriye kalan bölümünün marksizmden sapıldığı gerekçesiyle SBKP'ye başvurmasından sonra Ulbricht görevini bırakacaktı.

Reel sosyalizm uzun sürecek bir dönemdir ve ne kadar süreceği sadece kendi gelişmesine değil, kapitalizmin durumuna da doğrudan bağlıdır.

Burada marksist komünizm kavramı ve günümüze ne kadar uygun olduğu üzerinde de durmak gerekir.

4. GELİŞMİŞ BİR TÜKETİM TOPLUMU OLARAK KOMÜNİZM

Öncelikle ne hakkında konuşulduğunun açık olması için marksist komünizmin özelliklerinin belirtilmesi gerekir. Bu özellikler Lenin'de de aynı kalmış ve günümüze kadar değişmeden sürmüştür.

Bu toplumda herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar ilkesi geçerlidir.

Marx, Alman İşçi Partisinin Kenar Notları'nda şöyle yazıyordu:

"Komünist toplumun daha yüksek bir evresinde, bireylerin işbölümüne kölece boyun eğmesinin ve onunla birlikte de kafa emeği ile kol emeği arasındaki çelişkinin ortadan kalkmasından sonra; emeğin, yalnızca yaşam aracı değil, yaşamın birincil gereksinmesi haline gelmesinden sonra; bireylerin her yönüyle gelişmesiyle birlikte üretici güçlerin de artması ve bütün kolektif zenginlik kaynaklarının gürül gürül fışkırmasından sonra –ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları tümüyle aşılmış olacak ve toplum, bayraklarının üzerine şunu yazabilecektir: 'Herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinmesine göre!'" Marx-Engels 1979, C. 3, S. 23.

Bu belirlemede komünizmin özelliklerinin yanı sıra üretici güçlerdeki büyük gelişmenin gerekliliği de görülüyor.

Engels'te de üretici güçlerin gelişmesinin sosyalizm ve sonrası için taşıdığı önemi Komünizmin İlkeleri yazısında şöyle belirtilir:

"Soru 17: Özel mülkiyeti bir çırpıda kaldırmak olanaklı olacak mıdır?

Yanıt: Hayır, mülkiyetin ortaklaşalığını kurmak için mevcut üretici güçleri, bir çırpıda gereken ölçüde artırmak ne kadar olanaksızsa, böyle bir şey de o kadar olanaksızdır. Şu halde, nasıl olsa yaklaşan proleter devrim, mevcut toplumu ancak yavaş yavaş değiştirecek ve özel mülkiyeti ancak gerekli miktarda üretim aracı yaratıldığı zaman kaldırabilecektir." (Marx-Engels, 1976, C. 1, S. 108)

"... büyük sanayi de özel mülkiyetin baskısından bir kez kurtuldu mu, bugünkü gelişme düzeyini o denli zavallı bırakacak bir ölçekte geliştirecektir." (S. 112)

Sosyalizm ve onun üst evresi olarak komünizmde üretici güçlerdeki gelişme önemli yer tutar. İşbölümünün ortadan kalkması kapitalizmde ulaşılandan önemli oranda daha fazla üretim artışı olmadan mümkün değildir.

Reel sosyalist ülkelerin emek verimliliği (üretimde gelişmenin 29

gerçek ölçütüdür) konusunda neden yarışa girdikleri buradan da anlaşılabilir.

Marksist sosyalizm anlayışında tüketim önemli yer tutar. Tüketebilmek, daha çok ve çeşitli ürünleri tüketebilmek insanlık için daha iyi bir geleceğin önemli bileşenleri arasındadır.

Reel sosyalizmin gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarına çekici gelmemiş olmasının temel nedeni de budur. Bu ülkelerde -özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda- gelişmiş bir sosyal devlet anlayışı vardı. Kimse aç ve sokakta kalmıyordu. İşsiz olanlar için işsizlik parası, geliri az olanlar için kira yardımı vardı.

Bu hakların bir bölümü çalışanlara önemli güvenceler sağlayan reel sosyalizm sayesinde hayata geçiyordu. FAC'de 1970'li yıllardaki toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde masada işçi ve işveren temsilcilerinin yanı sıra görünmeyen ama varlığı hissedilen DAC tarafı da bulunurdu. Tekellerin temsilcileri çelişkilerin kesinleşmemesi için kolayca taviz verebiliyordu.

Kapitalizmdeki geniş sosyal hakların ikinci nedeni, kitle tüketim malları üretimine dayanan Fordizmle, iç talebin canlı tutulmasını 1929-1933 krizinin tekrarlanmaması için önemle uygulayan Keynesçilikti. Çalışanların otomobil, çamaşır makinesi, buzdolabı, müzik seti gibi dayanıklı tüketim mallarını satın alabilmesi için yeterli gelire sahip olması gerekiyordu.

Son neden ise, işçilerin ve gençlerin verdiği mücadeleydi. 68 hareketi de bu toplumlardaki özgürlüğün sınırlarını genişletmişti. Gençlerle aileleri ve cinsler arasındaki ilişkinin değişmesi, eğitim imkanlarının artması gibi...

Reel sosyalizmin kapitalizmle rekabetinin öteki yüzü, aynı rekabeti diğer tarafın da yürütmek zorunda olmasıydı. Uzay programından birlikte davranılan ülke sayısını artırmaya, silahlanma yarışından çalışanların ihtiyaçlarını daha iyi karşılamaya kadar her konuda rekabet vardı.

Kitle tüketim malları konusunda ABD ve diğer önde gelen kapitalist ülkeler reel sosyalist ülkelere açık olarak daha ileri-
deydi. İki sistem arasında bu konudaki yarış kendisini en açık

biçimde iki Almanya arasında gösteriyordu. DAC'de bir işçinin araba alabilmek için yıllarca sırada beklemek zorunda olması ciddi bir sıkıntıydı.

Sosyal güvence ve herkesin çalışması konusunda reel sosyalizm daha iyiydi ama bu üstünlük Batı'nın işçilerine sosyalizmin çekici gelmesi için yetmiyordu.

Reel sosyalizmin temsilcileri barış içinde, sistemler arasında savaşa gerek kalmadan kapitalizme yetişilebileceğini ve onu geçilebileceğini savunuyordu. Buradan sınıf mücadelesinin tatiledildiği sonucu çıkarılamazdı, sadece sosyalizmin zaferi için büyük bir savaşa gerek yoktu.

1960'lı ve 1970'li yıllar ulusal kurtuluş savaşlarının dünya çapında yükseldiği, klasik sömürgecilik sisteminin çöktüğü, sosyalist bloğun bu savaşlara büyük destek verdiği, Kalaşnikof'un özgürlüğün simgesi olduğu yıllardır.

Reel sosyalizm sömürge olmaktan yeni kurtulmuş ve yeni sömürge ülkelerin halkları arasında taraftar bulurken, aynı oranda gelişmiş kapitalist ülkeler halklarında bulamadı.

Önemli gelişme göstermesine rağmen reel sosyalizm üretici güçlerin geliştirilmesinde kapitalizmle girdiği yarışta kaybetti.

Tüketime verilen büyük önem kapitalist ve sosyalist sistemlerin benzer uygarlık anlayışına sahip olduklarını da gösteriyordu. Sosyalizm, kapitalizmin üretim araçlarında özel mülkiyetin olmadığı çeşidi gibiydi. İki sistemde de daha iyi ve daha çok tüketim belirleyiciydi. Reel sosyalizmdeki parti kadrolarının büyük sayılar halinde karşı safa geçebilmesi ve bu geçişin kitlede büyük tepki yaratmaması ancak bu benzerlik temelinde anlaşılabilir. Yarıştık, kaybettik, onlar bu işi daha iyi yapıyor!

Kapitalizmin kitlelere sunduğu tüketim olanakları en azından teorik olarak daha iyiydi. Piyasada bol ve çeşitli mal bulunması bunların satın alınabilecek gelire sahip olduğu anlamına gelmezdi ama en azından mal oradaydı, ulaşabilmek umudu vardı. Ciddi üretim sorunlarıyla karşılaşan sosyalizmde ise bu

çeşit ve kalitede mal bulunmuyordu, dolayısıyla umut teorik olarak bile yoktu.

Üretim araçları üzerinde özel mülkiyet kaldırılınca üretimin kapitalist zincirlerinden kurtularak büyük gelişme göstereceği varsayılmıştı (Engels) ancak böyle olmadı. Sosyalist üretim büyük gelişme göstermekle ve bir dönem kapitalizmin düzeyine yetişiyormuş gibi görünmekle birlikte, sonuçta bu konuda başarılı olamadı. Üretimdeki bu başarısızlık kitle tüketim malları üretimine de yansdı.

Üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin kaldırılması üretimin daha hızlı gelişmesine yol açmıyor. Sosyalizm rakipsiz olarak hayata geçseydi, karşılaştırma imkanı bulunmayacağı için böyle bir durum ortaya çıkmayabilirdi. Sosyalizm ve kapitalizmin birlikte varoldukları koşullarda ise, üretici güçlerin geliştirilmesi konusunda kapitalizmi geçmenin mümkün olmadığı görüldü.

Kapitalistler arasındaki rekabet bir yandan israfa yol açarken, diğer yandan üretici güçlerin daha hızlı gelişmesini sağlar. Daha ucuz ve daha iyi üretebilen tekniğe sahip olan, diğerlerini piyasadan dışlar. Bu durum üretim araçlarının erken elden çıkarılmasına yol açar. Bir makinenin amortisman ömrü on yıl ise, sosyalizmde bu süre sonuna kadar kullanılır. Kapitalizmde ise on yıldan önce eskisinin yerini başka makine alır çünkü rakiplerden bir veya birkaçı daha gelişmiş olan yerisini kullanmaktadır.

Bu durum bir yandan israfa yol açmakla birlikte önemli avantajları da vardır. Daha ucuz ve modern üretimin yanı sıra zorunlu tamir masrafları da önemli oranda geriler. Ek olarak ekonominin katı merkezi planlamasının üretimle tüketim arasında ciddi uyumsuzluk yaratmadan işlemesinin mümkün olmadığı da görüldü. Mesela buzdolabının bir parçasının daha az üretilmiş olması bu alandaki bütün üretimi aksatabiliyordu.

Sosyalist ekonomideki üretim sorunları hakkında çok daha uzun yazılabilir. Konuyu uzatmak yerine iki önemli noktaya dikkat çekmekle yetinmek gerekir:

Birincisi: üretimin ve dolayısıyla tüketimin bu derece önemli olması, kapitalizmle reel sosyalizmin genel anlamda birbirine benzemesi demektir. Bir sistemde üretim araçlarının özel mülkiyeti vardır, diğerinde yoktur ama iki sistemde de asıl amaç üretimi ve tüketimi artırmaktır. Sosyalizmde tüketimdeki paylaşım daha eşitlikçidir ama kapitalizmde de tüketim çeşitleri fazladır.

Konu üzerinde bu kadar durulmasının nedeni, üretim araçlarını geliştirme ve genel olarak üretim konusunda kapitalizmin geçilemeyeceğini ortaya koymaktır.

Marx ve Engels üretimin geliştirilmesine neden bu kadar önem verdiler?

O dönemde, 19. yüzyılın ikinci yarısında üretimin artırılmasına bu kadar vurgu yapılması yerindedir. İnsanlık kapitalizmin fazla gelişmesi değil, az gelişmesi nedeniyle sıkıntı içindeydi. Üretim insanlığın mevcut ihtiyaçlarına yetmiyordu, ama bu durum geride kaldı. Bugün dünyada kapitalist olmayan ülke sayısı çok azdır, Marx-Engels döneminde ise kapitalist ülkeler azınlıktaydı.

İnsanlık tarihinde ilk kez üretici güçlerin ulaştığı gelişme düzeyi bütün insanların geniş asgari ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumdadır.

Geniş asgari ihtiyaç, klasik asgariden farklı olarak beslenme, giyecek ve barınmayla sınırlı değildir. Bunlara sağlık, eğitim hizmetiyle gelecek güvencesi de eklenmelidir.

Üretici güçlerin ulaşmış olduğu gelişme düzeyi sayesinde bütün insanlığın geniş asgari ihtiyaçları karşılanabilir. Gelir dağılımı ülkeler içinde ve arasında çok dengesiz olduğu için kapitalizm koşullarında bunun gerçekleşebilmesi mümkün değildir.

Sosyalizmde üretici güçleri daha da hızlı geliştirmeye çabalamanın anlamı kalmamıştır. Kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kalındığı için üretici güçlerin gelişmesinde onunla yaklaşık aynı düzlemde bulunmak gerekebilir, fazlası değil...

Marx-Engels komünistlerin en önemli ayırıcı özelliğinin üretim araçlarında özel

mülkiyetin kaldırılması olduğunu belirtmişlerdi. Sosyalizmin geçtiğimiz yüzyıldaki tarihi bize; üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasının, kapitalist uygarlıktan oldukça farklı başka bir uygarlık yaratmak için yeterli olmadığını gösterdi. Bu, aynı zamanda marksist komünizm anlayışının yetersizliğinin de ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu yetersizliği sosyalizm anlayışına da uzatabiliriz, çünkü marksist anlayışa göre sosyalizm ayrı bir toplumsal-ekonomik sistem değil, komünist toplumun ilk aşamasıdır.

Burada 20. yüzyıl sosyalizm tarihinden çıkarılabilecek üç önemli sonuç vardır:

Birincisi; komünizmin bu tanımı, bir tüketim toplumu tanımıdır. Herkesin ihtiyacı kadar tüketebilmesi, buna uygun üretimi de gerektirir. Bu temel üzerinde kurulmuş bir toplumda doğayla denge içinde yaşanması epeyce zordur.

İkincisi; Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde (DAC) 1960'lı yıllarda Robert Havemann, komünist topluma asla ulaşamayacağını, ancak sürekli olarak ona yaklaşılabileceğini savunmuştu. Görüşlerini biraz genişleterek şunu söyleyebiliriz: Tüketim de üretim gibi tarihsel bir kategoridir; değişir, gelişir. 20. yüzyıl tarihi bize tüketimin üretimle dengeli olarak gelişmesinin genellikle söz konusu olmadığını göstermiştir. Üretimin her yeni aşaması yeni tüketim ihtiyaçları yaratır ve yeni ihtiyaçların da üretimin ulaştığı düzeye her zaman denk düşeceği de söylenemez. Komünizm bolluk toplumudur, ama bu bolluğun içeriği de sürekli genişlemek durumundadır. Devamlı yeni ihtiyaçlar ortaya çıkar, üretim bunları karşılamaya yönelir, bu arada ihtiyaçlar yeniden çeşitlenir...

"Herkesin ihtiyacına göre" toplumu ulaşılamayan, ama sürekli ona doğru ilerlenen bir hedeftir.

mesi açısından da komünizmin 20. yüzyıldaki sosyalizm tarihini dikkate alan yeni bir tanımı gereklidir. Bu tanımda çıkış noktası, sosyalizmin yeniden tanımlanmasından başlayabilir. Burada söz konusu olan kişilerin isteklerine göre bir tanım değil, günümüzde dünyanın değişik ülkelerine yayılmış kitle hareketlerinin taleplerinin dikkate alınarak bu taleplerin kalıcı çözümlerini içeren bir sosyalizm tanımının yapılmasıdır.

Bugün de kullanılan komünizm tanımı, ekolojik sorunların dikkate alınmayacak kadar az olduğu 19. yüzyıla aittir. Bu tanım, üretim düzeyinin insanlığın asgari ihtiyaçlarını bile karşılamaktan uzak olduğu bir dönemde yapılmıştır. O dönem burjuvazinin dünya görüşüyle apaçık bir karşıtlık içinde olan bu tanım, 20. yüzyılın ikinci yarısında bu konumunu yitirir. Kapitalist tüketim toplumunda özgürlük, tüketim bağlamında tanımlanır. Komünist toplumun herkese ihtiyacı kadar ilkesi, tüketicinin herkes için ve düşünülebilecek en geniş sınırdaki gerçekleşmesi demektir. Bu tüketim kapitalist toplumdakinden farklıdır ama aralarındaki paralellik de açıktır.

20. yüzyıl boyunca komünistlerin burjuva uygarlığından kopmaya çalışırken ona nasıl bu kadar yaklaştıklarını bir de bu yönden değerlendirmekte yarar vardır.

19. yüzyıldan beri süregelen komünizmin bugünkü tanımı, herkes için geçerli ve sınırları olabildiğince geniş olan ve bu genişlemeyi de sürdüren bir tüketim toplumunu öngörür. Komünizm ileri derecede bir tüketim toplumdur, bu aynı zamanda aynı özellikteki üretimi de gerekli kılar.

Marx-Engels döneminde dünyanın bu düzeyde bir üretim ve tüketimi kaldırmayacağı ortaya çıkmamıştı. Bugünkünden çok daha gelişmiş üretim-tüketim doğayı daha fazla tahripedecektir ve bugünkü gidişle o zamana kalmadan doğa geri dönülemeyecek oranda tahrip edilmiş olacaktır.

Üretimin ve tüketimin sınırsız büyümesi değil, sınırlandırılması söz konusudur.

Daha temiz üretim ve tüketime geçilmesi soruna çare üretmiyor çünkü doğanın tahribi bir alanda azalırken başka alanda artıyor. Motorlu araç kullanımı eskisi kadar zararlı değildir çünkü en azından belirli ülkelerde kurşunsuz yakıt kullanılmaktadır. Buna karşılık gittikçe artan araba kullanımı yeni yolların yapılmasına, kurşunsuz da olsa yakıt kullanımının artmasına neden oluyor. Hava bir yönden temizlenirken başka yönden kirleniyor.

Bu konuda çok sayıda örnek verilebilir.

İtiraz olarak, komünizmde sınırsız üretim ve tüketime değil, bu alanda kısıtlamalara da başvuran bilinçli bir faaliyete girileceği söylenebilir. Olması gereken de budur ama bu Marksist komünizm tanımı değildir. O tanım tüketimde kısıtlamayı içermez, o dönemde buna gerek de yoktu.

Komünist toplumu sadece sınıfsız sömürsüz toplum olarak tanımlamak, gelişmiş tüketim toplumu özelliğini görmemek doğru değildir. Kapitalizm 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar tüketim toplumu özelliğini taşııyordu ve komünizm de gelişmiş bir tüketim toplumu olarak kapitalizmden oldukça farklıydı. Kapitalizmdeki değişim bu farkı azalttı. Sosyalizm de kapitalizm gibi insanları tüketim ihtiyaçları temelinde tanımlamaya yöneldi. Kapitalizmden farkı, üretim araçlarında özel mülkiyetin bulunmaması ve tüketimdeki eşitlikti. Bu ise kapitalizmden farklı bir uygarlık ve insanın ortaya çıkması için yeterli değildi.

Sosyalizmin gelişmesinin bağımsız iç yasalar tarafından belirlenmediği, birlikte yaşamak zorunda olduğu kapitalizmle etkileşim içinde şekillendiği daha önce belirtilmişti. Bu durum tanımların değişmesini de gerektirir. Gelişmiş bir tüketim toplumu olarak komünizm ve onun ilk aşaması olarak kabul edilen sosyalizm, tüketim toplumu temelinde tanımlandıkları zaman kapitalizmden kopmak anlamına gelmez.

Sosyalist bir rejimde doğup büyümüş, eğitim görmüş ve yıllarca mücadele etmiş çok sayıda insanın kapitalizmin safına

geçerken fazla zorlanmaması ancak 19. yüzyılda olan büyük farklılığın artık bulunmamasıyla açıklanabilir.

5. GELECEĞİN DEĞİŞMESİ

Kapitalizme karşı mücadelenin geleceği değişti. Bu değişme sadece devrim öncesi teoride değildir, devrim sonrasında da kapsar. Reel sosyalizm döneminde de güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamının sosyalizm teorisinde değişiklik gerektirdiği biliniyordu ve bu değişiklik Marx-Engels'in kapitalizm sonrası toplum için söylediklerine eklemeler yapılarak gerçekleştirilmeye çalışıldı. Sonuçta eklektik bir teori ortaya çıktı.

Sosyalizmde devlet sönümlenmiyordu çünkü emperyalizme karşı savunma gerekiyordu. Doğru ama bu herhangi bir değişiklik değildir, tek başına da değerlendirilemez. Burjuvazi ülke içinde yok edilmiş olsa bile, dünyada güçlü olarak varolduğu sürece ülkede de vardır ve buna karşı alınacak önlem de politika ve ekonomide ileri derecede merkezileşmiş yapı değildir. Sadece dış güç olarak görülen burjuvaziye karşı alınan önlemler işe yaramadı ve burjuvazi beklenmeyen bir yerden, komünist partisinden doğdu. Komünist partisinden, marksist-leninist dünya görüşünden koparak saf değiştirenlerin sayısı örneklerine her zaman rastlanabilecek düzeyde değildi, oldukça fazlaydı.

20. yüzyılda komünistlerin kitlesele olarak saf değiştirmesi 1914 ve 1989-1991'de olmak üzere iki kere gerçekleşti. 1914'te o yıllarda sosyal demokrat adını taşıyan komünist partileri Birinci Yeniden Paylaşım Savaşı'nda kendi burjuvazilerini desteklediler. Buna karşı çıkan ve emperyalist savaşın burjuvaziye karşı iç savaşa dönüştürülmesini isteyen komünistler küçük bir azınlıktı. Dönemin en güçlü işçi partisi olan Almanya sosyal demokratları savaşı desteklemenin başını çekiyordu. Bu partinin ve uluslar arası sosyal demokrasinin önde gelen ismi olan Karl Kautsky burjuvazinin desteklenmesini marksizme uydu-ruyordu. Almanya, Avrupa'da gericiliğin kalesi olan Çarlık Rusya'sına karşı savaştığı için desteklenmeliydi!

1989-1991'de komünistlerin kitlesel olarak saf değiştirmesi 1914'ten daha vahimdir çünkü burada söz konusu olan SSCB'de 74, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde 44 yıldır iktidarda olan partilerdir. Komünistler sadece muhalefetteyken değil yıllarca iktidarda olduktan sonra da saf değiştirebiliyorlar.

Eski reel sosyalist ülkelerde sol birkaç örnek dışında zayıftır. Bulgaristan, Romanya, Polonya, Macaristan, Slovakya, Ukrayna, Arnavutluk ve ayrı bir yol izlemiş olan parçalanmış Yugoslavya'da sosyalizm, iki kapitalizm arasında yer almış bir dönem gibidir; sosyalizmden önceki geri kapitalizm ve sonrasındaki daha gelişmiş kapitalizm...

Rusya Federasyonu'ndaki komünist partisi görülebilir bir güce ve milliyetçi motiflere sahiptir. Çek Cumhuriyeti'ndeki Bohemya ve Silezya komünist partisiyle asıl kitlesi eski DAC bölgesinde bulunan Demokratik sosyalizm Partisi (PDS), sonraki adıyla Sol Parti de politikada etkin güç durumundadır.

Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ayrışmadan önceki Çekoslovakya ve DAC reel sosyalizme soldan muhalefetin güçlü olduğu ülkelerdi. Reel sosyalist ülkelerdeki muhalefette sol ve sağ sürekli karışmakla birlikte ne DAC'deki muhalefet ne de Dubçek'te simgelenen hareket kapitalizm yanlısı değildi. Görüşlerine karşı olunabilir ama reel sosyalizmin aynı çizgide sürmeyeceğini savunuyorlardı. Zamanında onlara marksizmlenin adına karşı çıkanlar daha sonra büyük oranda saf değiştirdiler ama bu iki ülkede sosyalizm sonrası kapitalizmde de solda kalanlar belirgin bir politik güç olacak kadar fazla oldular.

Çin Halk Cumhuriyeti ise reel sosyalist ülkelerden farklı olarak kapitalizmin komünist partisi önderliğinde geliştiği bir ülke oldu. Kısa süre önce yapılan Çin Komünist Partisi'nin 95. yılı kutlamasında Parti Başkanı Jinping, "*Marksizm parti kimliğinin çekirdeğidir. Marksizm'den ayrılırsaydık parti ruhunu ve yönünü kaybederdi*" dedi. (İngilizce olan internet kaynağına bakınız.)

ÇKP Merkez Komitesi birkaç yıl önce aldığı bir kararla zenginlerin de partiye üye olabileceklerine karar vermişti. Komünist partisinin 1949'dan beri ya da 67 yıldır iktidarda olduğu bir ülkede toplumda büyük gelir eşitsizliğinin olmasının yanı sıra bu eşitsizliğin küçük azınlık yanını oluşturan zenginler de partiye üye olabiliyor.

ABD devlet tahvillerinin en büyük iki alıcısı Suudi Arabistan ve ÇHC'dir. ABD'nin istikrarlı bir ekonomiye sahip olması ÇHC'den yapılan büyük ithalatın sürmesi için önemlidir. (Bkz. **40 Yıl Sonra TDAS**, S. 49-52) ABD'nin bu ülkede yaptığı büyük yatırımlar da dikkate alındığında iki ülkenin ekonomisi birbirine yakından bağlıdır. ÇHC ekonomisinin büyüme hızı yavaşladığında ve Yen'in değeri istikrarsızlaştığında öncelikle ABD ve Almanya'da ekonomik kriz endişesinin artması bu nedenledir.

ÇKP, ÇHC'nin sosyalist bir ülke ve partinin de marksist olduğunu savunuyor. Bu ülke örneğinde sosyalizmin gelişmesinin kapitalizmin o dönemdeki durumuyla yakından ilgili olduğu açık olarak görülebilir. ÇHC'de önemli bir geliş farkılaşması bulunuyor ama buradan hareketle kapitalizmin hakim üretim tarzı olduğu söylenemez. Kapitalizm üretimin araçlarında özel mülkiyete dayanır ve bunun sonuçlarından birisi de toplumdaki büyük gelir farklılığıdır, ancak aynı düşüncenin tersi doğru değildir. Bir toplumda önemli gelir farklılıkları varsa, orada kapitalizm hakimdir denilemez.

Büyük gelir farklılığı Küba'da da bulunuyor. Küçük ve ABD'nin yakınında bir ülke olan Küba'nın özellikle 1989-1991'de reel sosyalizmin dağılmasının ardından büyük döviz ihtiyacı bulunuyordu. Ülke dış yatırımlara açıldı ve yabancı sermaye özellikle turizm sektöründe yatırıma yöneldi. Bu sektörde çalışanların gelir düzeyi sektör dışındakilerden oldukça yüksektir.

Devrimden sonraki yıllarda çok sayıda Kübalı ABD'ye gitti ve bu göç sonraki yıllarda da azalıp çoğalarak sürdü. Küba'nın nüfusu yaklaşık 11 milyon ve yine yaklaşık iki milyon Kübalı

da ABD’de –özellikle Florida’da- yaşıyor. Bunların bir bölümü adadaki yakınlarına sürekli para gönderiyor ve ABD Dolarına sahip olanla olmayan arasında önemli gelir farkı ortaya çıkıyor.

1990 sonrasında Küba bir dönem ikili para birimine geçmek zorunda kaldı: ülke parası Peso ve ABD Dolarına endeksli başka bir para birimi.

Küba’da 57 yılı geride bırakan sosyalizmdeki gelişmeleri marksist sosyalizm teorisiyle açıklayamazsınız. Burada söz konusu olan şartların farklılığı nedeniyle teoriyle pratik arasında ortaya çıkabilecek küçük farklılıklar değildir. Pratik teoriden çok farklıdır, sadece Küba’da değil diğer reel sosyalist ülkelerde de böyleydi. Küba’nın dış yatırımlara açılmasını, bir dönem uygulanan ikili para birimini ve ileride üzerinde durulacak olan küçük işletmeciliğin serbest bırakılmasını “sosyalizmden sapma” olarak görmek, 20. yüzyıl sosyalizm tarihinden bir şey anlamamak demektir.

1917’den sonra 20. yüzyıl boyunca gerçekleşen ve 21. yüzyılda daha küçük boyutta da olsa süren reel sosyalizmin farklı örneklerinden çıkan sonuçların teoride yerini bulması gerekir. Teoriye küçük eklemeler yaparak pratiği ona uydurmanın mümkün olmadığı fazlasıyla görüldü.

Ulbricht’in tanımı bu konuda çıkış noktası olabilir. Sosyalizm uzun sürecek, süresi birlikte yaşanan kapitalizmin durumuna göre değişecek özgün gelişme aşamaları olan görece bağımsız bir sosyoekonomik sistemdir.

Sosyalizmin çıkış yeri devrim öncesi kapitalizmdir, hedefi –değişen içeriğiyle- komünizmdir ancak komünizmin alt aşaması değildir, ayrı bir sosyoekonomik sistemdir.

Sosyalizm ve komünizmin genel özellikleriyle ilgili belirlemeler yapılabilir. İlki ikincisine doğru nasıl gelişecektir, hangi aşamalar vardır, bugünden bilinemez

Sosyalizmde üretim araçlarında toplumsal mülkiyet esastır.

geliştirilmesinde geride bulunsa bile aynı düzlemde yer almaz. Kapitalizmle bu alanda yarışa girmek, ona bu alanda yetişmek ve geçmeye çalışmak hedefi olmayacaktır.

Dünyada güçlü bir kapitalizm bulunduğu sürece bir ülkede ya da bölgede yapılan devrim sonrasında hangi önlem alınırsa alınsın burjuvazi yok olmaz. Burjuvaziyle birlikte yaşamayı, etkisini sürekli sınırlandırmayı, sürekli geriletmeyi öğrenmek gerekir.

Sosyalizm ve komünizm tüketim toplumu anlayışından açık olarak uzaklaşmalı, belirli alanlarda tüketimin kısıtlanması gerektiği bilinci yerleştirilmelidir.

Bulundukları şartlar değiştiğinde insanlar da değişirler ama buradan insandaki değişimin istenilen oranda olacağı sonucu çıkmaz. Başka bir deyişle, üretim araçlarının toplumsallaştırılması, toplumsal hayat ve eğitimin de bu esasta düzenlenmesi insan bilincindeki dönüşüm için yeterli değildir.

İlk olarak Che Guevara'nın dikkat çektiği bu konu sosyalizmdeki temel sorunlardan bir tanesidir. Alt yapıda büyük değişimin yaşanması insan bilincinin de aynı oranda değişeceği anlamına gelmez.

Che, 1960'lı yıllardaki reel sosyalizmde insan bilincinde gerekli dönüşümün sağlanabilmesi için dört ekleme yapar: gönüllü ek çalışma, gelişmiş kişisel örneklerin ortaya çıkması, Küba halkının dikkatinin dünya halklarının düşünce ve eylemlerine çekilmesi (enternasyonalizm) ve üretimde maddi teşvikin geri plana atılması... (S. 587)

Bu maddelere eklemeler yapılabilir. Önemli olan; insan bilincindeki dönüşümü, maddi koşullardaki değişimin sosyalist okul eğitimiyle desteklenen uzantısı olarak görmemektir. Yeni insanın oluşması, eğitimi de içeren ama onunla sınırlı olmayan, hayat boyu süren bir sosyalizasyonu gerektirir. Yeni insan şu veya bu aşamada biten değil sürekli yenilenmesi gereken bir süreçtir.

Marx-Engels döneminde böyle bir sorun yoktu. Birlikte yaşanılmak zorunda kalınan kapitalizm bulunmadığı için şekillenmekte olan sosyalist insanı sürekli olarak kendi yönüne çekmeye çalışan dünya kapitalizmi yoktu ya da giderek yokolan kalıntıları vardı. 20. yüzyılın ilk yarısında reel sosyalist ülkelerin dışarıyla olan bağlantısını en aza indirmek seyahat yasaklarıyla büyük oranda mümkün olabiliyordu. Bu konuda en büyük mücadeleyi DAC'nin verdiği söylenebilir. Berlin Duvarı ve diğer kısıtlamalarla seyahat yasağı vardı ama bu önlemlerin yetmişmiş nüfusun dışarıya gitmesini engellemekten başka işlevi yoktu. O zamanın iletişim olanakları çerçevesinde bile kapitalizm başta televizyonuyla DAC'nin içindeydi.

Bugünün iyice gelişmiş iletişim olanakları ortamında herhangi bir toplumun dünyanın geri kalanıyla bağına kesmek ya da iyice azaltmak mümkün değildir. İçerde burjuvazi yok denilebilecek kadar zayıflatılmış bile olsa kapitalizm hayat tarzı, tüketim alışkanlıkları kısacası kültürüyle kendisini sürekli olarak yeniden üretmeye yönelecektir. Eskiden bir ülkede ya da bölgede kapitalizm yıkıldığı ve sosyalist düzen azçok uzun denilebilecek bir dönem varolduğu zaman, burjuvazi ve kapitalizm konusunun kapandığı düşünülürdü. 20. yüzyıldaki sosyalizm tarihi böyle olmadığını gösterdi. Sosyalizm büyük başarılar kazanmış, olgunlaşmıştı ve hatta komünizme geçişten söz edilir bile olmuştu. Kapitalizmin değişmesini dikkate alarak sosyalizmin de değişmesi gerektiği dikkate alınmamıştı. 1848'de Komünist Manifesto'nun yayımlandığı zamanki gelecek, aradan yaklaşık yüz yıl geçtikten sonra da değişmemişti. Komünistler sosyalizm ve komünizmin kapitalizmle aynı uygarlık anlayışını temsil etmeye başladığının farkında değildi ve üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasının ve toplumsal hayatın da buna göre düzenlenmesinin yeterli olduğu sanılıyordu.

1989-1991'de reel sosyalist ülkelerdeki halk kapitalist ülkelerdeki en keskin sosyalizm karşıtlarını bile şaşırtan bir hızla saf değiştirdi. Kapitalist ve reel sosyalist sistem birbirinden çok

farklı gibi görünmekle birlikte giderek benzer uygarlık anlayışlarını temsil eder duruma gelmişlerdi. 1970'li yıllarda bunun teorisi bile yapılmış ve iki sistemin zaman içinde birbirine daha da yakınlaşacakları savunulmuştu. İki sistem de tüketim toplumunun farklı çeşitlerini temsil ediyordu.

44-74 yıl reel sosyalist ülkelerde yaşamış olan halkların daha fazla etkilenmiş olması beklenirdi. 1917 ve 1945 sonrasında ya da bu ülkeler yeni kurulduklarında böyle olacaktı gibi görünüyordu ve kapitalizmin yaşadığı değişim dikkate alınmayınca bu inanç farklı koşullarda da sürdü. Fordizm aynı zamanda tüketim toplumu, dayanıklı tüketim mallarının kitlesel tüketimi demektir. Kapitalizm, sosyalizmde yıllar öncesinde varolan tüketim toplumu anlayışına, üretmeyi her şeyin üzerinde tutan anlayışa yaklaştı. Bu anlayışın reel sosyalist ülke insanlarına kendisini kabul ettirmesi zor olmadı.

Komünist Manifesto'nun yayımlanmasından sonra 168 yıl geçmiş bulunuyor. O zamanın geleceği bugünün geleceğiyle aynı olamaz. İsteyenler gidilmiş yoldan yeniden gitmeyi deneyebilirler ama ciddi bir başlangıç yapmaları bile mümkün değildir çünkü artık o yol yoktur.

Her teori pratikte sınanmak zorundadır, pratikten bağımsız teorik doğru yoktur. Hem teorinin bilimselliğinden söz etmek hem de uzun bir pratikten çıkan başarısız sonucu görmezlikten gelmek doğru değildir.

Küba yeni insanın oluşumunda önemli adımlar atabildi. Deneme yanılma sürecinden geçerek ve eksikleriyle birlikte bunu nasıl yapabildi? Coğrafi olarak ABD'ye çok yakın ve bu ülkenin ekonomik, politik, ideolojik her türlü saldırısına açık olan bu ülke, üretici güçlerin geliştirilmesinde yarışa girmeden -küçük bir ülke olarak zaten giremezdi- ve tüketim toplumu da olmadan nasıl ayakta kalabildi? 1989'a kadar SSCB ve DAC'nin büyük desteği vardı ama esas olarak dış destekle hem de ABD'nin yanı başında ayakta kalmak mümkün değildir. Bu destek sona erdikten sonra da Küba sıkıntılı günlerin içinden

geçerek varlığını sürdürdü. Yeni insanın oluşması sosyalizmin kendisini sürekli yenilemesiyle birlikte yürüdü.

Küba'nın küçük ve farklı bir ülke olması nedeniyle bu sürecin taklit edilmesi mümkün değildir, ama dikkatle incelenmesi gerekir.

Burada işçi sınıfının fazlasıyla abartılan tarihsel rolü konusuna geliyoruz. Alışıldığı üzere işçi sınıfının 1980'li yıllardan sonra değişen yapısından, sınıfın sayısının artmasının yanı sıra daha fazla parçalanmasından, büyük üretim birimlerinin ortadan kalkması sonucu büyük sayılar halinde harekete geçememesinden söz etmekle yetinmemek gerekir.

İşçi sınıfı 20. yüzyıl devrimlerinde teoride kendisinden beklendiği ölçüde önemli bir rol mü oynamıştır? Günümüzde işçi sınıfının tarihsel rolüyle ilgili sorun sadece geleceğe değil geçmişe de aittir.

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde geleceğin sosyalist toplumunun değişik yönleri, 20. yüzyılda iktidardaki sosyalizm tarihiyle ilişkilendirilerek incelenecektir.

1. İŞÇİ SINIFININ TARİHSEL ROLÜ: TEORİ VE 20. YÜZYIL GERÇEĞİ

Avrupa'da 1848 devrimi ardından 1871'de Paris Komünü ile kısa süren ilk işçi sınıfı iktidarının kurulması ve çok sayıda grev, asgari ücret ve günlük çalışma saatinin kısaltılması amacıyla yapılan eylemlerle işçi sınıfı sanayi kapitalizminin ilk döneminde sadece ekonomik değil politik hedeflere de yönelen yoğun hareketlilik içindeydi.

1871'de Paris Komünü'nün yenilgisinin ardından hızla gelişen kapitalizm ve gerileyen işçi hareketi 20. yüzyıl başlarında yeni sorunlar ortaya çıkardı. Zamanın en gelişmiş işçi örgütlenmesi Almanya'daydı ve soruna ilk dikkat çeken de Kautsky oldu.

İşçi sınıfı kendiliğinden sosyalist olamazdı, ancak sendikal ya da ekonomik hak arama bilincine ulaşabilirdi. Sosyalist bilinç işçilere dışarıdan iletilmeliydi; partinin ve genellikle burjuva sınıfından gelen sosyalist aydınların görevi de bu olmalıydı. Lenin, *Ne Yapmalı*'da Kautsky'ye referans vererek bu görüşü Ekonomistlerin kendiliğinden işçi hareketi anlayışına karşı Çarlık Rusyası şartlarına uyarlayarak savunur.

İşçi sınıfı kendisini ve insanlığı kurtarabilecek tek sınıftır anlayışının yerini, işçi sınıfı bu amaç için en uygun sınıftır anlayışına 45

şına bırakır. Başka bir deyişle işçi sınıfı dışarıdan sosyalist bilinç iletilmesine en uygun olan sınıftır. Sınıfın kendi başına yapabilecekleri sınırlıdır, kendiliğinden sosyalist olamaz ya da ancak sosyalist düşüncenin bazı unsurlarına ulaşabilir; bu bilinç ona dışarıdan iletilmelidir.

20. yüzyılın başında işçi sınıfının kendiliğinden devrimci olduğu görüşü değişir. Sosyalist bir devrimci olmak için en uygun sınıftır ama kendiliğinden bu bilince ulaşamaz.

Burada iyi bir örnek vermek için 1980'li yılların Polonyasına atlamak gerekir. Dayanışma Sendikası liman işçilerinin temelini oluşturduğu militan bir sendikaydı. Ülkedeki aydınlar ve köylüleri de çevresinde toplamış, birleşik bir muhalefet hareketi örgütlemişti. İşçi sınıfı militanlığın, muhalefeti yönetebilmenin gelişmiş örneğini sergiliyordu; tek farkla; kapitalizme değil, reel sosyalizme karşıydı. Eylemlerinin hedefinde ülkede reel sosyalist düzenin yıkılması yer alıyordu.

Biraz daha ileriye giderek Venezüella'daki petrol işçilerinin Chavez yönetimine karşı direnişi de örnek olarak gösterilebilir. Bu ülkede işçi sınıfının en önemli ve militan kesimi karşı devrimciydi.

İşçi sınıfı, duruma göre, devrimci de olabilir karşı devrimci de. Sovyet devriminde işçi sınıfının rolüyle devam ederken, 20. yüzyıl tarihinde bu sınıfın oynayabileceği karşı devrimci rol örneklerine dikkat çekildiğini de göreceğiz.

1917 Şubat Devrimi kendiliğinden gerçekleşerek Çarlık iktidarına son verdi. Devrimi yapan işçiler ve askerlerdi. Çarlık Rusyası Birinci Dünya Savaşı içindeydi ve kesin olarak yenilmek üzereydi.

Ülkede kapitalizm başlıca üç merkezde gelişmişti: Petograd, Moskova ve Bakü. Son kentteki petrol işçilerinin devrimde rolü çok azdır. Bu kentteki iktidar Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilmesi ve Mondros Antlaşmasıyla parçalanması üzerine Doğu'ya çekilen İttihatçılar tarafından ele geçirilip Kızıl Ordu'ya teslim edilir. (Bkz. Emel Akal, Mustafa Kemal-İttihat

ve Terakki ve Bolşevizm) İttihatçıların amacı başlarındaki Enver Paşa ile birlikte Bolşevik iktidarla iyi ilişkiler kurmaktır ama sonuç alamazlar.

Başlıca iki kentte iktidarın işçiler ve asker elbisesi içindeki köylüler tarafından ele geçirilmesinin ardından, 20. yüzyıl öncesindeki bütün önemli rejim karşıtı hareketlerde de görüldüğü gibi hemen meclis/şura/Sovyet örgütlenmesine gidilir.

Asker elbisesi içindeki köylü belirlemesi önemlidir, bunlar yoksul köylü değildir. Rusya sanayinin geliştiği merkezler dışında yarı feodal bir ülke olduğu için köylülükteki ayrışma zayıftır. Köylülükteki sınıfsal ayrışmadan (tarım işçileri, yoksul köylü, küçük köylü, orta köylü, tarım burjuvazisi) değil, feodal büyük toprak sahipleri dışındaki bütün köylülükten söz edilebilir. Böyle bir ülkede çok sayıda asker yoksul köylü olamaz.

Ekim Devrimi'nde de aynı işçi ve asker elbisesi içindeki köylüler iki büyük kentte iktidarı alarak burjuvaziyi devirdiler. Sınıfsal olarak az ayrılmış olan köylülerin burjuva iktidarının devrilmesine katılmasına özellikle dikkat edilmesi gerekir. Asker elbisesi içindeki bu köylülük, Şubat sonrasındaki burjuvaziyle birlikte varolan ikili iktidar sürecinde Sovyetlerde yoğun politik eğitim yaşamış ve pratikte de Sovyet kurumlaşmasını burjuvazinin değişik ataklarına, Kornilov'un askeri darbesine karşı savunmuştur.

Asker elbisesi içindeki köylülerin desteği olmasaydı, Ekim Devrimi gerçekleşmezdi.

Buradan çıkan sonuç, köylülerin de gerekli politik eğitimi gö-rerek sosyalist olabilecekleridir. Sosyalist bilinç dışarıdan sadece işçilere iletilmez, aynısı köylüler ve genel olarak küçük üreticilik için de geçerlidir.

"1917 Ekim'inde, biz, iktidarı bütün köylülükle birlikte ele geçirdik. Sınıfmücadelesinin köylerde henüz gelişmemiş bulunması ölçüsünde bu, bir burjuva devrimiydi. Daha önce söylediğim gibi, gerçek proletarya devrimi köylerde ancak 1918 yazında başladı. Eğer bu sonuncu devrimi başlatmasaydık, yaptığımız iş eksik kalacaktı. İlk aşama, 47

kentte iktidarı ele almaktan, iktidarın Sovyet biçimi örgütlenmesinden ibaretti. İkinci aşama, bütün sosyalistlerin esas saydıkları, bu olmayınca sosyalistlerin artık sosyalist olamayacağı şeydi: Köylerde proleterlerle yarı-proleterlerin ayrılması, bunların köylerde burjuvaziye karşı mücadele etmek için kent proletaryasıyla ittifakı.” (Lenin: İşçi ve Köylü İttifakı, S. 87)

Lenin köylülüğün ayrışması sonucu ortaya çıkan küçük köylülükten söz etmez. Bunun nedeni tarımda kapitalizmin gelişmiş olmasından kaynaklanıyor olsa gerektir. 1917 Ekim’inde tarım burjuvazisinin belirginleşmeyeceği kadar az ayrılmış köylülüğün bir yıldan az sürede –toprak dağıtımı gerçekleşmiş olsa bile- büyük ayrışma yaşaması mümkün değildir. Tarım burjuvazisiyle tarım işçileri ve yarı proleterler belirginleşecek oranda ayrılmıştır ve bu da yeterlidir.

Bolşevikler 1918-21 yılları arasında yaşanan iç savaşı köylülerin büyük desteğiyle kazandılar. Özellikle İngiltere ve Fransa tarafından desteklenen Beyaz Ordu’nun Çarlık zamanından kalma generalleri Ekim Devrimi’nin toprak dağıtımına karşı çıktıkları için köylülerden destek bulamadılar.

20. yüzyılın ilk sosyalist devrimi sayılan Ekim Devrimi’nde bile köylülüğün müttefik olmakla sınırlı olmayan önemli rolü vardır. Bu devrimde işçi sınıfından başkasını görmezseniz, Rusya’nın yarı feodal bir köylü ülkesi olduğunu unutursanız, Lenin’in yaptığı değerlendirmeyi ve Ekim Devrimi’nin ülke genelinde değil sadece belirli kentlerde burjuvaziyi hedeflediğini dikkate almamış olursunuz.

Köylüler ve genel olarak küçük üreticilik burjuvaziye karşı mücadele edebileceklerini gösterdiler. 20. yüzyıldaki sonraki devrimlerde bu olgu sürekli olarak kendisini gösterecektir.

Nazilere karşı savaş döneminde Orta ve Doğu Avrupa’da partizan savaşıyla kendi gücüne dayanarak devrim gerçekleştiren tek ülke Yugoslavya idi. O yıllarda az gelişmiş kapitalist bir ülke olan Yugoslavya’da köylülük çoğunlukta idi ve zaten partizan savaşı da kırsal alanda köylülere dayanan bir savaş yürütülmesi demekti.

Çin devriminde işçi sınıfının rolü çok azdır. 1925'te Şanghay'daki ayaklanmanın bastırılmasının ardından komünistler uzun yürüyüşle iç bölgelere çekildiler. Çin'de 1900'lü yılların başlarında Rusya'nın sanayi kentlerindeki grev dalgaları gibi sürekli tekrarlanan kendiliğinden köylü ayaklanmaları vardı. Japonya'ya karşı savaş ve iç savaşta belirleyici olan köylü ordusudur.

Mahir Çayan halk savaşıyla devrimin zafere ulaştığı ülkelerde işçi sınıfının ideolojik önderliğinden söz eder. Burada kastedilen mücadeleyi yöneten komünist partisi olmakla birlikte, Sovyet devrimi için yapılan "işçi sınıfının fiili öncülüğü" tespiti, asker elbisesi içindeki köylülerin rolünü ihmal ettiği için eksiktir. (Bk. **Kesintisiz Devrim I-II-III**)

Vietnam devriminde ve genel olarak 1945-1975 arasındaki sömürge kurtuluş savaşlarında da benzer bir durum vardır. Ülkede işçi sınıfı azdır, kırsal alanda yürütülen silahlı mücadelenin temel kitlesi köylülüktür. Ülkeye göre değişmekle birlikte birkaç kentte toplanmış işçilerin ayrıcalıklı bir kesim oluşturduğu ve sömürgecilerle iyi ilişkilerinin bulunduğu savunulur. Ülkede sömürgeciliğe karşı savaşta en etkin kesim köylülük ve aydınlardır.

Küba devriminde işçi sınıfının rolü vardı ama belirleyici önemde değildir.

Gerilla savaşının başladığı Sierra Maestra bölgesi küçük köylülüğün toprak özlemiyle yıllardan beri ayaklandığı bölgedir. Havana ve Santiago de Cuba gibi kentlerde işçi sınıfının yanı sıra özellikle öğrencilerin militan eylemleri vardı.

1974'te Portekiz'deki Karanfil Devrimi'nde Salazar diktatörlüğünün yıkılması ve sömürgelerin özgürleşmesinde belirleyici olan ordunun darbesi olmuştur.

1970 ve 1980'li yıllardaki Nikaragua ve El Salvador'daki devrimlerden ise bu ülkelerin nüfusu çok az olduğu için geneli etkileyebilecek sonuçlar çıkarmak doğru olmaz. Bu ülkelerdeki 49

salıhlı mücadelede de kırsal kesimdeki nüfusun önemli payı bulunmaktadır.

20. yüzyılda işçi sınıfının, kendisini ve insanlığı kurtarmak misyonuna sahip olduğu savunulan bir sınıf olarak kapitalizme karşı gösterdiği performans ortadadır. 20. yüzyıl devrimlerinde işçi sınıfı kadar hatta bazen ondan daha fazla köylülük, aydınlar ve kentlerdeki küçük üreticiler de rol oynamıştır.

Yüzyılı kapsayan sosyal pratikten uygun örnekler seçerek genelleme yapmak doğru değildir. 1917 Ekim'inde işçi sınıfının iyi performansından söz edenler, 1980'li yıllarda Polonya'daki Dayanışma Sendikası konusunda susmamalıdır. İşçi sınıfı bu ülkede muhalefeti çevresinde toplayabilecek öncü ve temel güç olduğunu gösterdi; şu farkla ki, sosyalizmi değil, kapitalizmi savunuyordu.

Yukarıdaki örnekler 20. yüzyıl pratiğinden ya da Eric Hobsbawm'ın belirlemesiyle 1917-1991 arasındaki Kısa 20. Yüzyıl'dan alınmıştır. Bu dönem iktidardaki sosyalizmin tarihini kapsar ve aynı zamanda işçi sınıfının -1990 sonrasına göre- daha yüksek performans gösterdiği bir dönemdir.

Kol emeğine dayanan işçiliğin azalması, işçi sınıfının sağlık, eğitim, teknisyenlik vd. gibi alanları kapsayarak genişlemesi ve bununla birlikte heterojenliğinin artması, işyerlerinin küçülmesi, işçi mahallelerinin kaybolması ve büyük sayılar halinde harekete geçme şansının azalması gibi değişimlerden söz ediyoruz. İşçi sınıfı tanımının daha klasik olduğu, kol emeğinin üretimde önemli olduğu bir dönemden söz edilmektedir. Brakalım 1980'li yıllara kadar şekillenen ama ön plana çıkmayan sınıfın yapısındaki değişimleri, klasik özelliklerin ön planda olduğu dönemde bile işçi sınıfının performansı ortadadır; kendisine atfedilen kendisini ve insanlığı kurtaracak sınıf özelliğini gösterememiştir.

Burada şu sorulmalıdır: marksist ve marksist-leninistler 20. yüzyılda yaşanan pratiğe rağmen işçi sınıfının tarihsel rolünü

hala nasıl savunabiliyorlar? İşçi sınıfı kendisine bağlanan aşırı vaatleri yanlış çıkarmaya sürekli olarak devam ettiğine göre, teori ile pratik arasındaki büyük uyumsuzluk neden ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmıyor?

İki temel özelliğe sahip savunma mekanizmasıyla sürekli görülen bu uyumsuzluk geçiştirilmeye çalışılıyor.

Birincisi: “işçi sınıfı vardır, kaybolmamıştır, tersine sayısı artmıştır” savunması yapılıyor. Evet, işçi sınıfının artık bulunmadığını savunanlar da bulunuyor ama bu sınıfla ilgili her eleştiriyi “işçi sınıfı azalmamış, artmıştır” diye cevaplandırmak, soruyla karşılaşmak istenmediğini ve bunun için de konunun başka alana çekilmeye çalışıldığını gösterir.

İşçi sınıfının kaybolduğundan değil, kendisine atfedilen rolü oynayamadığından söz ediliyor.

İşçi sınıfı vardır, sayısı da artmıştır, sınıf mücadelesi kuşkusuz sürmektedir ama sonuç değişmemiştir: bu sınıf dışarıdan sosyalist bilinç iletilmesine özellikle açık, kendisini ve insanlığı kurtarabilecek özelliklere sahip bir sınıf değildir.

İşçi sınıfının kapsamının genişletilmesiyle sorun çözülüyor, yeni sorunlar çıkıyor. Eğitim emekçileri, mühendisler, doktorlar, büro çalışanları ve genel olarak kafa emekçisi olanlar işçi sınıfı kapsamında sayıldığında, sanayi emekçileriyle sınırlı olması durumunda olduğu gibi sınıfın sayısı azalmıyor, artıyor. Bu artış büyük sayının iç birliği olmazsa anlamsızdır. Sınıf üyelerinin sayısı çoktur ama bir araya gelmeleri eskisinden daha zordur, sınıfın bir kesiminin diğerine karşı mücadele etmesi daha sık görülmektedir.

İkincisi: bizde ve değişik ülkelerde gerçekleşen işçi eylemlerini abartılı değerlendirmek, eylem değerlendirmeyi doğrulayacak şekilde bitince de konuyu unutmaktır. Hemen her ülkede işçi ve emekçi eylemleri yapılıyor. 2016’da bu konuda dikkat çeken iki ülke Yunanistan ve Fransa idi.

Bu iki ülkedeki genel grev ve işçilerin polisle çatışması sanki 51

bizde oluyormuş gibi değerlendirildi. Bizde hiç genel grev olmadı, dahası işçilerle memurların ortak eylemi de gerçekleşmedi. Yunanistan ve Fransa'da ise bunlar yıllardan beri yapılan alışılmış eylemlerdir. İşçilerle polisin çatışması da yeni değildir. Bunlar ekonomik hak arama ve emeklilik yaşının yükseltilmesine karşı olmak gibi sosyal hakların kısıtlanmasına karşı eylemlerdir. İşçi ve emekçi kitlesinin büyük kesiminin devrim gibi bir hedefi yoktur.

Fransa'da öğrenciler eğitim reformuna karşı uzun süren eylemlere girdiklerinde de benzeri durum vardı.

Bu eylemleri abartılı değerlendirmek ve işçi sınıfı militanlığının örnekleri olarak görmek doğru değildir. Yunanistan'da komünist partisi ırkçı Altın Şafak'tan bile az oy almaktadır. Fransa'da ise en büyük parti yüzde 28 destek alan Ulusal Cephe'dir (FN). Bu ülkedeki iki turlu seçim sistemi nedeniyle sahip olduğu destekten oldukça az oranda kurumlarda temsil edilen bu ırkçı partiyi diğer sağcı partiler izlemektedir. Son işçi eylemlerini örgütleyen CGT, Fransız Komünist Partisi'ne bağlıdır ve bu parti yıllardan beri ancak ittifaklar içinde varlığını gösterebilmektedir. Kendi başına desteği oldukça azdır.

Yunanistan, Fransa veya başka bir ülkedeki işçi eylemleri değerlendirilirken taleplere ve sosyalistlerin ülkedeki gücüne bakmakta yarar vardır. Fransa'da hükümetin yeni çalışma yasasına karşı direnen ve seçimde de Ulusal Cephe'ye oy veren işçilerin bulunması şaşırtıcı değildir. Fransa'da bu partinin işçiler arasında geniş oy tabanı bulunuyor. (Benzeri bir durum daha az oranda Almanya'da da vardır.)

Burada mevcut durumu açıklamak için yapılan, başta partiler olmak üzere işçi sınıfı örgütleri dışarıdan sosyalist bilinç iletilmesinde başarılı olamıyorlar, değerlendirmesi doğru değildir. Bu belirlemenin sendikalaşma oranının yüzde 10'un altında olduğu bizim gibi bir ülkede yapılmasının garipliği bir yana, ırkçı partilerin işçi sınıfı içinde nasıl taban bulabildikleri sorusu da atlanmaktadır.

Öğrenmeye karşı direnmek kendini savunma yoludur, direnmenin yanlış yoludur. Yıllar önce farklı şartlarda söylenenleri sürekli tekrarlamak kişiyi geçici olarak rahatlatır, değişime karşı korur ama gerçekler inatçıdır ve sürekli olarak kendilerini gösterirler. Çok sayıda ülkedeki komünistin neden aynı eksikliğe sahip olduğu, aynı hatayı yaptığı, işçilere sosyalist bilinç iletemediği düşünülmez.

İşçi sınıfı sosyalist bilince özellikle açık, dışarıdan görece daha kolay bilinç iletilebilecek bir sınıf değildir. Yılların deneyimine sahip olduğu bazı ülkelerde ırkçı/faşist partilerin oy deposudur. O partiler yıllardan beri sınıfa ulaşabiliyorsa ve destekleri azalmıyor, artıyorsa, sorun sadece komünistlere mi özgüdür, yoksa işçi sınıfında da sorun var mıdır?

Sınıf değişti. "Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecekleri yoktur" belirlemesi, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki tüketim toplumu için geçerli değildir. Kaybedecekleri bir şey kalmamış olanlar uzun süreli işsizler, düşük gelirli emekliler, zorlukla geçinen küçük özel işletme sahipleri ve bizde yeni farkına varılan ama yıllardan beri her toplumda varolan göçmenlerdir. İşçi sınıfının bir kesimi de -inşaat ve konfeksiyon işçileri gibi- bu bölümde yer alabilir.

İş biyografileri değişti, işyerleri küçüldü. Eskiden bir işyerine girilir ve arada işsiz kalınsa bile emekli oluncaya kadar orada çalışılırdı. Şimdi sadece klasik anlamda işçiler için değil mühendisler için bile kısa süreli iş anlaşması yapıyor. Hayatınız boyunca sürekli öğrenmek, yeni makineleri kullanmasını, sürekli değişen iş temposuna ayak uydurmayı öğrenmek zorundasınız; yoksa işsiz kalırsınız. Kapitalizm toplumun sayıca sürekli artan bir bölümünü dışlıyor; bu insanlar bazı işlerde kısa süreli çalışabiliyorlar, genellikle işsizler ve az miktarda sosyal yardımla yaşamakta ciddi olarak zorlanıyorlar. Bu insanlar eskiden işçiydi, artık değildir; geçici değil sayıları artan sürekli bir katman oluşturuyorlar.

Sürekli çalışabilenlerin bu insanlara göre kaybedecekleri çok şey bulunuyor.

Piyasadaki yüzbinlerce otomobilin, çok sayıda yazlık evin büyük bölümü beyaz yakalılara aittir ya da işçi sınıfının zincirlerinden başka kaybedecekleri vardır.

İşçi sınıfının dışında düzene karşı harekete geçebilecek yoktur zorlama anlayışını, Gezi'nin işçi sınıfı eylemi olarak değerlendirilmesinde de gördük. Diyelim ki öyledir; görece iyi kazanan teknik elemanları, işsizleri, öğrencileri ve eyleme katılan hemen herkesi işçi sınıfı kapsamında saydınız; sonuç nedir?

Belirli bir talebin, "hayatımıza karışma"nın değişik görünümleri çerçevesinde bir araya gelmiş, başka önemli konularda - Kürt sorunu gibi- anlaşılamayan, en fazla birbirine tahammül eden insanların tamamı işçi sınıfına dahil olsa ne olur?

Gezi sona erdikten sonra hareketin bileşenlerini bir arada tutarak sürekliliğini sağlama çabası sonuç vermedi. Başka ülkelerde örneklerinin yıllardan beri görüldüğü gibi farklı kesimleri bir araya getiren hareket sona erdi. Canlanması için harcanan çabadan sonuç alınamadı. Gezi'nin adı yıldönümü anmalarında kaldı.

Gezi önemli bir hareketti ama onu işçi sınıfı eylemi çerçevesinde değerlendirenlerin, bu sınıfın bu örnekteki kısa solukluluğunu, çok çeşitliliğini de görmüş olması gerekirdi.

20. yüzyıl tarihi boyunca işçi sınıfının performansını ve değişimini inceledikten sonra sosyalizmde küçük üreticilik konusuna geçebiliriz.

2. SOSYALİZMDE KÜÇÜK ÜRETİCİLİK

Küçük üreticilikle şehirlerde ve kırsal alandaki küçük işletmeler (tarım üretimi, hizmet sektörü vb.) kastedilmektedir. Kapitalizmde büyük işletmelerin yanında ek işlev gören küçük işletmelerin, sosyalizmde zaman içinde ve ikna yoluyla büyük işletmeler (kolhoz, büyük sanayi kompleksleri gibi) bünyesinde örgütleneceği teorik olarak öngörülür. Büyük işletmeler daha verimli oldukları için küçük işletmelerdekilerin örneklerle ikna olarak bu yönde hareket edecekleri varsayılmıştır.

20. yüzyıldaki hiçbir devrim sonrasında gelişme böyle olmadı. Küçük üretici zorlanarak hatta işletmesine el konularak ya doğrudan tasfiye edildi ya da büyük işletmeye katılarak varlığına son vermeye zorlandı. Bunun için gerekçe her zaman vardı. SSCB'deki gibi ülkenin hızla sanayileşmesi gerekiyordu ve bu nedenle de tarımda hızlı kolektifleştirme, makineleşme ve sanayinin ihtiyacı olan çok sayıda insanın göçü gerekliydi.

Kızıl Ordu'nun müdahalesiyle sosyalist olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de benzeri yaklaşım uygulandı. Bu kez Soğuk Savaş başlamıştı ve küçük üreticinin ikna edilmesiyle kaybedilecek zaman yoktu. ABD'nin yakınında ekonomik, politik ve askeri baskı altında bulunan Küba'da bu gerekçeler fazlasıyla geçerliydi.

Sosyalist ülkelerde tarım üretimi sürekli olarak sorunlu oldu. Geniş toprakları kapsayan büyük birimlerde makineli üretim yapılıyordu ama ülke kendisini beslemekte yetersiz kalıyordu. Bu konuda en önemli örnek ABD'den yıllarca tahıl ithal eden SSCB'dir. 1973 yılında ABD'nin SSCB'ye ihracatı 1.171 milyar dolardı ve bunun 809 milyonunu yiyecek ve içecek oluştuyordu. (Bu sayılar 1975 yılında yayımlanan **Türkiye Devriminin Acil Sorunları**'ndan alınmıştır. Bkz. 40 Yıl Sonra TDAS, s. 246)

ABD ile ÇHC arasındaki ticaretle de farklı bir durum görülmez. 1972'de ABD'nin 60 milyon dolarlık ihracatının 33 milyonu buğday, 23 milyonu mısır satışlarıdır.

Sonraki yıllarda da durumda büyük değişiklik olmadı.

Küba da yıllardan beri yüksek miktarda yiyeceği -ABD ambargosu nedeniyle- özellikle Kanada'dan ithal etmektedir.

Lenin, **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi**'nde tarımda geniş topraklarda makineli tarımın verimliliğini örnekler vererek anlatır, ama sosyalist ülkelerde böyle olmamış, küçük işletmecilik -1956 sonrasında Macaristan'da görüldüğü gibi- daha verimli olmuştur.

ABD ile Sovyet tarımı arasındaki fark insandan kaynaklanı- 55

yordu.İki ülkede de tarım işletmeleri büyüktü ve makineli tarım yapılıyordu. ABD tarımında makineleşme daha ileri derecede olabilirdi ama iki ülkedeki tarım üretimi arasındaki büyük farklılığın esas nedeni insanla ilgilidir.

Sosyalist ülkelerde işçilerin düşük emek verimliliğiyle ilgili olarak, "sosyalist demokrasi yoktu, işçiler ürettikleriyle aralarında bağlantı kuramıyor, yabancılaşma sürüyordu" açıklaması yüzeyseldir. Marx'tan insanın özgürleşmesiyle ilgili belirlemeler alıp, "bunlar sosyalizmde yoktu, yenilgi ve dağılma bu nedenle yaşandı" denildiğinde; kolaycı bir açıklama yapılmış olur.

Reel sosyalizm insan özgürlüğünü geliştiremedi, insanın üretim ve devlet karşısındaki yabancılaşmasını azaltamadı; başka bir platforma taşıdı.

Marx'tan insan özgürleşmesi ve yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasıyla ilgili alıntılar yapılarak soruna çözüm bulunamaz. Öncelikle soru doğru sorulmalıdır: Güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kalan ve gelecekte de benzer durumla karşılaşacak olan sosyalizmde insan özgürlüğünün artması, yabancılaşmanın azalması nasıl mümkün olabilir?

Sosyalizmin tek başına varolduğu gizli varsayımından hareket ederek belirlemeler yapmak hayalciliktir. Sosyalistler gerçekleştirebilecek, yapılabilecek hayallerle uğraşmalıdır.

Güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşayan sosyalizmin kendini korumaya ihtiyacı vardır. Bu nedenle devleti, ordusu, iç ve dış savunmayla ilgili kurumları bulundurmak zorundadır. ABD ile silahlanma yarışına girmek yanlış olmakla birlikte, kolayca işgal edilebilecek bir ülke olunmadığını da göstermek gerekir. Aksi durumda doğrudan ABD tarafından olmasa bile onun adına hareket eden başka bir ülke tarafından saldırıya uğranılması uzun sürmez.

1990 sonrasında büyük gelişme gösteren iletişim araçları dünyasında sosyalizmin 20. yüzyılın başındaki gibi bir dönem için bile olsa azçok izole yaşayabilmesi mümkün değildir.

Böyle bir ortamda insan özgürlüğünün artması ve yabancılaşmanın azalması nasıl sağlanabilir; soru budur.

Sosyalizmin tarihinin Marx-Engels-Lenin'e kadar olan bölümünü dikkate alarak yaşanulandan öğrenmek mümkün değildir. Eğer devrim sürekli olarak geriye dönüyorsa, o zaman bu tarihten "sosyalizm kapitalizme dönmek zorundadır" sonucunun çıkarılması gerekir. Son olarak Küba'da küçük üreticilikle ilgili yeni düzenlemeler kapitalizme dönüş olarak görülüyorsa, bu sonucun çıkarılması gerekir.

Sosyalizm kapitalizme dönebilir, ama bütün örneklerde devrimin uzun sayılabilecek bir süre yaşamasından sonra dönüş oluyorsa, bunun inandırıcı açıklamasının yapılması gerekir. Yaşanmış sosyalizm sadece yapılamayanları değil, yapılabilenleri de gösterdi ve bu tarihin olumlu yanlarını alıp sürekli tekrarlayarak ilerlenemez. Tarihten olumsuz olanı çıkardığınız zaman, olumlunun bir bölümü için de aynısını yapmak zorunda kalırsınız.

SSCB'nin yaklaşık 15 yılda (1926-1941) yarı feodal bir ülkeden sanayi ülkesine dönüşmesinin ağır faturası eleştirilebilir; fatura daha az ağır olabilirdi ama her durumda ağır olacaktı. Bunun alternatifi sanayileşirken Nazi Almanya'sının saldırısına uğramak ve yok edilmektir. SSCB sanayi ülkesi olmasına rağmen bu saldırıda ciddi olarak zorlandı ve ağır kayıp verdi.

Tarımda hızlı kolektifleştirme, hızlı sanayileşme, milyonlarca insanın yer değiştirmesi ve bu kararların toplumun küçük bir bölümünü oluşturan parti üyeleri tarafından alınıp -kararların yukarda alınıp tabanda onaylandığını söylemek daha doğru olur- hayata geçirilmesi sonucu sosyalist sanayileşme gibi tarihte örneği bulunmayan önemli bir hamle yapılmış olsa bile; insan özgürlüğü ve yabancılaşmanın kaldırılması konularında bu düzeyde gelişme sağlanmadı.

Küçük üreticiliğin zamanla ikna edilebileceğini düşünüyorsanız, öncelikle onu sosyalist düzenin bir parçası olarak görmelisiniz gerekir. Bu konudaki yaklaşım da değişmek zorundadır. 57

Tarihte olanı gelecekte de tekrarlamak zorunda değiliz. Tarımda ve tarım dışındaki küçük üreticilik sosyalizmde "tahammül edilen ve bir an önce tasfiye edilmesi gereken bir kesim" olarak görüldükçe sorun bitmeyecektir.

Sosyalist ülkelerin geçmişte Macaristan ve şimdi de Küba'nın uygulamak zorunda kaldığı örnekte olduğu gibi, tarımda küçük üreticiliği teşvik etmeleri ve küçük alandaki tarımın büyüktekinden daha verimli olması acı bir örnektir.

ABD ve diğer kapitalist ülkelerde en başta tahıl üretiminde geniş alanda yapılan makineli tarım daha verimlidir, sosyalist ekonomide ise tersinin doğru olduğu görülmüştür.

Bunun nedenini hiç mi merak etmiyorsunuz?

Tarım üretiminin bazı alanlarında küçük üreticiliğin büyük işletmelere katılması görece kolaydır; açık verimlilik farkı rahatça görülebilir ama bunun gösterilmesi ve insanların ikna edilmeleri gerekir. Özellikle sebze üretiminde ise küçük üreticilik her zaman varolacaktır.

Tarım dışındaki küçük üreticilikte ve hizmetler alanında da benzer değerlendirme yapılabilir.

Neden küçük burjuvazi değil de küçük üreticilik denildiği sorulabilir. Küçük burjuvazi, adı üzerinde, burjuvazinin küçüğüdür, gelişme yönü yapabildiği oranda burjuvalaşmak yönündedir. Lenin'de de süren bu değerlendirme serbest rekabetçi kapitalizm ve tekelliliğin ilk dönemiyle ilgilidir. Tekellerin piyasada her alana hakim olmadığı dönemle ilgilidir. Tarım ve tarım dışındaki küçük üreticiliği Marx-Engels dönemindeki gibi değerlendirmek doğru değildir çünkü bünyesinde bulunduğu kapitalizm önemli değişim yaşamıştır. Tekellerin bulunduğu kapitalizmde küçük üreticinin burjuvaziye doğru gelişme imkanı daha fazladır. Tekelci dönemde ise küçük üreticilik ancak tekil örnekler olarak piyasada sağlam yer edinebilir. Bunun dışında tekellci üretimin -sadece tarım ve sanayinin değil hizmet sektörünün de dikkate alınması gerekir- tamamlayı-

cısı olarak varolur, sürekli iflas eder ve yerine yenileri gelir. Piyasada kendine yer açmak, burjuvalaşmak ve hele de tekelliliğe yaklaşmak eskisinden çok daha zordur.

Küçük üreticilik çok sayıda ülkede düzenli çalışan işçilerden daha kötü koşullarda yaşar. Zenginleşip sınıf atlamak umudu işçilerden daha azdır denilebilir. Bu umuda sahip olanlar bulunabilir ama küçük bir yüzdeyi oluştururlar. Kapitalizmde bile durum böyleyken, sosyalist bir ekonomide benzer umuda sahip olmak ihtimali daha da azdır.

Küçük üreticilikle ilgili olarak yapılan; kendisine ait küçük işletmede çalışır, ufkü kendisi ve çevresiyle sınırlıdır, birbirinden kopuk olduğu için kolektif hareket etmesi zordur belirlemeleri geçmişte kalmıştır. İşçilerin çalıştığı eski büyük işletmelerin sayısı oldukça azaldı, işyerleri küçüldü, üretim süreci iyice parçalandı. İşçi sınıfına dışarıdan bilinç iletebilmek zorlaştı,, kolektif davranış geriledi. Ek olarak, işçi mahalleleri gibi işçi kültürü de kayboldu. Medya aracılığıyla gün boyunca iletilen kültür bunun yerini aldı. İşçiler için gelişmeler nasıl olmuşsa, küçük üreticilik için de aynısıdır. İletişim araçlarındaki büyük gelişme sonucu dünyadan haberi olmadan kendi dünyası içinde yaşayabilmek mümkün değildir.

Sadece bizde değil başka ülkelerde de özellikle tarım alanındaki küçük üreticiliğin sürekli yol ve konut yapılarak ekolojinin tahrip edilmesine, suni tohumlara, baraj yapımına, taban fiyatlarının düşüklüğüne, siyanürlü altın aramaya ve rastgele yapılan madencilik faaliyetine karşı direnişini görüyoruz. Dünyaya şöyle bir bakın ve küçük üreticiliğinin eylemliliğinin işçi sınıfının öncülüğüne gerek duymadan ne kadar yaygın olduğunu göreceksiniz.

Reel sosyalizmde tarımda ve tarım dışı hizmet sektöründe yaşanan düşük verimliliği görmemek, nedenlerini merak etmemek ve ardından dünya çapında küçük üreticiliğin aktif rol oynadığı direnişleri yok saymak ve yeni bir toplum kurmak iddiasında olduğunu savunmak; bunlar birbirine uymakta mıdır?

Küçük üreticilik tarımda, sanayide ve hizmetler alanında ekonominin sosyalist örgütlenmesi çerçevesinde önemli bir tamamlayıcı işlev görebilir. Sosyalist bir ekonomide kapitalizmde olduğu gibi sürekli hayatta kalma mücadelesi vermesi gerekmeyecektir.

En gelişmiş kapitalist ülkelerde bile tarımda ve tarım dışında çok sayıda küçük üretici bulunur. Kapitalizm geliştikçe küçük üreticiliğin ortadan kalkacağı görüşü doğru çıkmamıştır. Kapitalizmle çelişkisi bulunan bu kesimi sosyalizme integre edebilmek gerekir.

Yabancılaşmak öncelikle dışlanmak demektir. Varlıklarına bir süre tahammül edilen, ilk fırsatta dışlanan insanların sosyalizme yabancılaşması ve bunun da sonraki kuşaklarda sürmesi normaldir. Bunların önemli bölümü devrime katılmış olmasına rağmen dışlanmaları yabancılaşmayı iyice artırır.

Burada iki karşı gerekçe savunulabilir:

Birincisi: küçük üreticiliğin sadece bir bölümü devrime katılır. Bu gerekçe geçersizdir çünkü aynısı işçi sınıfı için de geçerlidir. İşçi sınıfının bir bölümü devrime katılırken büyük bölümü tarafsız kalır, kalanı da burjuvaziyle birlikte hareket eder. İşçi sınıfının da ileri ve geri kesimleri vardır. Geçmişte bunlar metal ve tekstil işçileri olarak ortaya çıkardı. Tekstil işçileri, durumları ülkeye ve döneme göre değişmekle birlikte, sınıfın en geri kesimiydi.

Venezüella'da petrol işçileri örneğinde görüldüğü gibi büyük işletmelerde çalışıp ABD yanlısı burjuvaziyle birlikte hareket edenleri de vardır.

İkincisi: küçük üreticilik kaypaktır, güvenilmez.

Bu gerekçeyi savunanların 1990 sonrasında çok sayıda komünistin ne kadar güvenilir olduğunun ortaya çıkmasını sürekli hatırlamasında yarar vardır!

Ne işçiler, ne küçük üreticiler, ne aydınlar ve ne de öğrenciler bütün değildir; değişik kesimleri vardır. Bir bölümleri devrime

katılır, büyük bir kesim hareketsiz kalıp bekler, kalanı da karşı devrimcidir.

Devrime katılanlar sosyalizmde yer almalıdır.

3. DEVRİM; KİMLERE KARŞI, KİMLERLE BİRLİKTE?

Bir devrimin başlıca göstergesi siyasi iktidarın sınıf yapısının değişmesidir. Lenin'in **Nisan Tezleri'nde** 1917 Şubat Devrimi'nin siyasi olarak tamamlanmış burjuva demokratik bir devrim olduğunu geniş bir kitleye -Bolşeviklerin büyük bölümü dahil- anlatmak için yaptığı bu belirleme; devrimi tanımladığı gibi politik devrimle, devrimin alt yapıdaki görevlerini birbirinden ayırır. Demokratik devrim politik planda gerçekleşmiştir ama bu devrimin Çarlık Rusyası'ndaki temel talepleri olan toprak devrimi ve savaşın sona erdirilmesi gerçekleşmemiştir. Bunun ardından bir devrimin başka bir devrimin görevlerini tamamlaması gündeme gelecektir. Lenin, sosyalist devrim çağrısını da bu amaçla yapar: demokratik devrim politik olarak tamamlanmıştır, bu devrimin eksik kalan görevlerini ancak sosyalist devrim tamamlayabilir.

Lenin'in **Nisan Tezleri'ndeki** devrim tanımı ve devrimin demokratik ve sosyalist olarak birbiriyle ilişkisinin sonraki devrimlere uyduğu söylenemez. Bu ilişki her devrimde değişir, önemli olan gerçekleşeni dikkatle izlemek ve daha önce savunulanla sınırlı kalmamaktır.

Lenin, 1905 devrimiyle ilgili olarak **İki Taktik'te** proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik iktidarını savunmuştu. 1917 Şubat'ında ise o güne kadar benzeri görülmemiş bir pratiği teorileştirerek çıkış yolu aradı. O güne kadar devrimin üstyapısıyla altyapıda gerçekleştirdikleri birbirinden ayrılmazdı. Teori böyleydi ama pratik farklı olabileceğini gösteriyordu. Feodal büyük toprak sahiplerinin temsilcisi Çarlık iktidardan uzaklaştırılmış, yerine burjuvaziyle işçi ve asker Sovyetlerinin

ikili iktidarı geçmişti. Bu, ikili bir iktidardı ve altyapıda feodalizme karşı demokratik devrimin başlıca göstergesi olan toprak devrimi gerçekleşmemiştir.

Ekim Devrimi sanayi kentlerinde burjuvazinin iktidarına son verdiği için sosyalist olarak nitelendirilir. Burada tekrar da olsa iki önemli noktayı yeniden belirtmek gerekir:

Birincisi; burjuvaziye iki önemli kentte deviren işçiler ve asker elbisesi içindeki köylülerdir. Burada gerçekleşen işçi ve yoksul köylü ittifakı değildir.

Lenin 9 Nisan 1917'de Pravda'da yayımlanan "İktidarın ikiliği üzerine" başlıklı yazısında ikili iktidardan söz ettikten sonra bu iktidarın bileşenlerini şöyle tanımlar:

"İktidar ikiliği neye dayanıyor? Geçici hükümetin, burjuvazi hükümetinin yanında, henüz güçsüz, tohum durumunda, ama gene de gerçek, sözcötürmez ve büyüyen bir varlığı olan bir başka hükümetin: işçi ve asker vekilleri Sovyetlerinin kurulmuş bulunmasına.

Bu ikinci hükümetin sınıf bileşimi nedir? Proletarya ile (asker üniforması altındaki) köylülük." (Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi, S. 15-16)

Altı ay sonra gerçekleşen Ekim Devrimi'nde bu sınıfsal bileşimin değiştiği söylenemez.

İkincisi; Rusya'nın büyük bölümünde ise devrim bütün köylülüğe dayanır. Kırılarda köylülüğün ayrışması zayıf olduğu için iktidar feodal büyük toprak sahipleri dışındaki bütün köylülükle birlikte alınır. Tarım burjuvazisine karşı mücadele toprak dağıtımının ardından ayrışan köylülük içinde bir yıl sonra başlayacaktır.

Buradan şu sonuç çıkarılabilir: devrimin karakteri esas olarak kimin iktidardan uzaklaştırıldığına bağlıdır; bunu kimlerin yaptığı ikinci plandadır.

İki önemli kentte öncülük işçilerdedir ve burjuvaziye iktidardan uzaklaştıran da işçi-köylü (asker) ittifakıdır.

Bu sonuç sonraki devrimlerde de doğrulanır. Çin'de burjuvazinin iktidarına son veren asıl güç işçi sınıfı değildi. Kentlerde

işçi sınıfı zayıftı ve yarı feodalizmin egemen olduğu kırlarda da köylülük tarım burjuvazisini belirginleştirecek kadar ayırmamıştı.

Marksizmde neredeyse yüz yıldır içerik değişir ama onun ifadesinde kullanılan belirleme değişmez. Bu nedenle her belirlemenin içeriğinin açılması gerekir. İşçi sınıfı denildiğinde bu konudaki anlayış aynı değildir. İçerik farklıdır ama aynı belirleme kullanılır.

Kapitalizme karşı devrim denildiğinde bunun sosyalist devrim demek olduğu, sınıf güçlerinin de işçi sınıfıyla yoksul köylülük olduğu düşünülür. Gerçekte burjuvaziye karşı devrimler -Sovyet devrimi dahil- böyle olmamış, burjuvazinin iktidarına deviren ve kapitalizmin ekonomik -ve giderek diğer- temellerini yıkmaya yönelik sınıf güçleri daha geniş kapsama sahip olmuştur.

Doğru isimlendirme sadece birbirini anlamak için değil, ne yapmaya çalıştığımızı kendimizin de anlaması için önemlidir. Burada demokratik devrim konusunu ayrıntılı olarak incelemek gerekir.

Ulusal demokratik devrim feodal ve yarı feodal ülkeler için geçerlidir. Hedef emperyalizm ve onunla işbirliği içindeki kompador burjuvaziyle büyük toprak sahipleridir. Devrimin öncelikle hedefleri işgale son verilmesiyle toprak dağıtımıdır.

Lenin 1905 yılındaki Çarlık Rusyası için daha değişik bir belirleme yapmıştı. Ülke işgal altında bulunmadığı ve iki kentte aktif ve sayıca güçlü bir işçi sınıfına sahip olduğu için, demokratik devrimde işçi sınıfı önderliğini vurgulamış, işçilerin ve köylülerin devrimci demokratik diktatörlüğünün hedeflenmesi gerektiğini savunmuştu. Devrimin hedefi Çarlığı yıkmak, burjuvaziyi hedef almamak ama onun köylü kitlesini etkilemesini engellemektir.

Sömürge ve yarı sömürge ülkelerde ise bu belirleme değişikliğe uğrar. En başta ülkede dışa bağımlı zayıf bir burjuvazi bulunmaktadır ve kayda değer güce sahip işçi sınıfı da yoktur. Bu 63

lkelerde iŖŖi sınıfıyla köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü, iŖŖi sınıfının içinde kaybolduğ bir ittifak olacaktır. Bu ülkelerde iŖŖi sınıfı ideolojik olarak komünist partisi tarafından temsil edilir. Sosyalizmi sadece iŖŖiler savunabilir diye bir kural olmadığı Çin ve Vietnam'daki devrimlerde grlmŖtir. Köylülere de -tarım iŖŖileri, yoksul köylü ve küçük köylüye-dıŖaridan sosyalist bilinç iletebilir. Tarım burjuvazisi ve orta köylülük dıŖında köylülüğün katmanları bu kesimin büyük oğunluğnu oluŖturur ve sosyalizme kazanılabilirler. Toprak devriminden sonra daha hızlı ayrıŖacak olan köylülük içindeki bu katmanların sosyalizme kazanılması önemlidir, aksi durumda devrim ulusal demokratik devrim aŖamasında kalacaktır.

Mahir ayan'ın Devrimde Sınıfların Mevzilenmesi ve Kesintisiz Devrim II-III'de sözünü ettiğ, bu gibi ülkelerde iŖŖi sınıfı önderliğinin fiili değil ideolojik olmasının esprisi budur. IŖŖiler bu ülkelerde emperyalizmin iŖgali altındaki kentlerde yaŖamalarının yarı sıra sayısal olarak da önemli bir güç değildir.

IŖŖilerin sayısal olarak güçlü olmaları, bu gücün devrim için yeterli olacağı anlamına gelmez. Ŗubat 1917'de ve Ekim Devrimi'nde iki büyük kentte asker elbisesi içindeki köylülükle birlikte davranılmıŖtır ama iŖŖilerin devrimde önemli bir sayısal g olarak yer almaları sonucu devrimi etkilemeleri Çin rneğiyile karŖılaŖtırılamayacak kadar fazladır.

Demokratik devrim feodal yapıya sahip ülkelerde aynı zamanda uluslaŖma demektir. Bu zellik döneme göre değıŖebilir. İlgili halkın yaŖadığ sınırları belirli bir alanın (lke) yönetimi ve ilgili kurumların oluŖturulması ulus olmanın olmazsa olmazı gereğidir.

Rojava'da gerekleŖen ulusal demokratik devrimdir. Bir halk kendi dilini kullanmak ve kendisini yönetmek imkanına sahip olmuŖtur ama devrimin gerekleŖtiğ bölgede feodalizm yoktur.

Kapitalist bir ülkede de demokratik devrim olabilir. Bu durumda devrim feodalizme değil kapitalizme karşı olacaktır. Birkaç örnek verilecek olursa:

"Bulgaristan'da devrim, Kızıl Ordu belirleyici gibi görünmesine karşın, önemli bir iç dinamiğe de sahipti. Kapitalist bir ülkede öncelikle faşizmi hedef alan devrim, anti kapitalist özellikte demokratik bir devrimdir.

1959'da Küba'da gerçekleşen devrim, Batista diktatörlüğünü hedef alan anti kapitalist yönelimli demokratik bir devrimdir. Devrime diktatörlüğe karşı olan işçi sınıfı ve yoksul köylülük dışında güçler de katılmış ve devrim sürecinde önemli rol oynamışlardır. ABD'nin katı tutumuna karşın, Küba devrimi, SSCB'nin desteğiyle sosyalizme yöneldi.

Benzeri bir yönelme 1974'te Portekiz'deki Karanfil Devrimi için söz konusu olmadı. AET içinde özellikle Almanya hızla müdahale ederek devrimin gelişmesinin engellenmesinde önemli rol oynadı.

Farklı koşullarda ama benzeri bir sonuç Nikaragua devriminde de görüldü. Sandinistler geniş bir katılımı yürütülen savaşı Somoza diktatörlüğünü devirdiler; ne ki, ABD'nin yakınındaki küçük bir ülke devriminin, hele de Küba devriminden alınan dersten sonra, en azından bir süre kendi başına kalarak gelişmesi çok zordu. ABD'nin örgütlediği kontra saldırıları devrimin gelişme yolunu tıkadı ve ülkeyi büyük bir açmazla sürükledi." (40 Yıl Sonra TDAŞ, s. 88)

1917 Ekim Devrimi'nden başlayarak demokratik ve sosyalist devrimle ilgili olarak şu belirleme yapılır: İktidarın işçi sınıfı ve yoksul köylülük tarafından ele geçirilmesi sosyalist devrimdir. Bu iki gücün yanına başkaları da katıldığında ve devrim sonrasındaki iktidarda yer aldıklarında demokratik devrim gerçekleşmiş olur.

Feodal bir ülkedeki demokratik devrimle kapitalist ülkede olan hedef aldığı sınıflar ve iktidarda yer alan güçler açısından farklıdır. Kapitalist bir ülkedeki demokratik devrim burjuvazi ve kapitalizmi hedef alır.

Demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşmesi süreci ve bunun sorunları vardır.

1905 devrimiyle ilgili olarak **İki Taktik**'te iki devrim arasındaki ilişki farklı düşünülmüş olmakla birlikte, 1917'deki pratik değişik olmuş ve bu durum sonraki devrimlerde de tekrarlanmıştır. Ülke yarı feodal bir yapıda olsa bile iki devrim arasına az çok uzun bir dönem girmez. İlk hızla ikincisine dönüşür ya da bu yapılamazsa demokratik devrimin kazanımları bile bir oranda tehlikeye girebilir. Bu nedenle demokratik devrim nerede bitiyor, sosyalist olan ne zaman başlıyor; belirlemek mümkün olmaz. İki devrim süreci iç içedir ve ileriye doğru gelişme olmazsa sadece sosyalist devrim gerçekleşmemiş olmakla kalmaz, demokratik devrim de geriye gidebilir.

Burada devrim tanımı kimlerin iktidara geldiğine göre yapılır. İşçi sınıfıyla yoksul köylülük iktidara gelmişse, bu devrim sosyalisttir. İşçi sınıfının bütün köylülükle birlikte iktidara gelmesinde ise feodalizme karşı milli demokratik devrim gerçekleşmiş olur. Kapitalizme karşı demokratik devrimde ise, iktidar güçleri arasında işçi sınıfı, yoksul köylülük, küçük üreticilik ve bazı durumlarda burjuvazinin bir bölümü bile yer alabilir. Faşizme karşı devrimlerde yaşanan bu durumda devrim ya hemen ileriye gidecek ya da gerileyecektir. İki devrim arasındaki ilişki sadece ülke içindeki güçler dengesiyle belirlenmez, birlikte yaşanan güçlü kapitalizmin müdahalesi özellikle önemlidir.

1974'te Portekiz'deki Karanfil Devrimi'nde - o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), özellikle de Almanya, devrimin Salazar diktatörlüğüne son verilmesiyle sınırlı kalması için çabalamış ve başarılı da olmuştur.

Küba'da Batista diktatörlüğünün devrilmesinin ardından kısa süre sessiz kalan ABD'nin devrime askeri müdahale dahil her yönden karışması, SSCB'nin desteğiyle de birleşince devrimin kısa sürede kendisini sosyalist ilan etmesine neden oldu.

Hedef burjuvazinin iktidarına son verilmesidir, kapitalizmdir. Bugüne kadar gerçekleşen devrimler ve devrimden sonra küçük üreticiliğin -teoride farklı savunulsa bile- dışlanmasının

yarattığı sorunlardan hareketle; burjuvaziyi işçiler-yoksul köylüler-küçük üreticilik-aydınlar tarafından devrilebileceği savunulabilir.

Küçük üreticilik devrime katılıyorsa ve sosyalizmin bileşenlerinden birisi olacaksa, iktidar bloğunda yer almalıdır.

Küçük üreticiliğin de iktidar bloğunda yer aldığı devrim büyük üretim araçlarında özel mülkiyeti kaldıracak, bankaları ve diğer finans kuruluşlarını devletleştirecektir. Devrim programının ayrıntılarına girmek gerekli değildir. İktidardan indirilecek sınıfın, iktidara gelecek olanların ve devrimin öncelikle uygulamalarının belirlenmesi bu aşamada yeterlidir.

Devrim iktidardan indirilecek sınıfa göre tanımlandığında bu devrim sosyalist karakterdedir.

Ekim Devrimi de -önceden birkaç kere belirtildiği gibi- Petograd ve Moskova'da işçilerin ve asker elbisesi içindeki köylülerce burjuvazinin iktidarına son verildiği sosyalist bir devrimdir.

Devrim iktidara geçecek olan sınıflarla tanımlanacak olursa, klasik söylem uyarınca bu devrime, kapitalizme karşı demokratik devrim de denilebilir. Böyle bir devrimden sonra sosyalist devrim gerekli değildir; böyle bir devrimin ek olarak yapacağı bir şey yoktur.

Klasik isimlendirmeden hareket edilirse, yeni iktidar bloğu işçiler ve yoksul köylülerden daha geniş olduğu için, devrim demokratiktir, ama sosyalist bir devrimin görevlerini de yerine getirmektedir.

Devrimin karakterinin hangi sınıfın iktidardan uzaklaştırıldığına göre belirlenmesi daha doğrudur.

Bundan sonraki bölümde sadece kırsal alandaki küçük üreticilik için değil, büyük kentlerde yaşayanlar ve Kürt halkı için de önemli olan ekoloji üzerinde durulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. KAPİTALİZM-SOSYALİZM-EKOLOJİ

Ülkemizde büyük bir ekolojik tahribat yaşanıyor ve buna gösterilen tepkinin yeterince yaygın olduğu söylenemez. Çok sayıda insan sadece yapılan yolları, köprüleri, apartmanları görüyor; bunlar yapılırken nelerin tahrip edildiğine dikkat etmiyor.

Ege kıyılarında yeni turistik tesisler yapılırken ormanlar yok ediliyor. Üçüncü Boğaz Köprüsü için de Belgrad Ormanları'nın bir bölümü yok edildi. Çevreye vereceği zarar dikkate alınmadan yapılan madenler, barajlar, fabrikaların sayısı ise çok fazla...

Mersin Akkuyu ve Sinop'ta yapılması planlanan nükleer santrallerin kaza olması durumunda insanlara vereceği zararın yanı sıra çevreye verecekleri zarar da söz konusudur. Santraller çevresindeki doğanın, tarımın ve hayvancılığın nasıl etkilendiğini görmek için beklemek gerekmiyor, başka ülkelerde çok sayıda örnek bulunuyor.

Çevre kirlenmesinin kapitalizmin yüksek kazanç hürsından kaynaklandığı, sosyalizmde böyle bir sorun olmayacağı savunulur; gerçek ise böyle değildir. Reel sosyalizmin tarihine baktığında çevreye verilen zararın kapitalist ülkelerden daha az olmadığı görülür. Reel sosyalizm ve ekoloji denildiğinde akla ilk olarak Çernobil nükleer santral kazası ve radyasyonun insanları, bitkileri, toprağı ve hayvanları etkilemesi gelir. Bu doğrudur ama Çernobil kazası reel sosyalizmde doğanın tahribinin küçük bir bölümünü oluşturur.

Ekoloji 1970'li yılların sonlarından başlayarak gelişmiş kapitalist ülkelerde önem kazandı. Sanayileşme ve tüketim toplumuyla yaratılan büyük çevre kirliliğine dikkat çekilmesi ve konu temelinde şekillenen hareketlerin tarihi daha eski olmakla birlikte, dünyanın en büyük ekolojik partisi Yeşiller, zamanın sosyal demokratları ve komünistlerinin şaşkın bakışları altında Almanya'da oluştu.

Üretim ve tüketimde çevre kirlenmesinin dikkate alınması gerektiği bilinci tabandan oluşup gelişmedi. Başka bir deyişle bu konuda kendiliğinden gelişme yaşanmadı. Yeşiller'in ve Almanya'da çevre bilincinin gelişmesi dışarıdan bilinç iletilmesinin çağdaş örneklerinden birisi olarak görülebilir.

Almanya'da 1968 hareketinin bileşenleri arasında olanlardan bir bölümünün toplumun hiç ilgilenmediği bir konuyla ilgili olarak propaganda yapması, ardından eyleme geçmesi; önce dışlanması, ciddiye alınmaması, ardından hareketin talepleri halk tarafından benimsenmeye başlayınca, burjuvazi tarafından da dikkate alınması ve yaklaşık yirmi yılda ülkedeki üretim tarzının (yeşil kapitalizm) ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi...

İşçi sınıfı yıllarca asgari ücret ve yıllık izin hakkı için mücadele verdi ve kabul ettirdi. Yıllardan beri bütün burjuva partilerinin programında bu iki konu yer alır, kaldırılmalarını kimse talep etmez, sadece ne kadar çok ya da uzun olacakları sürekli mücadele konusudur.

Aynı şekilde ekolojik sorunları programına almamış parti artık bulunmuyor, anlaşmazlık konusu bunlarla etkili olarak nasıl mücadele edileceğidir.

Kapitalizmin ekolojik kriz içinde yaşadığı sürekli olarak belirtiliyor. Son açıklamaya göre insanlığın mevcut durumda 1,6 dünyaya ihtiyacı var. Doğa kendini yeniden üretebilmesinden daha hızlı olarak tüketiliyor, aradaki fark sürekli artıyor. "Kapitalizm bu krizi aşamaz" belirlemesi, geçtiğimiz yüzyıldaki

örneklerde de görüldüğü gibi acele yapılmıştır. Sonuç alınamayan büyük belirmeler yapmak sosyalistler arasında alışkanlık oldu denilebilir.

Kapitalizmin her ciddi sorunundan hareket ederek onun sınırlılıklarını ve kaçınılmaz sonunu göstermek, bizlerin vazgeçme-
sek bile ihtiyatla yaklaşmamız gereken bir söylemdir. Buradan çıkarılması gereken sonuç, kapitalizmin sonsuza kadar yaşayabileceği değildir, sadece kaçınılmaz son belirlemesine ihtiyatla yaklaşmaktır, çünkü her önemli krizde aynı belirlemenin yapılması, ama doğru çıkmaması, çağdaş kapitalizmin analizine daha objektif yaklaşılması gerektiğini göstermektedir.

Ekolojik krizin günümüzdeki durumuyla ilgili olarak üç temel saptama yapılabilir:

Son otuz yılda yeşil kapitalizm, ekolojik krizi aşmak için yeterli olmasa da önemli bir aşama göstermiştir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde hava ve akarsular daha temiz, enerji harcaması daha azdır. Bu gelişme dünyada küçük bir alanda gerçekleşmektedir. Bu alan insanlığın azınlığını barındırıyor, ama dünyanın üretim ve enerji tüketiminin büyük bölümü de burada gerçekleştiriliyor. Dolayısıyla bu alanda yeşil kapitalizm doğrultusundaki gelişmeler önemlidir.

Öteki Yayınevi tarafından çıkarılan **Marksizm ve Ekoloji** adlı kitapta James O'Connor "Sürdürülebilir Kapitalizm Mümkün mü?" başlıklı yazısında, doğayı yeniden üretme tekniklerinden söz ediyor. O'Connor, zehirli sanayi atıklarıyla kirlenmiş toprakları temizlemek için programlanan bitki örtülerinden söz ederken "doğanın yeniden yapılandırılması" gibi önemli bir kavramı kullanıyor.

Üretici güçlerdeki gelişme, kapitalizmi doğanın en azından bir bölümünü yeniden üretmeyi olanaklı kılacak noktaya getirmiştir. Bu üretim henüz küçüktür, kapitalizm dünyayı temizlemesiyle karşılaştırılamayacak oranda hızlı kirletmektedir, ama tersi yönde daha hızlı gelişmenin olanakları da vardır. Ka-

pitalizm bunları ne oranda karlı duruma getirerek uygulayacaktır, göreceğiz.

Bir başka önemli nokta; kapitalizmin ekolojik krizi ya da başka bir krizi- aşabilir mi aşamaz mı sorusunun artık bulunmamasıdır. Krizi aşmak ya da aşamamak ikileminin yerini, krizle birlikte yaşayabilmek ya da yaşayamamak almıştır. Bu, anti-kapitalistler açısından öncekinden oldukça farklı bir ikilemdir. Kapitalizm 1971 yılından beri değişik alanlarda varolan, yoğunluğu değişen ama sürekli varolan krizle birlikte yaşamaktadır. Ekolojik kriz bu krizin veçhelerinden bir tanesidir. Kapitalizmin krizi aşamamakta, onunla birlikte yaşamaktadır. Kriz, yönetilebildiği oranda, önemli bir tehlike oluşturmaz. Bu bakımdan kapitalizmin kriz içinde bulunduğu saptaması yıllardan beri varolanı yeniden belirtmenin ötesinde anlam taşımaz. Eskiden krizle birlikte yaşamak ancak kısa süreler için söz konusuydu. En az otuz yıldır bu durum değişmiştir.

Sosyalistler kapitalizmin krizinin her yeni görünümünde, sistemin krizle birlikte yaşama olanaklarını da gözeten bir analize yönelmek zorundadırlar. Sosyalistler böylece her yeni krizde kaçınılmaz sonu ilan edip arkasından da yanılmak yerine, daha gerçekçi politik saptamalar yapmaya yönelirler. Böyle bir yönelim, aynı zamanda, kapitalizmin esnekliklerine ve olası gelişme potansiyellerine karşı daha etkili politikalar izlenmesini sağlar. Eski sosyalist ülkelerin politikasını ne kadar eleştirsek de yıllardır bilincimizde yerleşmiş olan "kapitalizm bitmiştir" anlayışından kurtulmak kolay değil. 20. yüzyıl boyunca "kapitalizm üretici güçlerde önemli bir gelişme sağlayamaz, bilimsel-teknolojik devrimi geliştiremez, onu ancak biz yapabiliriz" diyen sosyalist ülke partilerinin sonunda hangi duruma düştüklerini gördük. İzlenen politika yıllardır gerçeklere dayanmadığı için seçenek de üretilmedi. Oysa ki, kapitalizmin esnekliklerini ve krizle birlikte yaşama olanaklarını da dikkate alan bir politika, kapitalizmdeki gelişmeleri daha yakından izlemek ve bu gelişmeye karşı sosyalist seçenekleri de zamanında formüle etmek ve uygulamak şansına sahiptir.

Burada Thilo Bode'nin yazısına geçebiliriz. Bode halen Foodwatch adlı tüketim örgütünün başkanıdır, yıllarca Greenpeace örgütünün başkanlığını da yapmıştır.

Blätter für Deutsche und Internationale Politik dergisinin Kasım 2004 sayısında yayınlanan "Ekolojik Hareketin Krizi" başlıklı yazısı şu sözlerle başlıyor:

"Çevreci politika derin bir kriz içindedir. Temel sorun şudur: iklimin ve biyolojik çok çeşitliliğin korunmasına kadar gerçekleştirilen ilerleme, sorunun artışına göre çok azdır. Sorunun çözümü, sorunun ortaya çıkış yoğunluğuyla uyum içinde değildir. Ekoloji politikasının krizi aynı zamanda ekolojik hareketin de krizidir."

Sorun teknik ve politik çözümlemenin bulunmasında değil, bunların uygulanmasında yatmaktadır. Yapılan uygulama sorunun çözümü için yeterli olmaktan uzaktır. Örnek olarak, hava kirliliğinin azaltılması ve enerji tasarrufu konularında önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Bugün üretilen otomobil motorları on yıl öncesine göre hem daha az zararlı madde üretmekte hem de daha az yakıt tüketmektedir. Ne ki, üretilen otomobil sayısının çokluğu teknik ilerlemeyle sağlanan görece gelişmeyi etkisizleştirmektedir.

Bode, dünyadaki toplam üretimin gelişmesiyle ilgili olarak şu rakamları vermektedir:

"1950'de dünya GSMH'si 5 trilyon ABD Dolarıydı, yüzyılın sonunda 31 trilyona yükseldi. Bu rakam sadece 1990'dan beri 7 trilyon artmıştır ki, bu artış, uygarlığın başlangıcından 1950 yılına kadar olan artıştan daha fazladır."

1950 yılından itibaren girilen tüketim toplumu anlayışı hızlanarak sürüyor. Bu anlayış insanı öncelikle tüketim temelinde tanımlar: Tükettikçe özgürsün; tüket, daha fazla, daha fazla tüket... Bu anlayışın dünya kaynaklarının büyük bir hızla tüketilmesini gündeme getirmesi kaçınılmazdır. Yaşadığımız uygarlık olabildiğince ucuz ve sürekli artan enerji tüketimine dayanmaktadır.

Yeşillerin ortaya çıktığı dönemin tüketim toplumunun ileri 73

aşamasına karşılık düşmesi ve çevre hareketinin Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC) gibi gelişmiş bir tüketim toplumunda öncelikle belirginleşmesi rastlantı değildir. Yeşiller farklı bir hayat tarzını savundular ve bunu belirli oranda bütün toplum kesimlerine de kabul ettirdiler. Buanlayış çevreye özen göstermek ve daha az enerji tüketmek olarak ifade edilebilir. Enerji tüketimini azaltmak için yeni yapılan evlerin duvarlarında yalıtım gücü yüksek maddeler kullanıldı, böylece ısıtma giderleri azaltıldı; akaryakıt tüketimini azaltmak için daha gelişmiş motorlar üretildi, hava filtreleri etkinleştirildi, çöpler ayrılarak yeniden değerlendirilmeye başlandı. ... En azından başlıca kapitalist ülkelerde belirgin sonuçlara ulaşıldı, ama yine de esas sorun çözülemedi: dünyanın ısınması durdurulamadı, enerji tüketimi dünya çapında geriletilemedi, iklim felaketleri önlenemedi... Yeşiller ve belirli oranda Bode tarafından da savunulan uygulamaların çare olmadığı görüldü. Bunların başında enerji fiyatının artırılması gelmektedir. 1970'li yıllarda Petrol Üreticisi Ülkeler Örgütü OPEC petrol fiyatlarını iki kez büyük oranda yükseltti. Bu yükselme enerjinin en çok kullanılan çeşidi olan benzin ve mazotu dolayısıyla da kapitalist üretimi pahalandırdı; ancak bundan dolayı kapitalizmin sonu gelmedi, kapitalizm farklı enerji çeşitlerine ve değişik üretim tekniklerine yöneldi. Yeşiller, enerji pahalandıkça daha az kullanılır anlayışından hareket etmeyi sürdürdüler. Sonuç, Bode'nin de belirttiği gibi, kapitalizmin makyaj tazelemesi oldu. FAC'de yedi yıldır hükümette olan Sosyal Demokrat Parti-Yeşiller koalisyonu çevre vergisi getirerek akaryakıt fiyatlarını düzenli olarak artırdı. Sonuçta akaryakıt tüketimi biraz azaldı, FAC ve benzeri önlemleri alan diğer gelişmiş ülkeler açısından durum biraz değişti, ama dünya çapında kötüye gidiş durdurulamadı. Uluslar arası tekeller bu ülkelerdeki sıkı çevre standartlarına dikkat ederlerken, Çin Halk Cumhuriyeti ve eski sosyalist ülkelerde yaptıkları yatırımlarda masraflarını düşürmek için çevreye aynı özeni göstermiyorlar. Bu durumda enerji tüketiminin büyük bölümünü gerçekleştiren ülkelerde çevrenin ve

kaynakların korunması konusunda atılan adımlar, dünyanın geri kalan ülkelerinde üretimin çevre ve kaynak kullanımı dikkate alınmadan artırılması sonucu geçersizleşiyor, hatta genel durum daha da kötüye gidiyor.

Bode, haklı olarak, uluslararası tekellerin denetlenemediğinden, ulusal hükümetlerin bunu yapacak güce sahip olmadığından, yaptırım gücü olan uluslar arası kurumların ise bulunmamasından yakınıyor. Çevrenin ve kaynakların korunması uluslar arası tekellerin insafına kalıyor, onlar da bunu işlerine geldiği oranda yapıyorlar.

Kapitalist yönetimlerin ve bu tekellerin elinde çevrenin korunması ve kaynakların daha iyi kullanımı konusunda halen önemli olanaklar bulunuyor. Bunları ancak zorlandıkça kullanıyorlar. Enerji fiyatının artırılması bu zorlamanın yollarından bir tanesidir, ama sorunu çözmemektedir. Sorun, özel çıkarların insanlığın genel çıkarlarının aleyhine olarak hayata geçirilmesinin engellenmesidir ki, bunun da kapitalizm koşullarında yapılabilmesi mümkün değildir.

Çevreci hareketin büyük bir kitleselleşmeye ulaştığı son 35 yıllık tarihi bize kapitalizmin esnekliği ve kendisini değişik durumlara uyarlama yeteneği hakkında önemli fikirler vermeli. 35 yıl önce FAC'de bile çevrecilik fantezi olarak görülüyordu. Bu ve benzeri kapitalist ülkelerde büyük bir değişim yaşandı; kapitalizm yeşilleşti ve çevreci hareketi de büyük oranda bünyesinde eritti.

Yeşiller genellikle 1968 hareketinden gelirler, solcudurlar ya da en azından sola yabancı değillerdir. Çevreyle ilgili taleplerinin en azından ortaya çıktıkları ülkelerde kapitalizm tarafından değiştirilerek içselleştirilebileceğini, kendisini bu ülkelerde yeniden örgütleyebileceğini ve çevrecileri de yapısına alabileceğini hiç düşünmemişlerdi.

Hristiyan Demokratlar Almanya'nın büyük eyaletlerinden birisi olan Baden Württemberg'deki Yeşillerle birlikte (koalisyon)

nun büyük ortağı) aynı hükümettedir. Federal hükümet düzeyinde de iki partinin koalisyon yapması mümkün görünmektedir. 30 yıl önce her iki partinin tabanı ve yöneticileri böyle bir ortaklık düşünmezdi. Sadece Yeşiller değil Hristiyan Demokratlar da değişti. Kapitalizm esnekleşti ve Yeşiller'i bünyesine aldı. Adı geçen eyalette Hristiyan Demokratlar'ın kalesi sayılan bazı yerlerde Yeşiller'in daha fazla oy alması kapitalizm çerçevesi içinde zihniyet değişiminin seçmende de gerçekleştiğini gösteriyor.

Kapitalizme karşı olmak, onun bir oranda değişmesine neden olmak ve bu arada da kapitalizmin içinde erimekle sadece onlar karşılaşmadılar. Eski sosyalist ülkelerde hayatının büyük bir bölümünü kapitalizme karşı şu veya bu alanda mücadele ederek geçirmiş milyonlarca parti sorumlusu ve üyesinin kapitalizme bu kadar kolayca entegre olması nasıl açıklanabilir? Böyle bir gelişme ancak yaşanan düzende ulaşılan evrenin özellikleriyle o yılların kapitalizmi arasında önemli paralelliklerin bulunmasıyla mümkündür. Amaçlanan hedeflere ulaşmadaki başarısızlıkların yanı sıra iki toplum arasındaki benzerliklerdeki artış da birisinden ötekine geçişin görece kolay olmasını mümkün kılmıştır.

1960' lı hatta 1970'li yıllara kadar aradaki farklılık daha fazlaydı, sonra hem sosyalist hemde kapitalist ülkelerde farklı boyutlarda da olsa hâkim olan tüketim toplumu anlayışıyla azaldı. Sosyalizmle kapitalizm arasında yine önemli farklılıklar vardı, ama eskiden farklı olarak önemli bir zihniyet benzerliği de vardı: tüketim toplumu.

Komünistler, kapitalist toplumdaki gelişmeleri zamanında analiz ederek duruma uygun yeni istekler saptamaya yönelmek yerine " çökecekler, kapitalizmin sonu geldi " söylemini tekrarlamakla yetindiler.

Yeşiller de benzeri bir durumla karşılaştılar. İstekleriyle kapitalist toplumun yönelimi arasında önemli paralellikler ortaya çıkınca, halen kendilerine özgü talepleri bulunmakla birlikte

düzen karşıtı bir hareket olarak kalmalarının bir anlamı kalmadı.

Yeşiller, kapitalizme önemli eleştiriler yönelten bir hareketin, kapitalizm tarafından nasıl içselleştirildiğini gösteren önemli bir örnektir. Belirli taleplere takılıp kalan, kapitalizmdeki değişimle birlikte taleplerinde de daha ileri ve uygun değişimler yapmayanların, bir süre sonra karşı olduklarının içine düşmeleri kaçınılmaz olmaktadır.

Fukuyama'nın **Tarihin Sonu** kitabının değişik bir yorumunu bu gelişmelerden hareketle yapabilmek mümkündür. Kitabın mesajı, kapitalizme karşı seçenek bitmiştir olarak yorumlanamaz. Dünyada sömürü ve adaletsizlik oldukça bu seçeneğin bitmeyeceğini kapitalistler bile bilir. Mesaj şudur: Kapitalizm kendisine karşı seçenekleri yok eder veya bünyesine alıp eritir; genellikle ikisini birden yapar. Bu anlamda ona karşı seçenek bitmiştir.

Kapitalizme karşı seçenek olabilmek farklı bir uygarlık anlayışına sahip olmadan mümkün değildir. Dahası farklı uygarlık anlayışının kendisini güncelleyebilmesi de gerekir; 30 yıl önceki farklılık şimdi sürmüyor olabilir.

Teorik olarak tersi yönde iddiaya sahip olmalarına karşın komünistler yeniyi görüp anlamakta sık sık başarısız oldular. Ekolojinin önemini ve ekolojik hareketin büyük potansiyelini değerlendirememek bunlardan bir tanesidir.

Kabaca 1975 - 1980 arasında kalan ve ekolojik hareketin doğup büyümesini kapsayan yıllarda, Doğu'nun ve Batı'nın komünistleri neden ekolojik sorunlara ve bu sorunları seslendirme iddiasıyla ortaya çıkan bir harekete karşı büyük oranda sessiz kaldılar, dahası sık sık onu reddettiler.

Bunu neden yaptılar, sorusunun cevabı basittir: çünkü kapitalizmle reel sosyalizm arasında çevrecilik anlayışı bakımından önemli fark bulunmuyordu.

Yeşiller çevreye karşı alınan hoyratça tutum karşısında kapita- 77

lizmi de reel sosyalizmi de eleştiriyorlardı. Sadece kapitalizmde değil sosyalist ülkelerde de büyük bir çevre felaketi vardı. Dünyanın en büyük iç denizlerinden olan Aral ve Baykal gölleri aşırı ve yanlış sulama sonucu kuruma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Kazakistan'ın en önemli bölümü nüklüer denemeler sonucu oluşan radyoaktif serpinti nedeniyle kullanılmaz durumdaydı. Özbekistan'da geniş tarım topraklarında yüksek rekolte elde etmek amacıyla yapılan aşırı gübreleme ciddi zararlara yol açmıştı. Almanya'da doğan ve çoğunlukla sosyalist ülkelerden geçerek Karadeniz'e ulaşan Tuna nehri adeta akan bir lağım durumundaydı ve kapalı bir deniz olan Karadeniz'in kirlenmesinin baş sorumlusuydu. Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde petrol fiatlarında yükselme sonucu ısınmada linyit kömürünün kullanılması nedeniyle büyük kentlerde büyük bir hava kirliliği vardı bunların üzerine bir de Çernobil kazası eklenecekti.

Teoride ne denilirse denilsin, ekoloji konusunda kapitalizmle reel sosyalizm arasında önemli fark bulunmuyordu.

Hızlı sanayileşmeyle çevreye karşı duyarsızlığın birleşmesi, sosyalist ülkelerde büyük çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden oluyordu. 1980 'li yıllarda bunlar yine de bütün boyutlarıyla bilinmiyordu. 1989'da sosyalist ülkelerdeki yönetimlere karşı yapılan gösterilerde sık sık ekolojik talepler de dile getirilmekle birlikte, bunlar yine de geri planda kalıyordu. Bir ülkede, Bulgaristan 'da ise, ekolojik talepler öncelik taşıyacaktı. Konumuzla ilgili bu örneği biraz açalım: Bulgaristan asıl ilgi alanı ekoloji olan bir örgütün muhalefet içinde etkin olduğu tek ülkedydi. Ökologlasnost adlı bu örgüt öncelikle ekolojik talepleri savunuyor ve halktan da destek alıyordu. Nedenini tahmin etmek zor değildir. Bulgaristan, ne pahasına olursa olsun bir an önce sanayileşme anlayışı sonucu sosyalist ülkeler arasında en büyük çevre felaketiyle karşı karşıyaydı. Bu ülkede yıllarca hava kirliliğiyle ilgili rakamlar yayınlanmadı, yayınlandıklarında ise ortaya korkunç bir tablo çıktı:

Büyük kentlerde havadaki zararlı madde oranı Birleşmiş Milletler tarafından saptanan üst sınırın 17 kat üzerindeydi. Demir çelik, kimya ve tekstil fabrikalarında filtre kullanılmıyordu Linyit kömürüyle ısınma sonucu havadaki kükürt oranı oldukça yüksekti. Havanın yanı sıra toprak ve akarsular da iyice kirlenmişti. Zehirli sanayi atıklarının boşaltıldığı akarsularla çeşitli ürünler yetiştirilen topraklar sulanıyor, başta kadmiyum ve arsenik olmak üzere zehirli maddeler tarım ürünlerine geçiyordu. Çok kirli akarsuların sulamada kullanılmasının yasaklanması için 1989 yılını beklemek gerekecekti.

Pilovdi yakınlarındaki Dimiter-Blagoyev fabrikası yıllarca üretim kapasitesini artırarak çeşitli ödüller almıştı, ama geniş bir çevredeki hava, akarsular ve toprak da başta kurşun, kadmiyum ve çinko olmak üzere çeşitli metallerle iyice kirlenmişti. 1989'da bu bölgede yaşayan çocukların kanlarında normalin 25 katı oranında kurşun bulunmuştu.

Kurşun özellikle zehirleyici bir maddedir ve vücuttan atılması da oldukça zaman alır. Aklıma 1971'de staj yaptığım orduya ait Ankara Ana Tamir Fabrikası'nda kaynayan kurşun kazanının yanında maskesiz çalışan işçiler geldi. Hava kurşun kokusunu hissedebileceğiniz kadar kirliydi. Bulgaristan'da özellikle demir-çelik fabrikalarının çevresinde de benzer bir durum olduğu anlaşıyor.

Başlangıçta polis zoruyla dağıtılan Ökoglasnost'un gösterileri, 1989'un Ekim ayında Sofya'da toplanan Ekoloji Konferansı nedeniyle serbestlik kazandı. Bundan sonra 1954 yılından beri Bulgaristan Komünist Partisi'nin genel sekreteri olan Jivko'un istifa etmesi için bir ay yeterli olacaktı.

1980'li yılların başlarında sosyalist ülkelerde çevre sorunlarının varlığı biliniyordu, ama bu boyutta gelişmiş oldukları düşünülüyordu. Yeşiller kapitalizm ve sosyalizmdeki ekolojik umursamazlığa yönelik eleştirilerinin yanı sıra; gittikçe artan enerji tüketiminin yaşam tarzında bazı değişiklikler yapılarak ve az enerji harcayan yeni aletlerin yapımla azaltılmasını,

nükleer enerjiden vazgeçilmesini; bunun yerine akarsu, güneş ve rüzgardan elde edilen enerjiye yönelinmesini istiyorlardı.

Almanya'nın nükleer enerjiden çıkması, nükleer santrallerin aşamalı olarak kapatılması kararının alınması kararı Hristiyan Demokrat hükümet zamanında 2010'lu yıllarda uzun tartışmalardan sonra alınacaktı. 35 yıl önce ülkenin en büyük sağ partisinin böyle bir kararın alınmasında etkin olacağı kimin aklına gelirdi?

Ekolojik hareket ortaya çıktığı dönemde, kapitalizmin ve sosyalizmin ortak paradigmasına, üretici güçlerin olabildiğince hızlı geliştirilmesine karşıydı. Bunun yerine sınırlı ya da sürdürülebilir bir gelişmeden yanaydı. Bu anlayış o dönemde ne kapitalizme ne de üretici güçleri geliştirmekte ona yetişmeye çalışan reel sosyalizme uygundu. Bu benzerlik ekoloji konusunda aynı tavrın alınmasına neden oldu.

Çevreyi daha az kirleterek yapılacak üretim pahalıydı; atıklar arıtılacak, yeni filtreler takılacaktı ve bunlar da kazançta gerileme anlamına geliyordu. Halk kendi hayatını doğrudan etkileyen çevre kirliliği konusunda bilgilendikçe daha açık tepki gösteriyordu. Tekelci burjuvazi değişik direnme yollarına sararak da olsa halkın daha temiz çevre talebine uymak zorunda kaldı. Tümüyle uyduğu söylenemez ama kapitalizm –en azından en fazla üretim yapan ve enerji kullanan başlıca ülkelerde– üretim sürecinde önemli değişiklikler yapmak zorunda kaldı. Kısa zamanda kendini buna uydurdu, artık havaya yoğun du-man salan fabrikalar görünmez oldu.

Reel sosyalist ülkelerde de çevrenin dikkate alınarak üretim yapılması, aynı miktar üretim için daha fazla yatırım yapılması demekti. Üretici güçlerin geliştirilmesinde, böylece daha fazla ve daha ucuz üretim konusunda kapitalizme yetişmeye çalışan reel sosyalizm için ekoloji kaldırılması zor ek bir yükü; bu nedenle dikkate alınmadı. Halk için daha çeşitli ve ucuz üretim hedeflenirken onun hayatını doğrudan etkileyen başka bir faktör, yoğun çevre kirliliği yıllarca dikkate alınmayacaktı.

Ekolojiyi değerlendirme konusunda sosyalistler için bugün bile yaşanan sorunlar bir gerçeği daha gösteriyor: Sosyalistler yeni gelişmeleri mevcut bilgileri ve yaratıcılıkları temelinde analiz ederken, söz konusu gelişmenin “kitaptaki yerini aramak”, yeni yorumlarını Marx-Engels’e uygun duruma getirmeye çalışmak hatasına dşmemelidirler. Yeşiller ortaya çıktılar, geliştiler, kapitalizm belirli oranda ekolojikleşerek onları iselleştirdi ve biz hala marksizmin ekolojiyi içerip içermediği noktasında takılmış isek; bunun anlamı, sosyalistler çok konular ve yazarlar ama dünyayı değiştirebilen politika yapamazlar anlamına gelir.

İnsanlığın doğayı dikkate almasının gerektiği „kitap“ta yazıyor, ama bunun tersi yönde yorumlanabilecek örnekler de fazlasıyla var. Marx’ta insanın özgürleşmesiyle doğanın egemenlik altına alınması doğru orantılıdır. Marx-Engels’te insanın doğanın parçası olması, doğa ile denge içinde yaşanması gerektiğine ilişkin pasajlar yok değildir, ama yapıtlarındaki egemen anlayış da bu değildir.

Marx’ın döneminin koşulları dikkate alındığında ekolojik tahribatın yıkıcı etkileri henüz ortaya çıkmamış olduğundan, ekoloji sermayenin genişletilmiş yenisiden üretiminin czmlenmesinde dikkate alınmamıştır. Buradan hareketle ekolojinin aslında Marksizme içkin olduğunu iddia etmek ya da tersine Marx’ı ekolojiyi dikkate almadığı için eleştirmek de doğru değildir. Her şey tarihseldir. Bunu Marx-Engels de defalarca belirtmişler ve “bizim görüşlerimiz hariç” diye ekleme de yapmamışlardır.

Thilo Bode ekolojik hareketin krizden çıkabilmesi için; olanakları bulunan ama alınmayan önlemlerin, yapılmayan uygulamaların dayatılması gerektiğini, bunun için de iktidar sorunun gündeme alınmasının zorunlu olduğunu savunuyor.

“İktidar sorununu gündeme getirmek; ulusal ve uluslararası yönetim sistemiyle ve onun yıkıcı sonuçlarıyla mücadeleye girmek demektir.”

Bode’ye göre bu mücadeleyi bugün yürüten ekolojik hareket 81

değil, küreselleşmeye karşı eleştirel yaklaşan örgütlerdir. Onlar ekolojik hareketin yıllar önce yapabildiğini bugün yapmakta ve halkın yaşamını doğrudan ilgilendiren konuları gündemlerinin merkezine koymaktadırlar. Ekoloji konusu ise, önemini sürdürmekle birlikte, toplumun gündeminden düşmüş durumdadır. Konunun yeniden ön plana çıkması Yeşiller ya da benzeri örgütlerle değil, ancak yeni ve bugüne kadar olandan daha değişik bir ekolojik hareketle gerçekleştirilebilir. Böyle bir hareket, günümüz koşullarında zorunlu olarak liberal küreselleşmeye karşı hareketle yakın ilişki içinde olacaktır.

Sosyal adalet sorununu sadece ulusal değil uluslararası düzeyde de gündeme getirmeyen bir ekolojik hareket 35 yıl önce olabilirdi, ama artık olamaz.

Sosyalistlerin 35 yıl öncesinden farklı olarak ekolojik harekette etkili rol oynayabilmelerinin önkoşullarından birisi, bazı temel tanımların yeniden yapılmasıdır.

Sosyalizm ve komünizm, kapitalizmin üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmış hali değildir. Sosyalizmin ve komünizmin esası gelir farklılıklarının azaltılması ve giderek kaldırılması, üretimin daha adaletli bölüşümü değildir. Üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılması, özgürlüğün artırılması ve yabancılaşmanın ortadan kalkmasının temelini oluşturması bağlamında anlamlıdır. Reel sosyalizm döneminde bu temeli dikkate almakla sınırlı kalınmış, gerisinin büyük oranda kendilğinden geleceği varsayılmıştır ve hiç de böyle olmamıştır.

Reel sosyalizmle kapitalizmin 20. yüzyıl içinde, özellikle de yüzyılın ikinci yarısından başlayarak birbirlerine benzemesinden söz ettik. Her ikisi de sonuçta tüketim toplumuydu ve daha gelişmiş tüketimi amaçlıyordu. Sosyalizmde üretim araçlarında özel mülkiyet yoktu, bölüşüm daha adil oldu ama sonuçta uygarlık anlayışı aynıydı: daha gelişmiş tüketim.

Reel sosyalizmin dağılmasının ardından bu uygarlık anlayışının önemli bir benzemeye yol açtığı daha açık görüldü. Sadece komünist partilerinin yöneticileri değil, milyonlarca parti

üyesi de önemli tepkiler göstermeden kapitalizme uyum sağladılar. Bazı olaylar olmadı değil ama bunların boyutu 44-74 yıllık reel de olsa sosyalist yaşamın ardından kapitalizme döndüğünde hiç de önemli sayılmazdı.

Bu hızlı uyumun bir nedeni, üretici güçlerde kapitalizmi geçmeye odaklanan sosyalizmin bunu yapamayacağını ortaya çıkması idiyse, başka nedeni de tüketim toplumu anlayışı temelinde yakınlaşmaydı. Kapitalizm adaletsizdi ama bu konuda daha iyiydi, en azından daha fazla ümit veriyordu.

SSCB ile Orta ve Doğu Avrupa'daki reel sosyalist ülkelerin dağılmasının ardından hangi adı taşırsa taşısın sol partiler neredeyse kalmadı. Rusya Federasyonu'nda belirli kitle desteğine sahip komünist partisi bulunuyor. Bunun dışında Çek Cumhuriyeti'nde Bohemya ve Silazya Komünist Partisi ile FAC'de asıl kitlesi eski DAC bölgesinde bulunan Sol Parti var. Bunların dışındaki eski sosyalist ülkelerde sol partiler çok zayıftır. 44 yıl reel sosyalizmde yaşamış olan halk soldan bu kadar hızlı uzaklaşıyorsa, kendisi için çok da yabancı olmayan başka bir toplumsal-ekonomik yapıya geçmiş demektir.

Sosyalizmin ayrı bir uygarlık anlayışı olması gerektiği ve bunun nasıl gerçekleşebileceği sonraki bölümün konusudur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. SOSYALİZM, YABANCILAŞMA VE ÖZGÜRLÜK

Sosyalizmin ve ulaşmayı amaçladığı komünizmin temel amacı üretimin eşit paylaşılması değil; insanın toplumsal özgürleşmesi, kendini gerçekleştirmesidir.

İnsanın kendini gerçekleştirmesi, yeteneklerini kullanması ve sonuna kadar geliştirebilmesi demektir. Bu ise toplumsal bir süreci gerektirir ve liberal özgürlükten farklıdır.

İnsan ancak özgür olduğunda; kendisine, ürettiğine ve başka insanlara yabancılaşmadan kurtulduğunda, başka bir deyişle kendisi olabildiğinde özgür olur. Yabancılaşmak istemediğini yapmak zorunda olmayı ya da kendini yapılarla özdeşleştirememeyi içerir; kendinden, başka insanlardan, yaptığı işten, başka bir deyişle kendi hayatından uzaklaşmak demektir.

Rahel Jaeggi'nin **Entfremdung** (Yabancılaşma) kitabındaki bir bölümün başlığı bu kavramın özlü ifadesidir: Kendi hayatını yabancı bir hayat gibi yaşamak. Bu bölüm Rene Pollesch'in "*Birisi benim hayatımı yaşıyor ama o ben değilim*" sözüyle başlar. Kişinin kendine yabancılaşması daha özlü herhalde ifade edilemez.

Liberalizm de insanın kendisini gerçekleştirmesini ve bunun için de özgür olmasını hedefler. Burada özgürlük bireyseldir, bireyin yeteneklerini özgürce geliştirmesidir. İnsanın toplumsal bir varlık olduğu ve ancak uygun toplumsal şartlarda kendisini gerçekleştirebileceği dikkate alınmaz.

Sosyalizmde özgürlük ve kendini gerçekleştirmek belirli birçy- 81

ler için değil genel olarak insanlık için savunulur. Bu aynı zamanda yeni bir insan tipinin oluşması demektir. Kendi gelişmesini toplumun gelişmesinde ve toplumun gelişmesini kendisinde görebilen bir insan tipi.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, bireyle toplum arasında farklı ilişki kurulmasıdır, bireyin reddi ya da tümüyle topluma bağımlı kılınması değildir. İnsanın kendisini gerçekleştirmesinin toplumsal bir süreç olmasından hareketle bireyin reddedilmesi gerektiği sonucuna varılamaz. Bireyle toplum arasında bugünkünden farklı ilişki ikisinin de değişmesini gerektirir.

Üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılması ve sömürüye son verilmesi, insan özgürlüğünün artması ve insanın kendisini gerçekleştirebilmesi için gerekli bulunur. Sosyalizm, kapitalizmin insanı tahrip ettiğini, genellikle onu tek yönlü geliştirdiğini (Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan** kitabında 1960'lı yıllarda kapitalist toplumlarda bu durumu ayrıntılı olarak açıklar) ve böylece diğer yönlerini sakatladığını savunur. Kapitalizmin öncelikle üretim araçlarında özel mülkiyet ve artı değer sömürüsü olmasından hareketle, bunun kaldırılmasının insanın özgürleşmesinin yolunu açacağı düşünülmüştür.

Sosyalizmin 20. yüzyıldaki iktidar tarihi bu konuda iyi örnekler ortaya çıkaramadı. Üretim araçlarında özel mülkiyet kaldırılmıştı ama kapitalist yabancılaştırmanın yerini sosyalizmde yabancılaştırma almıştı. 74 (1917-1991) ve 44 (1945-1989) yıl süren uzun, insan özgürleşmesi ve yabancılaştırmaması konusundaki olumsuz sonuçları açık olan bu tarih sosyalizmin temel amacı yönünden incelenmelidir. Üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasına rağmen ortaya çıkan bu olumsuz sonucun nedenleri, 1840'lı yıllarda yazılanlar tekrarlanarak açıklanamaz. Yazılmıştır, büyük başlangıç da yapılmıştır ama amaca ulaşamamıştır; nedenlerinin teorik ve pratik olarak incelenmesi gerekir. Sosyalizmin sorunlarına teoriyi pratikteki sonuçları dikkate almadan mutlak doğru kabul ederek ve onu bir kere daha tekrarlayarak çözüm üretebilmek mümkün değildir.

2. POLİTİK ÖZGÜRLEŞME

Marx, 1843'te yazdığı **Yahudi Sorunu** adlı yazısında politik özgürleşmeyle insan özgürleşmesi ilişkisini inceler. Bruno Bauer'ın Yahudilerin özgürleşmesi sorununu incelediği makaleye cevap olarak yazılan yazıda, devletin bütün dinlere eşit uzaklıkta kalarak dinden özgürleşebileceği ama bunun insanın dinden özgürleşmesi anlamına gelmediği belirtilir.

"Politik özgürleşmenin sınırı, insanın bir kısıtlamadan gerçekten kurtulamamışken, devletin o kısıtlamadan kurtulabilmesi, insan özgür bir insan olamamışken devletin özgür devlet olabilmesi noktasında beliriyor." (S. 9)

Marx ekliyor: *"... ezici çoğunluk hala dinsel olsa da, devlet kendini dinden özgürleştirebilir."*

Buradan çıkan sonuç; devletin belirli bir dinle tanımlanmaması, Hristiyan ya da Yahudi devlet olmaması, böylece de Hristiyan bir devlette yaşayan Yahudilerin kısmi özgürleşmesidir. (Yahudi bir devlette yaşayan Hristiyanlar için de benzer belirleme yapılabilir.) Burada kişiler devletin aracılığıyla bir kısıtlamadan kurtulmuştur. İnsan kendisini dinsel saplantılardan kısmen de olsa bir aracı (devlet)' sayesinde kurtarmıştır.

Marx için insanın özgür olması bu aracının kaldırılmasıyla dolaysız ilişki içindedir.

"Tüm özgürleşme, insani dünyanın, ilişkilerin, insanın kendisine indirgenişidir."

Politik özgürleşme, insanın bir taraftan sivil toplum üyeliğine, egoist, bağımsız bireye, diğer taraftan da, yurttaş, tüzel kişiye indirgenmesidir."

Gerçek, bireysel insan, ne zaman soyut yurttaş kendinde yeniden soğurup, bireysel insan olarak, günlük yaşamında, özel işinde ve özel durumunda cinsil-varlık olursa, ne zaman insan, kendi güçlerini toplumsal güçler olarak tanır ve örgütler ve böylece toplumsal gücü kendisinden politik güç biçiminde ayırmazsa, işte ancak o zaman insani özgürleşme tamamlanmış demektir." (S. 21-22)

İnsan hem egoisttir hem de bireysel değil toplumsal olarak yaşadığı için toplumca belirlenen ortak kurallara uymak, yurttaş olmak, egoistliğinin belirli yönlerini törpülemek zorundadır. Politik gücün topluma geri verilmesi insan özgürleşmesinin hedefidir.

Bu hedefe nasıl ulaşılabilir?

Bu sorunun yaşanılan somut şartlarda uygulanabilir cevabının bulunması önemlidir. Hedefi belirlemekle yetinmek, ona nasıl ulaşılabilceği belirsiz kaldığı sürece anlamsızdır. Ulaşma süreci zaman içinde değişiklik gösterebilir, önemli olan değişerek de olsa uygulanabilir bir süreç üzerinden hedefe ilerlemektir.

Marx hem bu yapıtında Thomas Münzer'in sözlerine gönderme yaparak hem de daha sonra Engels ile birlikte özel mülkiyetin kaldırılmasını, insanın özgürleşmesinin zorunlu temeli olarak değerlendirmiştir. Bu anlayış devletin hakim sınıfların baskı aracı olduğu, devrimden sonra dönüştürülmesi değil parçalanması gerektiği, devletin burjuvazinin özel mülkiyetini koruduğu ve bunun için de ordu ve polis gibi silahlı örgütlere sahip olduğu belirlemeleriyle uyum içindedir. Marx-Engels'in bu belirlemeleri daha sonra Lenin tarafından tekrarlanmıştır. Sosyalistler tarafından bilinen bu belirlemeler için ayrıca alıntı yapılmayacaktır.

Sosyalizmin 20. yüzyıldaki iktidar tarihinin en önemli sonucu, özel mülkiyetin kaldırılmasının beklenen sonuçları vermemesidir. Sadece reel sosyalizm deneyi değil, 20. yüzyılda değişik ülkelerde yaşanan sosyal hareketler de dikkate alındığında, özel mülkiyetin kaldırılmasının insanın özgürleşmesine beklenenin epeyce altında katkı yaptığı, kendi başına yeterli olmadığı görülür.

Özel mülkiyet bazı ülkelerde tümüyle kaldırılırken bazılarında uzun vadeli kullanma hakkı biçiminde ev ve küçük toprak mülkiyeti konularında esneklik gösterildi ama sonuçta üretim araçlarında özel mülkiyetin varlığı söz konusu değildi.

88 İnsan özgürlüğünün Marx-Engels ve hatta Lenin döneminde

düşünüldenden daha çeşitli ve farklı içerikli olduğu görüldü. Sosyalistler değişen koşullara göre genişleyen özgürlük konusunda yeniyi genellikle kabul etmediler.

Bu konuda birkaç örnek verilebilir:

İlki, kadın özgürlüğüdür. Konu Marx-Engels zamanından beri sosyalistlerin gündemindeydi. August Bebel'in **Sosyalizm ve Kadın** yapıtı da konuya verilen önemi gösteriyordu.

Reel sosyalizmde kapitalist toplumlarda o dönem varolan kadınlara yönelik değişik kısıtlamalar kaldırıldı. Eşit işe eşit ücret ilkesi uygulandı, eğitim ve çalışma konusundaki kısıtlamalar kalktı. Uzun gebelik izni, yaygın çocuk kreşleri, boşanmanın kolaylaştırılması hayata geçirildi. DAC'de kürtaj hakkı FAC'den daha erken uygulandı.

Buna rağmen reel sosyalizmde kadınlar için özgürlük sorununun sona erdiğinden söz edilemez. Reel sosyalist toplumlar sonuçta erkek egemen toplumlardı. Kadınların eşit haklara sahip olmasında önemli ilerleme sağlanmıştı ama ailede ve toplumda erkek egemenliği ortadan kalkmamıştı.

Engels'in **Ailenin Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni**'nde savunduğu gibi erkek egemenliği sonuçta bu cinsin üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutmasına bağlı değildi. Özel mülkiyet kalktıktan ve kadınlar lehine çıkarılan yasalardan sonra bu egemenlik azalıyor ama kendini yeniden üretebiliyordu.

Bu konuda geniş istatistik bilgi aktarmak gerekmiyor. Reel sosyalist ülkelerin komünist partilerinin politbürolarında 44-74 yıl boyunca kaç tane kadının yer aldığına bakmak bile yeterlidir.

İkinci örnek, çevre konusunda yaşandı. Sosyalist ülkelerde yüksek kazanç sorunu yoktu ama çevre kirlenmesini dikkate almayan başka bir süreç vardı: üretimin olabildiğince hızlı geliştirilmesi, daha çok ve daha ucuz üretmek... Bu süreci daha pahalı ve karmaşık duruma getirecek çevrenin kirlenmemesi 80

talebi, kolayca sosyalizme yönelik yıkıcı faaliyet olarak görülebiliyordu. Üretim geliyor, halkın tüketim ihtiyaçları daha iyi karşılanırken çevre de büyük oranda kirleniyordu. Sonuç, SSCB’de Aral Gölü ve Bulgaristan’da Pilovdi’deki hava kirliliği gibi çevrenin insanın günlük hayatını olumsuz etkileyecek oranda tahribiydi.

İşçinin kapitalist için ürettikçe, sonuçta türünden ayrılması ve onda kendini göremediği için artan oranda yabancılaşması gibi; toplum da tüketim ihtiyaçları daha iyi karşılandığı oranda tahrip olan çevre nedeniyle çevreye yabancılaşıyordu.

Marx-Engels-Lenin döneminde üretimin çevreyi bu derece tahrip edebileceği düşünülmemişti. Durum ortaya çıkınca da aynı anlayışla devam edildi.

Bir başka örnek, değişik cinsel kimliklerle ilgilidir. Bırakalım reel sosyalist ülkeleri, reel sosyalizm sonrasındaki kapitalizmde bile bu konu genellikle tabu durumundadır. Eşcinsellerin gösterilerine saldırılmakta, bu insanlar dışlanmaktadır.

Son örnek, toplumdaki yabancılarla ilgilidir. Bunlar bir süre çalışmak için gelmiş sonra geriye dönecek olan işçiler, siyasi göçmenler, yabancı öğrenciler vb. olabilir. Sosyalizmde yabancı düşmanlığı ve ırkçılık teorik olarak yoktur ama pratikte durum farklıdır.

Reel sosyalist ülkelerde yabancıların dışlanması ve ırkçılık konularında yapılmış araştırma azdır ama sosyalizm sonrası kapitalizmde patlama gösteren ırkçılığa bakılarak bunun eskiye dayanan kökleri olduğu düşünülebilir. Yabancıya yabancı olmak yılların kültürel birikimiyle ortaya çıkar, birkaç yılda oluşmaz.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti’ndeki yabancı düşmanlığı konusunda yapılmış araştırmalar bulunuyor ve bunlar resmi olarak yasak olanla toplumda fiilen varolan arasındaki farklılığı gösteriyor. Kasım 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması ve daha sonra iki Almanya’nın birleşmesinin ardından eski

DAC bölgesinde ırkçılığın patlaması da bu araştırmaların sonuçlarını doğruluyor.

Sayısı daha da artırılabilir olan bu sorunlar politik özgürleşmeyle doğrudan ilgilidir. Marx-Engels-Lenin dahil hiç bir sosyalist önderin veya parti yönetiminin şartlarla birlikte değişen özgürleşme sorunlarını önceden tam olarak görebildiği söylenemez.

Liberalliğiyle öğünen bazı kapitalist toplumlarda bile aynısı yaşandı. Erkek egemenliğinin gelişen kadın haklarıyla birlikte kendisini nasıl yeniden ürettiği, üretimdeki gelişmenin büyük çevre kirlenmesine yol açtığı, farklı cinsel kimliklerin haklarını istediği, bir devletin ve toplumun göçmenlere nasıl yaklaştığının kendi başına ele alınamayacağı ve toplumdaki diğer kısıtlamalarla ilgili olduğu önceden düşünülmeyi ve düşünülemezdi de... Mevcut duruma yönelik itirazlar, başlangıçta küçük grupların eylemleri, giderek çatışmalarla gündeme geldi; bu süreç içinde insanlar bilinçlendiler ve kapitalizm kendisini yeni duruma uyarlamak zorunda kaldı.

Hiç bir gelişme kendiliğinden olmadı ya da burjuvazi tarafından verilmedi, tersine gerginlikler ve çatışmalar içinden yolu açarak gerçekleşti.

Sosyalist ülkelerde böyle olmadı çünkü yapıları itirazın kanalları kapalıydı. İtiraz ancak parti yönetimi onu uygun bulduğu zaman baskıyla karşılaşmıyor ve dikkate alınıyordu. Bu ise toplumda itirazın yıllarca birikmesi ve uygun durumda patlaması sonucuna yol açar. Toplumu en iyi tanıması gereken parti yöneticileri yapılan gösteriler karşısında şaşırırlar, bu denli güçlü itirazın nereden çıktığını anlayamazlar.

Eric Honecker kendisiyle yapılan son röportajlardan birisinde, DAC'de durdurulamaz bir hızla büyümüş muhalefet karşısındaki şaşkınlığını belirtir ve bu durum onunla sınırlı değildir. Bu ülkede gelişmiş bir güvenlik örgütü olan STASI'nin kitle eylemleri karşısındaki durumu da aydınlatıcıdır.

"Her devletin gizli belgeleri vardır ve iktidarın el değıştirme tehlikesinin ortaya çıktığı durumda bu belgeler yok edilir. DAC'deki birçok gizli belge ise muhalefetin eline geçti. Oldukça örgütlü ve halkın durumunu en iyi bilen devlet örgütü olarak STASI bile olayların gelişimi karşısında o kadar şaşırmıştı ki birçok önemli belgeyi yok edemedi. Bunların arasında gizli servis elemanlarının listesi de bulunuyordu." (1989 Berlin Duvarı, S. 173)

İtiraz ve giderek de tepki kendisini ortaya koyacak kanal bulamadığında giderek birikir ve sonunda patlar. Yıllarca bu kanalları kapatmış olanlara da fena halde şaşırmak düşer!

20. yüzyıldaki reel sosyalizm deneyiminin önemli sonuçlarından birisi genişletilerek şöyle belirtilebilir: ekonomik alandaki sosyal adalet, politik alana ve kişiler (kadın-erkek-çocuk) arasındaki ilişkilere genişletilmelidir. Buna doğa ve hayvanlarla ilişkiyi de eklemek gerekir.

Ekonomik alanda sosyal adalet sağlandığında üretim araçlarında özel mülkiyet kalkar, üretimin planlaması birlikte yapılabilir, işyerlerindeki ekonomik kararlar konsey ya da sovyet tarafından kolektif olarak alınabilir. Bunlar gerçekleştiği zaman bile bu alandaki sosyal adalet ve sosyalist demokrasi otomatik olarak diğer alanlara yayılmaz. Üretim alanındaki ilişkiler diğer alanlardaki ilişkileri de belirlemiyor. Bu nedenle sosyalist demokrasinin bütün alanlarda birbiriyle ilişkili olarak kurulması gerekir.

Özgürleşme insan hayatının bir alanından diğerine kendiliğinden bir süreç içinde yayılıyor.

Ekonomide demokratikleşme; üretim araçlarının kamulaştırılmasının yanı sıra, üretenlerin neyi ne kadar ve hangi kalitede üreteceklerine karar vermesini de içerir. Küçük birimlerde bunu sağlamak zor değildir, ama üretimin parçalandığı, her parçanın başka bir yerde üretildiği ve sonra birleştirildiği, çok sayıda kişinin katıldığı üretim sürecinde bunu sağlamak zordur. Ek olarak, üretenlerin demokrasisi yetmez, bunun tüketiciler için de sağlanması gerekir.

Paris Komünü küçük sayılabilecek bir alanda az kişiyle gerçekleşmişti. Ekonomik demokratikleşmede daha sonra 1918-1919 Almanya devriminde önemli bir deneyim yaşandı. İlk kez büyük bir ülke çapında üretkenlerin kararlara katılması gerçekleştirilmeye çalışıldı ve sınırlı bir alanda bile ciddi zorluklarla karşılaşıldı.

Alex Demirovic, Almanya solunun önemli teorik dergilerinden **Prokla'nın** 155. sayısında yazdığı **Rätedemokratie und das Ende der Politik** (Sovyet demokrasisi ve politikanın sonu) uzun incelemede (S. 181-206), katılımcılığın sorunlarını irdeler. Özellikle Almanya devrimindeki deney üzerinde duran Demirovic, başlangıçta kalabalık olan kitle toplantılarına katılımın giderek azaldığından, insanların saatlerce süren konuşmalardan bıktığından söz eder. Sonuçta küçük bir azınlık toplantıda temsil edildiği varsayılan çoğunluk adına karar alır duruma gelmektedir.

İnsanlar arasında yüzyüze ilişkilerin bulunduğu görece küçük topluluklarda bunu sağlamak zor değildir ama sayı artınca ve dahası bölgeler arasında iletişim sorunu da çıkınca karar almak zorlaşmaktadır.

Atina demokrasisinde yurttaş sayılan bütün erkekler pazar yerinde toplanıp, saatlerce tartışıp gerekli kararları alırlardı. Birim ve alan büyüyünce aynısı uygulanamıyor.

Her grup temsilcilerini seçer, bu temsilciler toplanıp karar alır gibi bir anlayış da genellikle uygulanamıyor. Bitmez tükenmez konuşmalar, tartışmalar ve hele bir de kararın yanlış olduğu daha sonra ortaya çıkarsa -olabilecek bir durumdur- yeniden tartışmalar, yeni kararlar ve sonuçta kararın zamanında alınmaması, atalet, karar alınması ama uygulanamaması gibi durumlar ortaya çıkıyor.

Burada söz konusu olan sadece üretim süreciyle ilgili kararlardır. Katılımcılığın politik kararlarda da uygulanması gerekir ve bu da oldukça sorunludur. Hızlı bir gelişmenin olması ve ani karar alınması gerektiğinde durum iyice zorlaşacaktır. 93

Mülteciler konusu son örnektir. Sosyalist bir ülke binlerce mültecinin sınıra yığılmasıyla karşı karşıya kalsa, hemen bir karar vermesi gerekse, ne yapacaktır? Yanlış karar verilirse bedeli ağır olacaktır ama hemen karar verilmesi gerekmektedir.

Ekonomide ve politikada katılımcılıkla merkezîyetçiliğin birleştirilmesinden başka çözüm yoktur. Merkez, insanların eğilimlerini sürekli yapılan toplantılar aracılığıyla iyi bilmeli ve iyi denetlenmelidir. Başarısız olan değiştirilir.

Sosyalist hareketin özellikle 1975-1980 döneminde yaşadıkları -daha sonra da sürdü- dikkate alındığında merkezîyetçilik sözcüğünün antipati yaratması anlaşılabilir. Bir örgütün başkanı veya genel sekreterini değiştirmek, ABD başkanını değiştirmekten daha zordu. Oraya bir kere gelen hemen kendisine yakın kişilerin önemli yerlere yerleşmesini sağlıyor ve bu ekip her türlü muhalefeti tasfiye ederek iktidarını sürdürüyordu. Başarısız olmaları değil, alternatif olabileceklerin tasfiye edilmesi önemliydi.

Reel sosyalist ülkelerde de -bu derecede olmasa bile- benzeri yaşandı. Komünist partilerin genel sekreterlerinin değişmesi onlar yaşarken neredeyse mümkün değildi . Kruşçev ve Ulbricht az sayıda farklı örnektir. Gorbaçov da SBKP Genel Sekreteri olabilmek için Andropov ve Çernenko'nun kısa aralıklarla ölümünü beklemişti. Yaşlı ve zihni iyi çalışmayan Çernenko'nun kısa süreli olarak genel sekreter olması, SBKP yöneticiliğinde kıdemin önemli olduğunu gösterir.

Leninist demokratik merkezîyetçilik, teoride ne denilirse deneilsin, iktidarda olan ve olmayan komünist partilerinde böyle uygulandı. Keyfilik sık sık sınır tanımayan boyutlara ulaştı.

Seçenek olarak getirilen taban demokrasisi ya da kararların her aşamada tartışılarak alınması ise, yapılan çok sayıda denemeye karşın yürümedi. Bitmez tükenmez tartışmalar, tartışma adına karar alınmasının bloke edilmesi, karar alınması ama uygulama namaması sonucu toplantılara katılım gittikçe azaldı. Sosya-

listler teoride iyi görünen bu uygulamanın pratikte neden tıkanıldığını da anlamadılar. Yeşiller ve Almanya solunda yürüten bir uygulama bizde neden tıkanıyordu?

Yöntem aynıydı ama insanlar farklıydı. Farklı şartlarda sosyalle olmuşlardı ve toplumlarındaki hakim anlayışı bilincinde olmadan da olsa yansıtıyorlardı.

Ortadoğu'da yaygın olan geriden yönetme anlayışının değişik örneklerini burada da görmek mümkündü. Kişinin görünürde hiç sorumluluğu yoktu ama onayı alınmadan da işler yürümüyordu. Şef görünürde yoktu ama gizli şef ve ekibi vardı.

Örgütte yabancılaşma böyle oluyordu. Örgüt sizin örgütünüzdü, görünürde tartışmalara ve kararlara da katılıyordunuz ama işler anlamadığınız şekilde başka türlü yürüyordu. (Bu konuda diğer örneklerle ilgili olarak bkz. 40 Yıl Sonra TDAS, S. 95-100)

Herhangi bir ülkede değil Türkiye'de sosyalist politika yaptığınıza göre, genelden ve özelden kaynaklanan büyük isimler ve buradan hareketle sınırları oldukça geniş merkezîyetçilik anlayışına dikkat edilmesi ve bunun nasıl azaltılabileceği üzerinde düşünülmesi gerekir. Ortada hâkaldırılmasından söz etmek doğru olmaz çünkü kökleri derindedir, zaman içinde uygun yöntemlerle azaltılabilir. Şeflik sisteminin kaldırıldığından hatta tarihlerinde hiç bulunmadığından söz edenlerde gizli şefliğin ne kadar etkin olduğu biraz dikkat edilirse görülebilir.

Sosyalizmde büyük isimlerin teori ve pratiği önemli yer tutar. Devrimler isimlerle anılır: Sovyet devrimi Lenin, bazan Stalin de eklenir; Çin devrimi Mao; Küba devrimi Fidel Castro; Vietnam devrimi Ho Chi Minh gibi... Başlangıçta ise Marx-Engels vardır.

Sosyalist bir örgüt tarihten bazı isimlere sürekli referans verir. Bu isimler genellikle Marx-Engels-Lenin'dir. Bu durum teorisinin gelişmesine engel olduğu gibi -yeni bir saptama yapmak için önce bunun kitaplardaki bir bölümle bağlantısını kurmak 95

ya da meşrulaştırmak gerekir- bu ve eklenebilecek başka isimleri sürekli kullananlar da rahatlıkla kendilerini o büyüklerin günümüzdeki temsilcileri olarak görürler.

Sosyalizm yeni bir dünya kurmayı amaçlar ve bu yeninin asıl bileşeni de insandır. Yeni dünyada asıl yeni olan, önceden de açıklandığı gibi, üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılması ve eşit paylaşım değildir; insanın kendisini gerçekleştirme, özgürlüğünün artması, yeni insanın ortaya çıkmasıdır. Bu amacın değişik dönemlerde teorisini ve pratiğini yapan büyük isimler vardır. Yanlış olan bu isimlere referans verilmesi değil, fazla bağlı kalınmasıdır.

Büyük isimlere fazla bağlı kalanlar, onların yaşadığı dönemde kalırlar.

Öğrenmekle sürekli olarak ayrışını tekrarlamak farklıdır.

İkincisi; Türkiye lider toplumdur. Bunun tarihsel kökenleri kitabın konusu dışındadır ama toplumun bu özelliğine itiraz herhalde olmayacaktır. Bu topraklarda doğan her sosyalist bu anlayış çerçevesinde sosyalize olur. Mutlak belirleyici lider değişebilir ama anlayış değişmez.

Denetleme mekanizmasının iyi çalışması, ekip çalışmasının öne çıkarılması, rotasyon gibi mekanizmalarla merkezîyetçiliğin etkisi sınırlandırılabilir. Her durumda insana yatırım yapılması, daha fazla insanın gelişmesi merkezîyetçiliğe karşı en iyi önlemdir. Gelişmiş, becerileri olan, sorumluluk sahibi ve itiraz etmesini bilen insanlar yoksa en demokratik işleyiş kuralları bile işe yaramaz.

Burada sosyalizm ve devlet konusu üzerinde durulması gerekiyor.

3. SOSYALİZM VE DEVLET

Marksist sosyalizmde devletin sönmesi önemli yer tutar. Sosyalist devrimin ardından burjuva devlet mekanizması parçalanır ve devlet artık devlet olmayan devlet olarak varolmaya

başlar. İşçi sınıfı devlet olarak örgütlenir ve burjuvaziye proletarya dikkatörlüğü altında baskı altına alır. Devlet olmayan devletten kastedilen, burjuva devlet örneğinde olduğu gibi, azınlığın çoğunluk üzerinde diktatörlüğü olmamasıdır.

Marksizmin başlangıç döneminde devlet, kısaca hakim sınıfın baskı aygıtı olarak tanımlanır ve esas olarak polis, ordu ve diğer güvenlik güçleriyle karakterize edilirdi. İşçi sınıfı iktidarı bunları dağıtacak, yerini milis örgütlenmesi alacaktı.

Bu sosyalist toplum teorisi, Batı Avrupa ülkelerinde sanayi kapitalizminin ilk döneminin özelliklerini yansıtmalarının yanı sıra, gelişmiş kapitalist ülkelerde zamandaş devrimin gerçekleşmesi ve sosyalist toplumun güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kalmayacağı varsayımına dayanır. 1917 Ekim Devrimi sonrasında böyle olmadı ve sosyalizm devletli olmak zorunda kaldı.

Sosyalizmin 20. yüzyıldaki tarihi sadece iktidardaki sosyalizm olarak değil, aynı zamanda devletli sosyalizm olarak da tanımlanabilir.

20. yüzyıl sosyalizminin yaşadığı olumsuzlukları ve sonuçta çözülerek tarihe karışmasını devletin sönmemesine bağlamanın anlamı yoktur. Başta ABD olmak üzere güçlü bir kapitalist-emperyalist sistemle birlikte yaşamak, kendini ona karşı askeri olarak da savunmak zorunda olan sosyalizm, rakibin güçlü askeri tekniğiyle başedebilecek güçte bir savunma sistemine sahip olmadan nasıl yaşayabilirdi?

Bu da ancak ve güçlü ordu ve güvenlik mekanizmasıyla mümkündü.

Bu soruya akılcı başka bir cevap verebilen bulunmuyor.

Modern silahların milis tarafından da kullanılabileceğini savunmak hiç inandırıcı değildir. Bunun için mesleği askerlik olan profesyonel insanlar gereklidir.

Sayılarının ne kadar olacağı, nasıl örgütlenecekleri, politik kurumların iradesine nasıl bağlı olacakları somut olarak gelecekte konuşulabilir. Bu aşamada önemli olan, geleceğin yine 97

reel olacak sosyalizmde devletin varlığının gerekli olduğudur.

20. yüzyıl sosyalizmindeki devletin her türlü kötülüğün kaynağı olarak görülmesini anlamak da zordur. Sosyalizm 20. yüzyılda önemli başarılar da kazandı. Yarı feodal bir yapıya sahip olan SSCB, 20 yıl içinde sosyalist modernleşme olarak da adlandırılan yoldan sanayi ülkesi haline geldi. Bu süreçte devletin oynadığı belirleyici rolü tartışmaya herhalde gerek yoktur.

20. yüzyılın ikinci yarısında SSCB sömürgecilik sisteminin çökmesinde ve eski sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmasında önemli rol oynadı. Sömürgeciliğe karşı savaşlarda değişik biçimlerde rol aldı. Sömürgeciliğe karşı savaşan güçleri silahla destekledi. Vietnam bu konuda tek örnek değildir. Küba devriminin ABD'nin yanında yaşamasını sağladı. SSCB'nin nükleer gücü olmasaydı, ABD'nin küçük bir ülke olan Küba'yı kısa sürede işgal etmeye yönelmesi kaçınılmazdı.

Bunları devletli sosyalizm yaptı. Sosyalizmin 20. yüzyıl tarihini derinden etkilemesini devleti dışta tutarak düşünmek mümkün değildir.

Sosyalist veya sol yönelimli devletlerin başka iyi işler yaptıklarını da gördük. Bir örnek Afganistan devrimidir.

1978'de ordu krallığı devirdi, böylece politik iktidarın yapısı değişti. Durum 1917 Şubat devrimi sonrasını andırıyordu. Orada da Çarlık gitmişti ama toplumsal zemini olan feodal büyük toprak sahipleri duruyordu. Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP) tarafından kurulan hükümet reformlara yöneldi. Toprak reformu yapıldı, tefecilik yasaklandı, kız çocuklarının okumasının önü açıldı ve devlet vasıtasıyla uygulanmaya çalışılan bu reformlar kırsal alanda büyük tepki yarattı. İktidarın zemini çok zayıftı ve 1980 başlarında Kızıl Ordu'nun çağrı üzerine ülkeye girip Taliban'la savaşması da ADHP'yi kurtarmaya yetmedi.

“burjuva devlet nedir” sorusuna cevabı, işçi sınıfı ve emekçilerin üzerinde baskı ve sömürü aracıdır. Devlet esas olarak baskı aygıtıyla özdeşleştirilir.

Burjuva devletin esas olarak baskı değil güçlü bir toplumsal örgütlenmeye dayandığı, sivil toplum kavramıyla birlikte 1920’li yıllarda Gramsci tarafından açıklandı. Materyalist devlet teorisinin (marksist değil) geliştirilmesi için 1960’lı yılları beklemek gerekti. Poulantzas, Althousser daha sonra Jessop, Hirsch vd. ile burjuva devleti teorisi geliştirildi. Aile, dini kurumlar, medya ve eğitim de devlet örgütlenmesine dahildi. Devlet toplumun üzerinde yer alan ona yabancı bir güç değildi, toplumla içiçeydi.

Devletin ideolojik aygıtlarını kavramadan devleti anlamak mümkün değildir.

Bu tespit bizim için özellikle doğrudur. Silahlı kuvvetler yıllarca sadece silahlı bir güç değil, aynı zamanda devletin önemli bir ideolojik aygıtıydı. (Bkz. Serdar Genç, **Silahlı Kuvvetler ve Modernizm**) Yıllarca hiç ya da az okuma yazma bilen binlerce gence silahlı eğitimin yanında ideolojik eğitim de verdi. Çok sayıda yazar, öğretim üyesi ve basın kuruluşu onun görüşlerini, Cumhuriyet’i korumak ve kollamak görevini savundu.

AKP iktidarı döneminde devletin ideolojik aygıtlarında silahlı kuvvetlerin rolü azaldı, yerini Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) aldı. Başka kurumları bırakıp devletin sadece DİB tarafından temsil edildiğini varsaysak bile, böyle bir devletin toplumun üzerinde ve ona yabancı bir güç olduğu söylenebilir mi?

Bu kurum sadece camilerle değil, her cuma verilen vaazlarla, sayısı onbinleri bulan cami koruma ve yaptırma dernekleriyle toplumun içindedir.

Devlet ve toplum içiçedir ve bazı durumlarda devlet nerede bitiyor, toplum nerede başlıyor; belirlemek mümkün değildir.

Devletin burjuvazinin çıkarlarını koruduğu, onun devleti olduğu, gerektiğinde kolayca zora başvuracağı açık bir gerçek (11)

olmakla birlikte, buradan devletin topluma yabancı bir yapı olduğu sonucuna varılamaz.

Materyalist devlet teorisini geliştirenlerin bir bölümü -Poulantzas gibi- kendilerini marksist görürken, diğer bölümü görmez. Her durumda materialist devlet teorisi, Marx-Engels dönemindeki devlet anlayışından farklıdır.

Bu önemli farkın iki nedeni vardır:

Birincisi: Marksizmin yıllarca devlet teorisine ihtiyacı olmadı. Devrim yakındı. Burjuva devlet yıkılacak, devlet olmayan devlet oluşacak ve sosyalizmin gelişme süreci içinde sönecekti. Böyle bir beklentiye sahip olunduğunda burjuva devletin incelenmesi gerekmez.

Beklenti gerçekleşmedi. Reel sosyalizm 1945 sonrasında dünya sistemi durumuna gelirken, burjuva devlet de evrimleşerek toplumla daha fazla içiçe duruma geldi. 1945-1985 arasında başlıca kapitalist ülkelerdeki devletler "fordist dönemin devleti" olarak da tanımlanır.

Fordizm-Taylorizm üretim örgütlenmesiyle çok sayıda ve ucuz kitle tüketim malının üretilmesi, çalışanların ücretlerinin bunların tüketilebilmesi için görece yüksek olması, devletin ideolojik aygıtlarının dönüşmesi ve genişlemesi gerçekleşti. Din ve ailenin etkisi zayıflarken, medya güçlendi.

1990'lı yıllarda fordist dönem devleti, post fordizm veya neo liberal veya şirket-devlet'e dönüştü. Bu döneme devletin özelleştirilmesi adı da verilebilir. Devlet hizmetleri -sağlık ve emeklilik sigortası, belediye hizmetleri, demiryolu ulaşımı, temiz su ve elektrik üretimi gibi- artan oranda özelleştirildi.

David Harvey'in "yeni emperyalizm" kavramında yeni olan kamu hizmetlerinin özel sermayeye açılmasıdır. Özel güvenlik şirketleri bir oranda polisin özelleşmesiye, özellikle ABD'de silahlı kuvvetler de silahlı özel şirketlerle birlikte iş yapmaktadır. Bizde SADAT adlı ne olduğu tam bilinemeyen şirket de bu kapsamdadır.

Neo liberal devlet döneminde devlet yeniden yapılandı ve güçüldü.

Bu gelişme de yukarda isimleri sayılan insanlar ve onların ardından gelenler tarafından analiz edilerek çok sayıda yayında ifadesini buldu.

Okurun özellikle dikkatini çekmek gerekir: sorun Marx-Engels ve daha sonra devlet konusunda onlardan farklı bir belirleme yapmayan Lenin'de devlet teorisinin yanlış olmasıyla ilgili değildir. Zaman geçmiş, kapitalizm gelişmiş, devlet değişmiştir. Gramsci'nin de 20. yüzyılın başlarında Çarlık devleti ile Avrupa ülkelerinin burjuva devletinin birbirinden çok farklı olduklarını belirttiği hatırlanmalıdır. Yanlış olan, apaçık ortada olan farklılıkları görmeyip yüz elli yıl eski bir devlet teorisini tekrarlamakla yetinmektir.

20. yüzyılda bazı ülkelerde esas olarak zora dayanarak yaşayan, ideolojik aygıtları zayıf olan devletler olmuştur. Küba'da Batista tarafından temsil edilen böyle bir devletti. Bu ülkedeki burjuvazinin egemenliği de zayıftı. Benzer bir durum Nikaragua'daki Somoza diktatörlüğü için de söz konusudur.

Bu örneklerin 20. yüzyıldaki burjuva devletinin genel özelliklerini temsil etmediği, ayrıık örnekler olduğu belirtilmelidir.

İkincisi; Engels'in **Ailenin Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni'**nde devletin ortaya çıkışı ve işlevleriyle ilgili belirlemele-ridir. Engels bu yapıtında aynı yıllarda yaşamış Lewis Morgan adlı etnologun araştırma sonucu bulduğu saptamaları kullanmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısı etnolojinin başlangıç yıllarıdır. Bu yıllarda araştırma sonucu bulunan bir özellik, o zaman sosyal bilimlere doğa bilimlerinin bakış açısı egemen olduğu için kolayca genelleştirilirdi. Doğa bilimlerinde dünyanın herhangi bir yerinde deney sonucu ulaşılan sonuca, düşünülebi-lecek başka her yerde de ulaşılabilir. Saf su deniz kıyısındaki atmosfer basıncında 100 derecede kaynar. Deneyin nerede yapıldığı önemli değildir, her yerde aynı sonucu verir.

Sosyal bilimlerde ise böyle değildir, aynı sonuç diye bir şey yoktur.

Etnoloji bir bilim dalı olarak gelişme süreci içinde doğa bilimlerindeki anlayıştan kopar. Dünyanın farklı alanlarında yapılan eski toplumlarla ilgili araştırmalarda Morgan'ınkilere göre farklı sonuçlara ulaşılır. Bu durum sosyal bilimlerde normaldir; bir araştırmamanın sonuçlarını genelleştirirken dikkatli olmak gerekir.

Morgan evrimci görüş açısına sahipti ve bu da Engels için son derece uygundu.

Evrimci anlayışa göre bütün toplumlar aynı ya da benzer aşamalardan geçeceklerdir. Meşhur örnekle, o yıllarda Hindistan, İngiltere'nin geçmişini temsil etmektedir.

Gerçekte ise hiç de böyle değildir. Çok sayıda ülkede kapitalizm dışardan gelmiştir. Bu ülkeler o kapitalist dışarıyla bağlantı içinde olmasalardı, zaman içinde kendi iç dinamikleriyle kapitalist olurlardı gibisinden bir belirleme yapılamaz.

Kapitalist ülkeler, özellikle büyük sömürge imparatorluklarına sahip olan İngiltere ve Fransa, feodal aşamada bile bulunmayan çok sayıda toplumu zorla kapitalizme açtılar.

Engels'in aynı kitabında sözünü ettiği devletin ortaya çıkışı da genellenemez.

Engels'e göre devletin ortaya çıkabilmesi için üretici güçlerin gelişmesi, artık ürünün ortaya çıkması, bunun ardından sınıfların oluşması gerekliydi. Sonraki araştırmalarda devletin ortaya çıkışının bu kadar kesin açıklanamayacağı ortaya çıktı.

İlkel toplumlar sanıldığı gibi bütün zamanını yiyecek aramakla geçiren toplumlar değildir. Amazon bölgesinde yapılan araştırmalarda böyle toplumlara rastlanıldığında insanların günde 4-6 saat çalıştıkları hayretle görüldü. Bu kadar zaman yaşayacak miktarda yiyecek bulmak için yetiyordu. Kalan zamanda doğayla içiçeydiler. Yerliler ormanı botanikçilerden iyi tanıyordu.

sınıfın ortaya çıkmasını getirmiyor. Kuzey Amerika yerlileri ve Avustralya’da yapılan araştırmalarda “ilkel toplum” adı verilen insan topluluklarında artı ürünün her yıl düzenli yapılan festivallerde dağıtıldığı görülür.

Yıl boyunca fazla çalışan, fazla üreten dolayısıyla biriktiren kişi, festivalde bu birikimini topluluk üyelerine dağıtır. Bu dağıtım ona prestij kazandırır ama bu prestijden sömürü ilişkisi çıkmaz.

Avrupa’dan gelen beyazların kurduğu ABD kapitalizminde alana hakim olunduktan sonra bu festivallerde yapılanek ürün dağıtımı yasaklanır. Amaç zenginliğin birikmesi ve ayrışma olmasıdır. Artı ürünün birikmesi her zaman ayrışmaya yol açmıyor.

Etnolojide eski insan topluluklarındaki hayatla ilgili olarak daha sonra ortaya çıkan araştırma sonuçlarından hareketle Morgan ve Engels eleştirilemez. O zamanki düşünce yapısı böyleydi. Eleştirilmesi gereken, arada yaşanan büyük değişimi görmeyip eskiyi tekrarlamakla yetinenlerdir.

Etnolojinin tarihsel evriminin incelenmesinde Almanya’nın önemli etnologlarından olan Karl-Heinz Kohl’un **Ethnologie die Wissenschaft vom kulturell Fremden** kitabını önermekle yetineceğim.

1970’li yıllardan sonra sosyalist ülkelerdeki yabancılaşma başlıca kapitalist ülkelerdekinden daha az değil fazlaydı. İkinci-sinde burjuvazinin iktidarı vardı ama ademi merkezizyetçilik gelişmişti. Kararlara belideyeler düzeyinde artan oranda katılma imkanı vardı. Belediye yerel ve halkla doğrudan ilişki içindeki iktidar organı olarak önemlidir. Bazı ülkelerde –Almanya gibi-valilik bulunmadığı için yerel yetki belediyede toplanmıştır. Bizde ise içişleri bakanlığının seçilmiş belediye başkanı görevden alma yetkisi bulunuyor. İllerde geniş yetkilerle donatılmış valiler de var. Buna rağmen HDP’li belediyeler iktidara dert oluyorsa, nedeni, ne yapılsa yapılsın yerel organın etkisinin engellenememesidir.

Yerelde ve daha sonra eyalet düzeyinde politik ve ekonomik kararlara katılım örgütlenmesi –sayı görece az, alan da küçük olduğu için- daha kolaydır. Genellikle dış politika ve savunmayla ilgili olarak verilmesi gereken hızlı ve merkezi kararların kapsamı böylece oldukça daralır.

Üretim araçlarında özel mülkiyetin bulunmadığı bir sistemde böyle örgütlenmiş bir devletle ilgili yabancılık, çalışanların dışında ve üzerinde bir organ olmadığı için oldukça azdır.

Her sosyo ekonomik sistemde sorun vardır, bazan önemli sorunlar da ortaya çıkar. Politik ve ekonomik güç tek merkezde toplandığında küçük sorunlar bile zamanında çözülemezse kısa zamanda sistem karşıtı potansiyel oluşturabilir. Her şeyin sorumlusu o tek merkezdir, başka sorumlu yoktur.

Reel sosyalist ülkelerde parti yönetimlerine karşı gösteriler başladığında genel sekreterlerin ve politbüro üyelerinin şaşırması samimi ve normaldir. Toplumda biriken tepkinin kendini ortaya koyabileceği kanallar bulunmadığı için, yöneticilerin yaşadıkları toplumdan haberi yoktur. Durumu anladıklarında ise artık çok geçti.

Sadece halk yöneticilere değil yöneticiler de halka yabancılaşmıştır. Partiden söz etmek gerekmiyor çünkü gösterilere katılan çok sayıda kişi aynı zamanda parti üyesidir. Parti yöneticileri üyelere bile yabancılaşmıştır, üyeleri de onlara...

İnsanlar ve kurumlar sorunları çözemeyebilir. Gayret gösterilir ama çözilemeyebilir. Sorundan haberi olmamak için daha kötü bir durumdur ve toplumsal örgütlenmedeki sakatlığı gösterir.

Üretim araçlarında özel mülkiyetin olmaması, çalışanların geniş sosyal haklara sahip olması yetmiyor. İnsanlar değerli bir varlık olduklarını hissetmek, kararlara katılmak istiyorlar. Sosyalizmin amacı da zaten yaşadığı toplumla ilgili kararlara katılan, politik otoriteyi kendisinin dışında ve üzerinde görmeyen, buradan hareketle yabancılaşmadan kurtulan ve kendini gerçekleştirebilen insanın ortaya çıkmasıdır.

Güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşandığı için bazı konulardaki kararlar uzun tartışmalar içinde ve zamana yayılarak alınmayabilir. İnsanlar bunu anlayışla karşılayacaktır, ortada keyfilik değil zorunluluk vardır ve eleştiri yolları da lafta değil gerçekte açıktır. Hata yapan özeleştiri verir ve hatta görevinden de alınabilir.

Yetkinin ileri derecede merkezileştiği organ başarılı olduğu sürece az sorun çıkar ama sürekli başarı mümkün değildir. Sorunlar başlayınca da büyük hızla gelişmeleri kaçınılmazdır. Muhalefet doğrudan merkezi iktidarı ve sistemi hedef alır, arada başka kademe yoktur. Her kararın alan ya da dikte ettiren onlardır, dolayısıyla her sorunun muhatabı da kaçınılmaz olarak onlar olacaktır.

Burada sosyalizmdeki yabancılaşma üzerinde daha ayrıntılı durulması gerekiyor.

4. SOSYALİST YABANCILAŞMA: BAŞARISIZLIK VE BAŞARI

Yıllarca bazı olguların reel sosyalizmde varolmayacağına inanıldı. Yetersizlikleri ne olursa olsun reel sosyalizmde ekonomik kriz ve yabancılaşma olamazdı.

Bu ülkelerde kapitalist ülkelerdeki gibi ekonomik kriz ve yabancılaşma yoktu, ama bunların başka türlü ortaya çıkmıştı.

Sosyalist ülkeler ürettiklerinden fazlasını tükettikleri için aradaki açığı kapatmak amacıyla -halktan gizli- dış borç almak zorundaydılar. DAC örneklerden bir tanesidir. Honecker'in genel sekreter olduğu dönemde DAC, kredi notu düşük olduğu için uluslararası bankalardan kredi alamamış, FAC'deki sağcı bir politikacının aracılığıyla bu ülkeden iki kere kredi almıştı. (1989 **Berlin Duvarı**, S. 110-111) Reel sosyalist ülkelerde halkın sahip olduğu geniş sosyal haklar ülkenin üretim kapasitesinin yanı sıra gizli olarak alınan dış borçla finanse edildi- 105

yordu. Faiziyle geri ödenmeden sürekli dış borç bulunamayacağı için bu uygulamanın ancak geçici ferahlama sağlayacağı ve ekonomiyi krize sürükleyeceği açıktır.

Sosyalizmde üretim araçlarında özel mülkiyet yoktur ama üretim planlaması ya da hangi malın ne kadar ve hangi kalitede üretileceği konusunda etkisi bulunmayan işçi, kapitalist üretim sürecindeki işçi gibi ürettiğine yabancılaşır. (Benzer bir durum politik kararlar için de geçerlidir.)

Üretici güçlerin gelişme düzeyi sadece teknik gelişmeyle değil, üretimin örgütlenmesiyle de ilgilidir. Fordizm-Taylorizm’de iş süreci iyice parçalanır, her işçi tek basit işi yapar. Akarbant sistemiyle üretim hızlanır, artar. İlk olarak ABD’de uygulanan bu üretim örgütlenmesi sadece üretimle ilgili değildir. Sistemin isim babası Taylor 1919’da bunu şöyle açıklıyordu:

*“Bilimsel işletme yönetiminin temeli; rasyonalleşme ve verim artışı-
nın yanı sıra, kapitalist sistemin egemenliğini sağlamlaştırmaktır.”*
(Schumann, 19) Bireysel bilgi ve becerinin işçilerin elinden alınmasıyla güçlerini kaybetmekte, fabrikanın denetimi yönetimin eline geçmektedir.

Fordizm-Taylorizm’de işçinin eğitim süresi bir-iki haftadan fazla değildir.

İşin küçük ve basit parçalara ayrılması fabrikada işçi yönetimini de neredeyse imkansız yapmaktadır.

Sovyet devriminden sonra üretimi hızla artırmanın gerektirdiği koşullarda Lenin etkin bir üretim örgütlenmesi olarak Taylorizmle ilgilenir. Buradan Lenin eleştirisi çıkarmak doğru olmaz çünkü Taylorizmsadece üretim örgütlenmesi olarak görülmekte, başka bir yanının da bulunduğu düşünülmemektedir. Sistem yenidir ve yaygınlaştığı oranda işçilerin yabancılaşmasını doruğa çıkaracaktır.

Böyle bir sistem zamanın SSCB’inde uygulanabilseydi ne olacaktı?

yaç vardı. Aynı işçiler -üretim demokrasisi koşullarında- üretim planlaması da yapabilirler miydi?

İnsanın yaptığı iş, düşünce sistemini yoğun biçimde etkiler hatta belirler. Basit ve aynı işi saatlerce yapmak zorunda kalan, bu özelliğiyle zamanın makinelerinin bile gerisine düşen işçinin, bu çalışmasının onun düşünce ufkunu belirlemeyeceği söylenemez.

Ford'un ifadesiyle; aynı ve basit işi sürekli olarak yapmak benim için tahammül edilmez bir olaydır ama bazı insanlar iş yaparken düşünmekten nefret ederler! (age, 14)

İşçi Fordist-Taylorist üretim örgütlenmesi içinde bu duruma getirilir.

"SSCB'de fabrikalarda işçi denetimi bulunsaydı, üretimde verimlilik daha iyi olurdu" gibisinden az rastlanmayan saptamalarla ilgili olarak; bunlar hayal ürünüdür, denilebilir.

Bu anlayış, işçinin zihinsel becerilerini yaptığı işten bağımsız olarak düşünmektedir.

İkincisi; işyerinde demokrasi kararların tartışılarak alınması demektir. Üretim planlamasının başka fabrikalarla ilişkisi bulunmadığı, üretimin bütün aşamalarının aynı fabrikada gerçekleştiği örnek sınırları içinde düşünülse bile; tartışarak karar alınması üretimi beklenildiği kadar artırmaz hatta tersi de ortaya çıkabilir.

Tartışmada farklı görüşler ortaya çıkar, bunlar birbirlerinden oldukça farklı da olabilir; hangisi doğrudur, ek tartışma gerekir ve bu arada zaman geçer. Üretimi hızlı olarak artırmayı, üretici güçlerin gelişmesinde kapitalizme yetişmeyi ve geçmeyi hedef olarak koymuş bir sistem bu kadar tartışmayı kaldıramaz.

Kapitalist ülkelerde tekel yönetimlerinin yaptığı üretim planlamaları doğru çıkmayabileceği gibi, büyük bir fabrikada işçilerin tartışarak aldıkları kararlar için de aynısı olabilir. Çoğunluk kararıyla doğru karar her zaman çıkmaz.

Üretimin olabildiğince hızlı artırılması zorlamasının bulunmadığı koşullarda öğrenmek-tartışmak-öğrenmenin alacağı zaman sorun yaratmaz. Böyle bir durumda bile, Fordist-Taylorist üretim örgütlenmesinin bulunduğu işyerindeki işçiden üretim planlamasında görüş üretmesini beklemek hayli zordur.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde azçok zamandaş bir devrim gerçekleşseydi, böyle bir sorun ortaya çıkmazdı. Bu durumda, bulunmuş olsaydı bile, Fordist-Taylorist bir üretim tekniğinin kullanılması gerekmezdi.

SSCB yaklaşık 15 yılda yarı feodal toplumdaki sanayi toplumuna dönüştü. Bu kadar hızlı bir gelişmenin tabanda tartışılarak gerçekleşmeyeceği ortadadır. Buradan hareketle SSCB’de 1920’li yılların ortalarından itibaren üreticilerin ileri düzeyde yabancılaşma yaşadıkları da söylenemez.

Yabancılaşma, insanın kendi dışındakiyle arasında ortaklık kuramamasıdır; uzaklaşmadır, yabancı hissetmektir.

SSCB’nin büyük bedel ödeyerek gerçekleştirdiği hızlı sanayileşme sürecinde gerçekleşen teknik ilerleme, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi ordularının yenilmesinde önemli rol oynadı. Almanya’da yayınlanan Clausewitz gibi askeri dergilerde ortaya konulduğu gibi, Avrupa’nın en modern ordusuna sahip olan nazilerin tekniği Kızıl Ordu’dan ileriye ama arada büyük farklılık da bulunmuyordu. Bu teknik olmasaydı kahramanca savaşarak nazilerin durdurulması ve yenilmesi mümkün değildi.

İnsanlar tartışarak karar almamıştı ama hızlı sanayileşme, ülkenin nazi işgalinden korunması gibi büyük olaylarla kendilerini özdeşleştirebiliyorlardı ya da bunlara karşı yabancılık duyguları mümkün değildi. Yabancılaşmanın olmaması için insanların ilgili sürece tartışarak ve kendi görüşleri çerçevesinde katılmış olmaları her zaman gerekli değildir.

Bir tanesi despotluğu konusunda herkesin anlaştığı Putin'in ülkesinde çok sevilmesiyle ilgilidir. Rusya 1991'den sonra girdiği ekonomik krizden çıkarak dünya politikasına dönmüş, Kırım ve Suriye gibi konularda etkin müdahaleye başlamıştır. Rusya Çarlık döneminde de, sosyalist dönemde de, sosyalizm sonrası kapitalizmde de dünya çapında bir ülkedir. Rejimlerin niteliği farklı da olsa, halk için bu devamlılığın sağladığı önemli bir psikolojik rahatlık vardır.

Bir başka örnek Abdullah Öcalan'dır. Kürtlerin eziklik psikolojisinden çıkmasını sağlamıştır ve bunu yaparken de tartıştığı, kolektif karar aldığı söylenemez.

İnsanların yeterince bilincinde olmadıkları isteklerini bulmak ve bunları demokratiklikle ilgisi bulunmayan yöntemlerle gerçekleştirmekte başarılı olunduğunda; insanlar kendilerini süreçle kolayca özdeşleştirir ve yabancılaşmadan da uzak kalırlar.

21. yüzyıl sosyalizmi olarak sunulan Venezüella'daki Chavez yönetimi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Buyönetiminde demokratiklikle, kitleyi karar alma sürecine katmakla ilişkisi olmadı. Petrol fiyatının yüksek olduğu koşullarda elde edilengelir yoksul kesime dağıtıldı. Ek olarak Küba ile özel anlaşma yapıldı: Venezüella Küba'nın büyük ihtiyaç duyduğu petrolü verecek, Küba da karşılığında çok sayıda doktor ve öğretmeni - iki ülke de İspanyolca konuşuyor- bu ülkeye gönderecekti. Chavez yönetimi özellikle Bolivya'daki ilerici Morales yönetimini destekledi.

Chavez karar alıyor, uygulamaya koyuyor, ardından da halk oylamasına başvurarak yüksek kabul oyu alıyordu. Halk kendisine sorulmadığı halde kendisini yönetimin kararlarını onaylıyordu çünkü başarı kazanılıyordu: yoksulluk azalıyor, eğitim seviyesi yükseliyordu.

Petrol fiyatının piyasada düşmesinin ardından bu politikanın sonu geldi. Chevez'in ölümünün ardından da partisi eski kitle 109

desteğini bulamaz oldu. (Bkz. **Sozialismus des 21. Jahrhunderts in Lateinamerika**, sayı 12/2007, S. 22-32)

Sürekli olarak başarı kazanmak mümkün değildir ve başarısızlık durumunda başlıca sorumlu, tepedeki kişi ve ekibi olacaktır.

Halkın hayatında önem taşıyan konularda başarılı olunursa, insanlar başlangıçta kendilerini dışta hissetseler bile bu duygudan çabuk kurtulur ve kendilerini süreçle özdeşleştirirler. Bu durumda yabancılaşmadan söz edilemez.

Sosyalist ülkeler yabancılaşma sorununu bir dönem başka türlü çözdüler. Bu çözüm yönteminin ciddi sınırları vardır ve aynı yöntemi devamlı uygulamak mümkün değildir. Değişim ihtiyacı belirgin olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıktı. Alternatif konusunda aralarında birliktelik olmasa bile "böyle devam edemeyiz" görüşünü savunanlar mücadeleyi kaybettiler.

Sosyalizm 1917'den beri önemli başarılar kazanmıştı ama artık aynı şekilde devam edilemezdi. 1960'lı yıllara kadar yabancılaşma vardı ama hiç de teorik saptamalarda yapıldığı kadar gelişmiş değildi. Sosyalist ülkelerdeki yabancılaşma teorilerindeki sorun, teorinin genel çerçevesi içinde kalınması, pratikle ilişki kurulmamasıdır; somut olarak ne olmuştur, bununla ilgilenilmez.

Bu bağlamda insanların tartışmadığı ve bir dönem ne olduğunu bile anlamadıkları süreçler yaşadıklarında, yoğun yabancılaşmanın gerçekleştiği düşünülür. Doğrudur ama aynı insanlar bir süre sonra kendilerini yaşanan süreçle özdeşleştirip, aktif özneler gibi hissedip yabancılaşmadan uzaklaşabilirler.

Reel sosyalizmin tarihindeki bu başarıyı da görmek gerekir.

Alışkanlık duruma göre iyi veya kötü özellikler taşıyabilir. 1960'lı yıllarda sosyalizmin alt ve üstyapıda önemli değişiklikler yaşaması gerekiyordu. DAC'de bunu savunan Ulbricht gibi parti genel sekreterleri de vardı ama mücadeleyi kaybettiler ve kazananlar sosyalizmin eskisi gibi başarılı olabileceğini düşü-

nerek çizgilerini değiştirmeden devam ettiler. (Bkz. 1989 Berlin Duvan)

Politikayı değiştirmeleri, toplumun sosyalizmin gelişme sorunlarına ortak olmasının sağlanması, birlikte çözüm üretilmesi gerekiyordu. Sosyalist toplum 1920'lerdeki gibi büyük oranda köylülerden oluşmuyordu. Eğitim düzeyi yükselmiş kentli insanlar çoğunlukta ve onlara "biz biliriz, siz de sonra öğrenirsiniz" politikasını sürdürerek yaklaşmak mümkün değildi.

1989'da çok sayıda parti üyesinin de gösterilere katılmasının nedeni, parti yönetiminin üyelere bile yabancılaşmasıydı. Yabancılaşmanın toplumla ilgili boyutunu tahmin etmek zor değildir.

Sosyalizmin büyük başarılarında bürokratik parti yönetimlerinin belirleyici katkısı vardır. Tarihteki başarıları yüceltip, ardından 1989-1991'deki büyük başarısızlıkla ilgili olarak bu yönetimleri suçlamak doğru değildir.

Yıllarca başarılı sonuçlar veren uygulama tersine dönmüştü ve durum anlaşıldığında artık çok geçti. Çok sayıda yönetici bulunduğu ülkedeki reel sosyalizm tarihi karıştıktan sonra durumu anlayabilecekti.

Sürekli başarı toplumsal konularda mümkün değildir. Süreç içinde başarısızlık doğaldır, olacaktır ve ancak başarıya birlikte ulaşmış insanlar başarısızlığı da birlikte kaldırmaya çalışırlar. İnsanlar sürekli olarak karar alma süreçlerinin dışında tutulduğunda, işlerin böyle yürütmesinin mümkün olmadığı ortaya çıktığında bile bu konuda ısrar edildiğinde, büyük yenilgi kaçınılmaz olmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM: GELECEĞE DÖNÜŞ YOLLARI

1. SOSYALİZM, BÖLGESELLİK, EVRENSELLİK

Bilimsel sosyalizm olarak da adlandırılan Marksist sosyalizm teorisi Komünist Manifesto'nun yayınlandığı 1848' den beri enternasyonalist bir karakter taşır. Enternasyonalizmin değişik veçheleri bulunmakla birlikte öncelikle söz konusu olan gelişmiş kapitalist ülkelerde azçok zamanda gerçekleşecek olan devrimdir. Marx-Engels kapitalist ekonomilerin birbirlerine olan bağımlılığı nedeniyle dönemin başlıca kapitalist ülkelelerinde -İngiltere, Fransa, Almanya ve bu alandaki küçük ülkeler- azçok zamanda bir devrimi öngörürler.

İngiltere dahil Batı Avrupa ile sınırlı bu devrime yanlış olarak "dünya devrimi" de denilmiştir. Çok sayıda ülke İngiltere ve Fransa'nın sömürgeci durumundadır. Kapitalist merkezlerdeki devrim sömürgeleri de özgürleştirecektir ama çoğu daha feodalizme bile ulaşmamış bu ülke halklarının sosyalizmi kabul edeceklerinin neye dayanılarak savunulduğu belli değildir. İşçi sayısının çok az olduğu hatta olmadığı bu ülkeler kapitalist merkezde devrimin ardından bağımsızlıklarını kazanacaklar ve sömürge olmaktan kurtulacaklardır ama bu onların sosyalist olacağı anlamına gelmemektedir.

Bu durumda Batı Avrupa ülkelerindeki devrim dünyada küçük bir ada olarak kalacaktır. Devrimin dünya geneline nasıl yayılacağı belli değildir.

Ek olarak, bir ülkede devrim olması bunun başka ülkelerde de | 13

gerçekleşeceği anlamına gelmez. Marx-Engels 1848 devrimi örneğinden hareketle kıta çapında bir hareketlenme olacağını öngörmüşlerdir ama benzer örnek bir daha yaşanmamıştır.

1917 Ekim devriminden sonra Almanya ve Avusturya'da ayaklanmalar olmuş hatta ilk ülkede bazı bölgelerde iktidar kısa süreli olarak alınmış ama bastırılmış, devrim SSCB dışına yayılmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında devrimin Doğu ve bir oranda Orta Avrupa'ya yayılmasında ise iç dinamikten çok Kızıl Ordu'nun rolü vardır.

Bugün durum daha karışıktır.

Kapitalist ekonomi Marx-Engels dönemiyle karşılaştırılamayacak kadar içiçe geçmiştir. Üretim süreci parçalanmış, çok parçalı metaların -diyelim otomobil- hangi parçası nerede ucuza yapılabiliyorsa orada üretilmiş, sonra bir araya getirilip birleştirilir olmuştur.

Konuya Marx-Engels'te olduğu gibi sadece Batı Avrupa düzeyinde yaklaşalım...

Avrupa Birliği'nin (AB) en gelişmiş ekonomilerine sahip olan batı tarafında bir ülkede devrim olması, bunun başka ülkelere de sıçrayacağı anlamına gelmez. Ekonomi çokuluslulaşmada büyük oranda ileriye gitmiştir ama aynı durum işçilerin ve genel olarak emekçilerin bilinci için geçerli değildir. Ek olarak, AB içinde bile Birlik çapında kurallar bulunmasına karşın, ulusal normlar ve gelenekler ağır basmaktadır.

Bu durumu Avrupa Parlamentosu seçimlerinde de görmek mümkündür. Bu seçime katılım oranı hemen her ülkede ulusal parlamento seçiminin gerisindedir.

Yabancılaşma konusunda olduğu gibi uluslararasılık konusunda da ekonomiye fazla vurgu yapılmış olduğu görülmektedir. Üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasının başka alanlarda da özgürleşme sağlamadığı görüldüğü gibi, ülkelerin ekonomik olarak içiçe geçmesi de halkların bilincinde benzer bir durumun gerçekleşmesini gündeme getirmiyor.

Devrim birdenbire olmaz, önceden güçlü belirtileri vardır.

Avrupa kıtasının batı tarafıyla sınırlı bir devrim bile bu alanda bölge çapında mücadelenin ortaya çıkmasının sonucu gerçekleşebilir. 1848 benzeri bir hareketlenme bir daha yaşanmamıştır. Birbirleriyle bağlantı kuran hareketler olmuştur ama bunlar işçi sınıfı hareketleri değildir.

1968 hareketinde Almanya ile Fransa arasında bağlantı vardı. İki ülkenin 68'leri farklı özellikler taşımasına rağmen bağlantı vardı.

1990 sonrasında ATTAC Batı Avrupa ülkeleri çapında ortak eylemler düzenledi. Sosyal forumlar, suyun ve belediye hizmetlerinin özelleştirilmesine karşı eylemler gibi... Bu örgütün farklı halkları bir araya getiren eylemleri 2010 sonrasında inişe geçti, yerini ulusal çapta eylemler almaya başladı.

İşçi hareketi ise AB çapında herhangi bir varlık gösteremedi.

Aynı otomobilin -diyelim Opel'in- üretimini ortaklaşa yapan fabrikalardan birisinde grev olduğu zaman, başka ülkedeki fabrikalardaki işçiler -o da her zaman değil- sınırlı destek sunmaktadır. Polonya'daki Opel işçileri grevinin Almanya'da aynı markanın üretiminde çalışanlar tarafından sınırlı olarak desteklenmesi gibi...

Bu küçük örneklerin dışında AB üyesi ülkeler halklarının ortak eylemi yoktur.

Geçtiğimiz aylarda Fransa'da yeni çalışma yasasına karşı CGT'nin düzenlediği grevler, protesto gösterileri ve genel grev vardı. Bu ülkedeki direnişe başka ülkelerdeki emekçiler tarafından önemli bir dayanışma yapılmamıştır.

Yüz yıl önce olsaydı, insanların haberi yoktu denilebilirdi. Şimdi ise gelişen iletişim araçları sayesinde nerede ne oluyorsa hemen duyulmakta, medyada yer almaktadır. Buna rağmen başka ülkelerden destek oldukça zayıf kalmıştır.

Yunanistan'daki kitlesel eylemlerle ilgili olarak ise AB'nin ekonomik politikasını belirleyen ülke olarak Almanya'da dayanışma eylemleri gerçekleşti. Sol Parti'nin yanı sıra Otonomlar da bu eylemlerde yer aldılar.

AB içinde en büyük dayanışma eylemi Yunanistan ile ilgili olarak gerçekleşti ve o da Almanya ile sınırlı kaldı denilebilir.

AB çapındaki örgütlenmeler yok değil ama hareketsiz durumdadılar.

Avrupa Sendikalar Birliği'nin adı var ama kendisi ne yapıyor, belli değil.

Avrupa Sol Partisi (ASP), solun AB çapında örgütlenmesi için kurulmuştu. Kurucuları -o zamanki adıyla- Demokratik Sosyalizm Partisi (Almanya, daha sonra Sol Parti oldu) ve İtalya'dan Rifondazione Comunista (Komünist Partisi - Yeniden Kuruluş) idi. Rifondazione'nin koalisyon ortağı olduktan sonra Irak savaşını desteklemesi sonu oldu. Sonraki yıllarda ASP olarak yılda bir toplantı yapıldı ama ne ortak eylem örgütlenebildi ve ne de partinin faaliyetinin artması sağlanabildi.

AB ülkelerindeki komünist partileri de genellikle yılda bir toplanırlar; kapitalizmin kriz içinde olduğunu saptayıp, sınıf mücadelesinin yükseleceğini işaret edip, dağılırlar. Bir sonraki toplantıda da benzer konuşmalar yapılacaktır.

Marksizmin ilk döneminden kalan kendiliğindenci evrensellik ve bölgecilik anlayışı sürüyor. Avrupa ülkelerinde ekonomiler eskisine göre büyük oranda içiçe geçmiş olmasına karşın birleşik bir devrim mümkün görünmüyor, birleşik direniş bile yapılamıyor. Tersinin olması gerektiğine inanılıyor ama olmuyor. Ekonominin uluslararasılaşması bu gelişmenin benzer oranda halkların bilincinde de gerçekleşmesini gerektirmiyor. AB çapında örgütler kurulması ve çaba harcanması, tabanda buna uygun gelişme sağlanamayınca sonuç vermiyor.

Tek tek ülkelerde devrimin zayıf kalacağından hareketle bölge devrimleri üzerinde çok konuşuluyor ama yapılan saptamalar

ekonomizmden kurtulamıyor. Bölge devrimine en yakın olması gereken Batı Avrupa'da bile bunun koşulları bulunmuyor.

Bu durum Avrupa'ya özgü değildir.

1960'lı yıllarda sosyalist harekette "Ortadoğu Devrimci Çemberi" belirlemesi yapıldı. Gerekçe; Ortadoğu halklarının ortak sorunlarının bulunması, ABD emperyalizmi ve İsrail'e karşı olmalarıydı. Aradan 50 yıl geçti ve bu belirlemenin maddi temelini bulunmadığı görüldü. Alışkanlıktan olsa gerek şimdi bile bu belirlemeyi yapanlar bulunuyor. Geleceğe yönelik olarak insanı rahatlatıldığını kabul etmek gerek ama uygulama zemini bulunmuyor.

1970'li yıllarda sosyalist hareket Filistin halkıyla bazı dayanışma eylemleri gerçekleştirdi. İsrail'e karşı mücadeleyi desteklediklerini her zaman belirttiler. 12 Eylül 1980 sonrasında Filistinli örgütler ülkeyi terk etmek zorunda kalan çok sayıda devrimciye kamplarda kalma olanağı sağladılar. Sonraki yıllarda Filistin'deki hareket değişti; islamcı Hamas'ın daha ön plana çıkmasıyla hareket bölündü ve eski etkinliğini kaybetti.

İran devrimi, Müslüman Kardeşler, El Nusra, İslam Devleti ve sayılabilecek benzer diğer örgütler bağlamında teorik olarak "Ortadoğu İslamcı Çemberi"nden söz edilebilir ama pratikte karşılığı yoktur. İslamcılar arasındaki çelişkiler sosyalistlerde olandan az değildir.

Ortadoğu'da birden fazla ülke de ortak eylem sadece PKK ve PYD tarafından yapılıyor. Çok sayıda AKP'li Kürt ve Barzani dikkate alınırsa Kürtlerin kendi içinde birlik olduklarından söz edilemez ama yine de Ortadoğu'da Türkiye-Suriye-Irak ve bir oranda İran'daki Kürtlerin belirli bir örgütlenme içinde ortak faaliyetinden söz edilebilir. Bunun da ne oranda yayılacağı ciddi bir soru işaretidir.

Rojava'nın bölge halkları için örnek olacağı savunulmuştur ama bu konuda herhangi bir gelişme görülmemiştir. Tersine || /

bu bölgenin Araplarla Kürtler arasında sorun olması ihtimali daha yüksektir.

Latin Amerika ülkelerine yönelik olarak bölge ve dünya çapında daha gelişmiş dayanışmadan söz edilebilir.

SSCB'nin dağılmasından sonra ekonomik olarak zor duruma düşen Küba ile büyük bir dayanışma gerçekleşti, Küba'nın küçük bir ülke olması da bu dayanışmayı etkili yaptı. Yıllarca süren ekonomik destek Vietnam gibi büyük bir ülke için yetersiz kalabilirdi ama Küba'ya büyük destek oldu. Almanya, Fransa, İsviçre ve sayılabilecek diğer ülkelerdeki sol hareketler birbirleriyle gösterdikleri dayanışmanın daha fazlasını Küba için yaptılar denilebilir.

Venezüella'da Chavez yönetimi de Küba'ya büyük destek sağladı.

Her tarafı sürekli hareket içinde bulunan Güney Amerika'nın diğer bölgeleri için benzer belirleme ancak bir döneme özgü olarak yapılabilir. Bu bölgede Brezilya-Bolivya-Venezüella'daki iktidarlara karakterize olan bir süre Nikaragua-El Salvador ve Uruguay'ın da dahil olduğu sol dalga dönemine, özellikle Avrupa solu büyük ilgi gösterdi. Venezüella'da gerçekleşen iktidar değişikliği ve reformlara "21. yüzyıl sosyalizmi" denilmesinden, Bolivya'daki Morales hükümetinin ve Meksika'da Zapatistaların dikkatle izlenmesine kadar 1990'lı yıllardan 2000'li yılların sonlarına kadar bölgedeki sol hareketlerin desteklenmesi için oldukça faaliyet gösterildi.

Bu bölgede sol dalganın geri çekildiği artık genel olarak kabul ediliyor. Venezüella ekonomisinin sürekli gerileyen petrol fiyatı sonucu kötü duruma düşmesi, Chavez yönetiminin eskiden beri yapılan tipik hatayı tekrarlayarak doğal kaynakların zenginliğine fazla güvenmesi, başka konuda gelişme hedefiyle yatırımlara yönelmemesi nedeniyledir. Küba farklı bir yol izleyerek zamanı ve dayanışmayla gelen ekonomik desteği ülkeyi sağlık konusunda üretici bir merkez durumuna getirmek için kullandı.

Latin Amerika'daki sol yükseliş Venezüella ile sınırlı değildi Brezilya ile birlikte iki ülke merkezliydi. Bu ülkelerde solun gerilemesi bölgedeki hareketin geneli üzerinde etkili oldu.

Aynı şeyleri yaparak farklı sonuç alacağını sanmak solun Latin Amerika'ya özgü olmayan bir hastalığıdır. Öğrenmekte, dönüşmekte ve uzun vadeli düşünmekte ve davranmakta sürekli eksik kalıyorlar. ABD yanlısı sağ güçlerin yükseldiği Venezüella bunun son örneğidir.

Bölgenin değişik yerlerinde hareketlilik yine sürüyor ama etkileri bulundukları yerle sınırlı kalıyor. Şili'de topraklarını ve kültürel haklarını kazanmak isteyen ve bu amaçla açlık grevlerinden kiliseleri yakmaya kadar militanca eylemlere yönelen Mapuche örneğinde olduğu gibi... Eylemlilik konusunda tek halk grubu değiller ama farklı ülkelerdeki direniş eylemlerinin birbirleriyle ilişkisi azdır.

Her durumda Latin Amerika'da geriledikleri dönemde bile sol hareketlerin belirgin olduğu, başka kıtalardaki solun daha fazla ilgisini çektiği, kendi içlerindeki dayanışmalarının da - önemli eksiklere rağmen- başka kıtalardakine göre daha fazla olduğu söylenebilir.

Bu bölgede katı Hıristiyanlık vardır ama Katolikliğin emekçi halkla birlikte tutum almış "Kurtuluş Teolojisi" bölümü de eskisine göre gerilemiş olmakla birlikte halen canlıdır.

1960'lı yıllarda Küba devriminin ardından Latin Amerika ülkelerinde bölge çapında devrim düşüncesi ön plandaydı. Che Guevara da aynı görüşteydi. Küba devrimi yeterli olmamıştı ama başka bir bölge ülkesinde gelişecek gerilla hareketi kısa zamanda yayılabilirdi.

Bolivya, Arjantin, Peru, Nikaragua, El Salvador, Uruguay, Venezüella ve eklenebilecek diğer ülkelerde silahlı mücadele hareketleri ortaya çıktı ve bir dönem aktif oldular ama bölge çapında işbirliği gelişmedi.

Farklı ülkelerdeki muhalefet hareketlerinin yakınlaşması ve giderek ortak kurtuluş hedefine yönelmesi için kültürel yakınlık önemli bir faktördür.

Latin Amerika'da Che gibi ortak sembol bir ismin varlığı, Küba'nın ortak savunulması, Brezilya dışında aynı dilin (İspanyolca) konuşulması, aynı dinin aynı mezhebinin (Katoliklik) yaygınlığına ek olarak; bölgenin genelinde yerli halkların 1489 ya da sömürgecilik öncesinden gelen kimliklerini ve haklarını savunması mücadelede birlikteliğin önemli bileşenleridir. Buna 1960'lı yıllarda kıta çapında yayılan silahlı mücadele hareketlerinin, ABD emperyalizmi ve yerli oligarşilere karşı süren direnişleri birleştirme çabalarını da eklemek gerekir. Beklenildiği gibi olmamıştır ama birlikteliğin birikimi artmıştır.

20. yüzyıl sonlarında Zapatistalar çıkışlı olan, bir dönem Brezilya'da yoğunlaşan daha sonra dünyanın değişik ülkelerine yayılan Sosyal Forum Hareketi'nin katkısını da unutmamak gerekir.

Latin Amerika'nın Ortadoğu'ya benzeyen ve hiç benzemeyen yanları bulunuyor. Emperyalizme ve oligarşiye karşı çok sayıda mücadeleyi içeren 20. yüzyıl tarihinde Latin Amerika solu başarıdan çok başarısızlık yaşamıştır ama bugün de varolan ya da izlerini bugüne taşıyan Küba devrimini, Şili'deki Halk Cephesi'ni (1973'e kadar) ve Nikaragua'da Somoza'nın devrilmesini unutmamak gerekir.

Küba ve diğer Latin Amerika ülkeleriyle Türkiye birbirlerinden çok uzaktır ama özellikle Küba devrimi ve Che Guevara'nın bizdeki sosyalist harekette önemli etkisi vardır. Küba devriminin Latin Amerika'dan sonra en fazla etkilediği yer Türkiye'dir denilebilir. THKO ve THKP-C'nin ortaya çıkışında Küba devrimi ve Che'nin önemli etkisi vardır.

Oradaki tecrübeleri taklit etmemek ama yakından izlemek gerekir.

Bölgesel devrim konusunda da kendiliğindencilikten kaynaklanan otomatizmi bırakmak gerekiyor. Aynı bölgedeki muhalif

hareketler arasında önemli kültürel farklılıklar varsa, ortak mücadele zordur ya da ancak geçici olabilir. Okur Ortadoğu'da Kuran'ı anayasa olarak kabul eden islamcı örgütlerin bile ancak geçici olarak birleşebildiklerini, genellikle birbirleriyle savaştıklarını gözden kaçırmamalıdır.

"Ortadoğu Devrimci Çemberi"nin gerçekleşmemesi hoş bir durum olmayabilir ama gerçektir. Gerçeğin önemle dikkate alınması da rahatlatıcı olsa bile hayallerle avunmaya tercih edilmelidir.

2. SOSYALİZMİN GELECEĞİ

Kapitalizmin üretimin araçlarında özel mülkiyetin bulunduğu artı değer sömürüsü yapılan bir sistem olarak tanımlanması dar bir anlayışı yansıtır. Kapitalizm bir hayat anlayışı, yaşama tarzı, kısacası bir kültürdür. Bu kültür altyapının üstyapıya yansımaları değildir. Üstyapının üretim tarzıyla kolayca değişmeyen, tarihsel devamlılık gösteren özellikleri bulunur. Din, kadının ezilmesi, ırkçılık bu bağlamda sayılabilir.

Sosyalizmin esas olarak üretim araçlarının kamulaştırılmasına dayandığı sürece kapitalizmden fazla uzaklaşmayacağı, ayrı bir uygarlık anlayışını temsil edemeyeceği²⁰. yüzyılda yaşanan tecrübelerin en önemli sonucudur.

Sosyalizm farklı bir kültür anlayışıdır; temelini de üretimin hızla artırılması değil, bu farklı kültür anlayışı oluşturur. Üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılması farklı bir kültürün oluşuma girişten öteye anlam taşımaz.

Sosyalizm insanın kendini gerçekleştirmesini ve bunun için de politika ve ekonomiye doğrudan katılımını öngörür. İnsanın üretim süreciyle ilgili kararlarda doğrudan yer alması, temsilciler aracılığıyla değil doğrudan politika yapması amaçlanır.

Bu amaç ütopya olarak görülebilir ve doğrudur da. İstemek yetmez, nasıl gerçekleştirilebileceğinin yollarını bulmak gerekir. Gerçekçi ütopyalar birdenbire olmasa bile aşamalı olarak yapılabilen, hedeflediklerine yaklaşılabilen ütopyalardır. 121

Ütopyaları gerçekleştirme yolları sadece teoride değil aynı zamanda pratikte de bulunur. Deneme- yanılma yöntemi mutlaka kullanılacaktır.

Herkesin birbirini tanıdığı, yüzyüze ilişkilerin bulunduğu küçük topluluklarda insanların ekonomiye ve politikaya doğrudan katılımı kolayca gerçekleşebilir. Küçük bir alanda yaşayan bu tür topluluklar -ABD dahil- çok sayıda ülkede bulunuyor. Dışarıya kapalıdırlar. Komünist köy, komün gibi adlarla anılırlar.

Ülke, bölge, kıta ve hatta dünya çapında böyle bir uygulama nasıl olabilir; ancak spekülatif düzeyde cevap verilebilir ve bunun da anlamı yoktur.

Önemle akılda tutulması gereken, insan özgürlüğüyle ilgili yıllarca önce yapılmış saptamaları tekrarlayarak sınır çizmemektir. İnsan özgürlüğü sürekli yenilenir, genişler. Sosyalizmin ilk dönemlerinde kadın özgürlüğü üzerine görüş üretilirken, çocuklardan söz edilmemiştir. Keza o dönemin sosyalizminde farklı olanın dışlanması ve buradan kaynaklanan ırkçılık da konu edilmemiştir.

Fanon, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyıl marksizmine "Avrupa marksizmi" derken bu konuya dikkat çekmektedir. Avrupa ülkelerinin gelişmişlik düzeyi büyük oranda -Marx'ın Kapital'in ilk cildinde açıkladığı gibi- sömürgelerden gelen zenginliklere bağlıdır. Fanon, **Yeryüzünün Lanetlileri**'nde Avrupa'da gelişmiş üretici güçler temelinde kurulacak ayrıcalıklı sosyalizmin gerçekte sömürge halkların sırtından kurulmuş olacağından söz ederken de bunu kastediyordu.

Marx-Engels o yıllarda insanlığın büyük bölümünün yaşadığı sömürge dünyasıyla ilgilenmediler ya da sömürgeleri kapitalist ülkelerin geride kalmış, ileride o aşamaya yükselecek hali olarak değerlendirdiler. Dönemin fikir dünyasında hakim olan bu anlayışın yanlışlığı daha sonra ortaya çıkacaktı.

İnsan özgürlüğünün kapsamını sabit tutmak, buradan hareketle de yeni özgürlük isteklerini dikkate almamak anlayışını günümüzde de görebiliriz.

Kimlik sorunu, tanınmak istemek, farklı kimliklerin eşit haklara sahip olması gibi talepler insan özgürlüğünün yeni bileşenleridir. Kimlik sorununun önemli bölümü sömürgeci geçmişten gelmektedir. Bu sorunu anlamadan Latin Amerika ülkelerindeki ilerici yönetim ve hareketleri anlamak mümkün değildir. Şili’de Mapuche halkı gibi militan eylemler yapanların talepleri de sömürgecilik döneminin, beyazların değişen egemenliği altında yaşadıkları baskılarından kaynaklanmaktadır. Latin Amerika ülkeleri yıllardan beri bağımsızdır ama beyazların egemenliği ve yerli halkı değişik yollardan dışlamaları sürmektedir.

Bolivya’da Morales’in ilk yerli devlet başkanı olmasının yarattığı heyecanı sömürgecilik döneminin güçlü izlerini görmeden anlamak mümkün değildir.

Sosyalizmin geleceği, nasıl bir evrim izleyeceği -ne kadar tekrarlınsa azdır- kapitalizmin hangi durumda olacağına bağlıdır. Kapitalizmin evrimini dikkate almadan sosyalizmin geleceğinden söz etmek, sosyalizm 1945-1989 dönemindeki gibi dünya sistemi olsa bile, doğru değildir. Aynı hatayı yeniden yapanların 1989’da sosyalist ülkelerdeki parti yöneticileri gibi çok şaşıracakları hatta şaşırmaya fırsat bile bulamayacakları söylenebilir.

Sosyalizmin geleceğiyle ilgili olarak 20. yüzyıl tecrübesinden hareketle genel belirlemeler yapılabilir:

Birincisi: Sosyalizm (Ulbricht’in de saptadığı gibi) uzun süreç, kendi yasallıkları olan ayrı bir toplumsal sistemdir. Hedef komünizmdir ama komünizmden ne anlaşıldığının açıklanması gerekir. Komünizm; herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar olarak tanımlanamaz. Bu tanım 168 yıl öncesine aittir ve yeniden yapılması gerekir. Bu tanımda komünizm sınırsız bir tüketim toplumdur. İnsanın da parçası olduğu doğa böyle bir tüketimi kaldıramayacağı gibi insanı “sürekli daha iyi ve daha fazla tüketen canlı” olarak tanımlanmak da doğru değildir.

Böyle bir tanım eşitsizlik temelinde de olsa kapitalizme uyar. Kapitalizmde tüketim toplumu 1945 sonrasında oluşmuştur, daha önce yoktur. Çok sayıda komünistin 1989 sonrasında fazla zorlanmadan kapitalizme uyum sağlayabilmeleri de bu anlayış sayesinde mümkün olmuştur. Ülkesine göre 44-74 yıl arasında değişen süre boyunca reel sosyalizmde yaşamış halkların önemli bölümünde bugün sosyalistler marjinal bir güç durumundaysa; bunu, yapılan yanlışlar, karşılanamayan beklentilerin yanı sıra kapitalizmde tüketim toplumunun gelişmesi ve sosyalizmde de insanın bu temelde tanımlanması çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

İkincisi: Komünizm esas olarak kültürel temelde tanımlanmalıdır, ekonomik temelde değil. Sınırsız tüketime yönelinmesi değil, belirli alanlarda tüketimin kısıtlanması esas alınmalıdır. İnsanın bütün yeteneklerini geliştirerek kendini gerçekleştirebilmesi için sınırsız bir tüketici olması gerekli değildir.

Marx-Engels döneminde kapitalizm dünya çapında az gelişmişti; üretim insanların ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Bu dönem geride kalmıştır. Üretimin dünya çapında ulaştığı düzey bütün insanlığın geniş asgari ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydedir.

Daha fazla tüketim kadınlar ve çocuklar dahil kimsenin ezilmemesine, hayvanlar ve doğayla uyum içinde yaşanmasına, genel olarak kimliklerin ve farklı cinsel kimliklerin özgürlüğüne, ırkçılığın ortadan kaldırılmasına yol açmaz. Bunlar için kültürel gelişim gereklidir.

Zapatistalar'ın etnik kimliklerine vurgulayanlara karşı verdikleri cevap aydınlatıcıdır: *"Biz bir hayat tarzıyız, bir kültürüz."*

Sosyalist olmak öncelikle başka bir hayat tarzı, başka bir kültür olmak zorundadır. Bunun sağlanamadığı durumda sosyalizm, kapitalizmden farklı bir uygarlık anlayışını geliştiremez.

Üçüncüsü: Sosyalizm kapitalizmle üretici güçleri geliştirme yarışına girmemelidir. Üretici güçlerin geliştirilmesinde çok

geride kalmamak, ileride olunmasa bile aynı düzlemde bulunmak önemlidir. Bunu sosyalist ülke ya da ülkelerin kendilerini olabildiğince güvenceye alması, saldırıyla kolay yok edilemeyeceklerinin bilinmesi olarak tanımlamak da mümkündür. Bu düzey ortama ve ülkeye göre değişebilir.

Küba küçük bir ülkedir, ABD ile başa çıkabilecek durumda değildir. Halkın ülkenin bağımsızlığı ve sosyalizm konularında gelişmiş bir bilince sahip olması ve çok sayıda ülkeyle kurulmuş iyi bağlantılar sonucu açık bir saldırı karşısında ayakta kalabilecek durumdadır.

Tekrar belirtilirse, değerlendirmeler çağdaş kapitalizmin durumu dikkate alınarak yapılmalı ve gelişmelere göre de değiştirilebilmelidir.

Dördüncüsü: Burjuvazi dünyada bir güç olarak varolduğu sürece belirli sınırlar içinde yok edilmesi mümkün değildir. Bu sınırlar içinde üretim araçlarında özel mülkiyet yıllardan beri bulunmuyor olsa bile, buradan burjuvazinin yok edildiği sonucu çıkmaz.

Kapitalizm sadece özel mülkiyet değil, kültürdür. Burjuvaziyle kültürel alanda mücadelede yetersiz kalan, insanın gelişmesini sonuçta tüketime bağlayan anlayış sonuçta kapitalizm karşısında kaybetmeye mahkumdur.

Sosyalist toplumda kapitalizmin restorasyonu tehlikesi her zaman olacaktır. Buna karşı mücadele ise yoğun baskıyla ya da üretici güçlerde daha hızlı gelişmeyle yapılamaz. 20. yüzyıl sosyalizminde bu yol denenmiştir ve ulaşılan sonuç ortadadır. Sosyalizm kendisini korumak için gerekli önlemleri almak zorundadır ve kendisini savunmasının en iyi yolu da farklı bir insanın şekillenmesini sağlamaktır.

Beşincisi: Geleceğin sosyalizmi devletli olmak zorundadır. Devlet halkın üzerinde ona yabancı bir organ olmak zorunda değildir; devletin halkla içiçe geçmesi sonucu bu alandaki yabancılaşma önemli oranda azaltılabilir.

Silahlı güçlerin tümüyle ortadan kalkması istenir ama bunun 125

nasıl olacağı kapitalizmin durumuna ve bununla ilişki içinde sosyalizmin gelişme çizgisine bağlıdır.

Altıncısı: Kapitalizmin insanlığı sadece doğa konusunda değil insani değerler olarak da yıkıma götürdüğü çok kişi tarafından kabul ediliyor. İnsanın insana, doğaya, kendi ürettiklerine yabancılaşması; insanın insanı işine yarayacağı özellikleri bağlamında dikkate alarak değerlendirmesi, diğer özellikleri unutmaması (nesneleşme) ileri boyutlar kazanmış durumdadır. Sosyalizm, bu bağlamda, insanlığın kurtarıcısı bir toplumsal sistem olarak ortaya çıkabilir, çıkmalıdır.

En büyük engel, 20. yüzyılda yaşanmış başarısızlıktır.

20. yüzyıl sosyalizmi kendisini ve insanlığı kurtarabilecek politik bir öznenin bulunmadığını gösterdi. Sosyalizm –geniş anlamda tanımlanmış- işçilerin (beyaz yakalılar da dahil), aydınların ve küçük üreticiliğin sistemi olmalıdır.

Küçük üreticiliğin güvenilmezliği, kapitalizme yönelebileceği konusunda endişe taşıyanlar, komünistlerin 20. yüzyıldaki tarihine yakından bakmalıdır. Sadece parti yöneticileri değil çok sayıda komünist işçi de 1914 ve 1989’da kitle halinde burjuvazinin safına geçebilmiştir. Yöneticiler saf değiştirdiğinde daha alt düzeydekiler önemli oranda sağlam kalabilseydi, yaşanan sarsıntı atlatılabilirdi. Dolayısıyla marksist-leninistlerin sosyalizm konusunda kimseye verebileceği ders yoktur.

20. yüzyıl sosyalizmi küçük üreticiliğin hızlı tasfiyesinin tarımda ve hizmet sektöründe ağır sonuçlara yol açtığını gösterdi. Macaristan gibi bazı ülkeler tarımda küçük üreticiliği destekleyerek bu alanda krizden çıkabildiler. Küba da tarım ve hizmet sektöründe benzer uygulamaya yönelmiş durumdadır. Küba’nın buna görece daha rahat olduğu, 1991 sonrasındaki ağır ekonomik krizi atlattığı bir dönemde yönelmesi dikkat çekicidir.

Sosyalistler bu uygulamalardan öğrenmek zorundadır.

yazılmış olanlara bağılı kalmak adına tutuculuğa saplanacak-
sak; gelecek bizim için bitmiş demektir. Güzel belirlemeler ve
ajitasyonlarla bu gerçek değıştirilemez.

Teori aynı zamanda pratiğin teorisi demektir. Pratikte ilişkisi
bulunmayan, pratikte sınanmamış teori bilimsel olmaz, ancak
skolastik olur.

Bilimsellik ise metinlere bağılılıkla ölçülmez, çünkü bilimsel
olan, yanlışlanabilir olandır. Sadece dini teoriler yanlışlana-
maz, eksiklikleri ortaya çıkamaz, sadece şartlara göre yeniden
yorumlanırlar.

Sosyalizm teorisi ise klasikleri yeniden yorumlamaktan daha
fazla yaşanan pratiğin değerlendirilmesini ve bunun da teo-
riye yansıtılmasını gerektirir.

SONUÇ YERİNE

Döneceğimiz gelecek, döndüğümüz gelecek olmayacak.

19. yüzyıl ortalarından başlayarak yüz yıldan uzun bir süre sosyalistlerin inandırıcı bir gelecek projesi oldu. Günlük sorunlara çözüm üretmek yetmez, bu öneriyi gelecekle bağlayabilmek gerekir. Sosyalistlerde bu gelecek vizyonu vardı.

Bu vizyon 1989-1991'oe sona erdi. Aslında 1960'lı yıllardan başlayarak sürekli geriliyordu ama bitişi 25 yıl kadar sürdü.

1990'lı yılların başlarında yapılan bazı tespitleri hatırlıyor musunuz? Reel sosyalizmin dağılmasıyla sosyalizm özgürleşmişti, gerçek sosyalizm için mücadelenin şartları iyileşmişti.

Bu tür görüşlerin ömrü uzun sürmedi. Reel sosyalizmin çözülmesi sadece sosyalistler arasındaki karşıtlarını değil, sosyal demokrasiyi bile sarstı; çözümler değişik şekillerde herkese yansıdı.

Sosyalistler için gelecek bitmişti, gelecekle ilgili teorilerinin inandırıcılığı kalmamıştı. 44-74 yıl süren reel sosyalist sistem emperyalist dünyadaki karşıtlarını bile şaşırtan bir hızla çözümlü tarihe karışmıştı.

Buna karşı uygun olduğu düşünülen bir savunma mekanizması geliştirildi; geçmişin iyi bölümlerine ya da bir bölümüne dönmek. Reel sosyalizm büyük başarılar da kazanmıştı, burası doğrudu ama daha sonrasına kimse değinmek istemiyordu.

Acele olarak çözülmeye açıklama bulunmaya da çalışıldı. 1989-1991'de yaşanan karşı devrimdi. Komünist partileri içindeki revizyonistler, kapitalizm işbirlikçileri sosyalizmi yıkıma götürmüştü.

Kendilerini rahatlatmanın dışında inandırıcı oldukları söylenemez. Milyonlarca parti üyesi de karşı devrimci oldukları için 129

mi yönetime karşı gösterilere katılmış, daha sonra da fazla zorlanmadan sosyalizm sonrası kapitalizmde yaşamaya başlamıştı?

Sosyalizm sonrası kapitalizm terimi bile aradan yıllar geçtikten sonra zorlukla kabul edildi. Çağımız proleter devrimleri çağıydı, kapitalizmden sosyalizme geçiş çağıydı; böyle öğrenmiştik ama sonunda kapitalizme geçilmişti.

Sosyalist ekonomilerin   k ş n n ardından yaşanan kriz yıllarında memnuniyetsizliklerini gösterenler vardı ama bu kapitalizme karşı eylemliliğe dönüşmedi. 44-74 yıl reel sosyalizmde yaşamış halkın durumu böyleydi ve bunu da emperyalizm işbirlik iliğiyle açıklamak mümkün değildi.

Çok sayıda sosyalist, reel sosyalizmin son döneminde burjuvazinin dışardan gelmediğini, komünist partilerin kadroları arasından çıktığını yeni öğreniyor.

Çin Halk Cumhuriyeti'nde komünist partisinin önderliğinde hayata geçen uygulamalar dersiniz sosyalizm adına öğünülecek bir tablo ortaya koymuyordu.

1991'den sonra 25 yıl geçti ve "reel sosyalist ülkelerde kapitalizm nasıl gelişti?" sorusundan kaçabilmek için değişik yollar denendi; bazıları susarak soruyu unutturmaya çalıştı, ama olmadı.

Sosyalistler bu tarihi açıklamak zorundadır ve o tarihin bir bölümüne dönerek, başarıları sıralamakla yetinerek bunu yapmak mümkün değildir.

Gelecek bitti, gelecekten dönmek zorunda kalındı.

Lenin'i ve mutlaka Stalin'i de atlayıp Marx'a dönerek geleceğin yeniden kurulabileceği sanıldı ama bunun da umutsuz bir çaba olduğu görüldü. Daha geriye gidilerek yeni bir gelecek vizyonu yaratılamaz.

 lgin  belirlemeler okuduk ve okuyoruz: hatalardan ders çıkarılmalıdır, teori yeniden oluşturulmalıdır gibi... Bunlar güzel sözler ama aradan 25 yıl geçmiş olmasına karşılık yapılmış bir

şey yoktur. Bu tür belirlemelerin sorunu geleceğe atarak durumu idare etmeyi amaçladığı görülüyor ama artık idare edilecek durum da kalmadı.

Dünyayı değiştirebilmek için önce onu anlamak gerekiyor. Anlamadığınızı değiştiremezsiniz ve sonuçta yanlış bile yapamazsınız.

Reel sosyalizmin tarihinde önemli başarılar da bulunuyor ve o tarih bize sosyalizm adına nelerin yapılmaması gerektiğini de gösterdi. Burada dikkatli olmak gerekir çünkü nelerin yapılmaması gerektiğini bilmek, nelerin yapılması gerektiğini bilmek anlamına gelmez. Bu nedenle reel sosyalizm tarihinin iyi incelenmesi ve son 25 yılın kitle hareketleri de dikkate alınarak teoride gerekli değişikliklerin yapılması gerekir.

İşçi sınıfı kendisine atfedilen kendisini ve insanlığı kurtaracak özne olamadı ve bunu sadece reel sosyalizmde değil, 20. yüzyıl devrimlerinde de gösterdi. İşçi sınıfının sayı olarak az ve hatta neredeyse bulunmadığı ülkelerde sosyalist devrimler gerçekleşti. Köylülük, kentlerdeki küçük üreticilik ve hizmet sektöründe çalışanlar, aydınlar 20. yüzyılın sosyalist devrimlerinde önemli rol oynadılar. Tarih yazımında gerçeğe aykırı olarak geriye itilen bu rolün öne çıkarılması gerekiyor.

Kapitalizmin doğayı ve insanı tahrip ettiği'nin artan oranda kabul gördüğü bir dünyada kapitalizm karşıtlığı işçilerle sınırlı değildir.

Kapitalizme karşı olmak onun tüketim toplumu kültürüne de karşı olmayı gerektirir. Sosyalizm ayrı bir uygarlık anlayışına sahip olmalıdır.

Sosyalistler insan özgürlüğünün kapsamını sabitleşmiş olarak görmemeli, yeni ortaya çıkan bileşenlerine gereken önemi vermelidir.

Başka bir geleceğe dönüş ancak bu temelde mümkün olabilir. Değişik ülkelerde gerçekleşen son 25 yılın kitle hareketleri de başka bir bileşimi göstermiyor.

KAYNAKLAR

Axel Honneth: Verdinglichung, Suhrkamp, 2015.

Dirmoser-Merkel: Sozialismus des 21. Jahrhunderts in Lateinamerika, Neue Gesellschaft/Frankfurter Hefte, 12/2007.

Engels: Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni

Erkiner: 1989 Berlin Duvarı, İmge Kitabevi, 2005.

Erkiner: 40 Yıl Sonra TDAS, TDAS Yayınevi, 2015.

Frantz Fanon: Yeryüzünün Lanetlileri, Versus Kitap, 2016.

Eyal, Szelen ve Townsley: Making Capitalism without Capitalists, Verso, 1998.

Karl-Heinz Kohl: Ethnologie – die Wissenschaft vom kulturell Fremden, C.H.Beck, 2000.

Marx: Yahudi Sorunu, Sol Yayınları, 1997.

Rahel Jaeggi: Entfremdung, Suhrkamp, 2016.

ENGİN ERKİNER

1950’de doğdu. 1972’de ODTÜ Kimya Bölümü’nü bitirdi. 1974’te aynı okulun Teorik Kimya Bölümü’nde yüksek lisans yaptı. Örgütlü politik mücadeleye ODTÜ SFK (Sosyalist Fikir Kulübü) üyesi olarak 1970 Mayıs’ında başladı. 1971’de Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu’nun yayın organı olan İleri’nin 6. ve son sayısının yazı işleri sorumluluğunu üstlendi. Daha sonra, Ali Orhan Yücelalp ve İlhan Kalaylıoğlu ile birlikte ilk sayısında Mahir Çayan’ın “Devrimde Sınıfların Mevzilenmesi” yazısının yer aldığı Kurtuluş gazetesinin yayımlanmasında çalıştı. Bir süre cezaevinde kaldı. 1980 sonunda ülke dışına çıktı. Halen Almanya’da yaşamakta olan Erkiner, bu ülkede 26 yıl yayınlanan (10 yıl da Türkiye’de yayınlanan) Yazın Dergisi’nin genel yayın yönetmenliğini yaptı. 2000-2005 yılları arasında Demokratik Sosyalizm Partisi’nin (daha sonra Sol Parti oldu) Frankfurt il yönetim kurulu üyeliğine seçildi. 2006’de Frankfurt Goethe Üniversitesi Politik Bilim Bölümü’nü bitirdi. Altı yıl sonra aynı üniversitenin felsefe bölümüne yazıldı ve bitirmek üzeredir. Elinizdeki kitapla birlikte birisi Almanca 17 kitabı yayımlanmıştır.

- Bir İşçinin Dönüşü (Öykü), (Yazın Yayıncılık,1985)
- Taşınamayan Özgürlük (Öykü), Kaynar Yayıncılık 1986 / Yeni Dünya Yayıncılık, 1996)
- Yolun Sonu (roman), (İlyada Yayınları,1989 / Yeni Dünya Yayıncılık 1996)
- Güzel Bir Ölüm (roman), (E Yayınları, 1992)
- Bugüne Yolculuk (makaleler derlemesi), (Yeni Dünya Yayıncılık, 1996)
- Rusya’da Komünistler Ne İstiyor? (Doğan Göçmen ile birlikte, Ayraç Yayınevi, 1996)

- Avrupa Birliği ve Türkiye / Soldan Bir Bakış, (teki Yayın-
nevi, 1998, 1999)
- Alt Emperyalizm ve Türkiye, (Pencere Yayınları, 2000)
- Paris Ev İşgalleri (topya Yayınnevi, 2001)
- 1989 Berlin Duvarı (İmge Kitabevi Yayınları, 2005)
- Avrupa Birliği ve Türkiye / İçerden Bir Bakış (topya Ya-
yınları, 2005)
- Transformation in Bulgarien, (VDM Verlag, 2008)
- Yazın’dan Seçmeler (topya Yayınları, 2008)
- Belma’ya Mektuplar (Kibele, 2014)
- 40 Yıl Sonra TDAS (TDAS Yayınları, 2015). 1974’te illegal
olarak yayımlanan Rus Devriminden ıkan Dersler ve
1975’te yayımlanan Türkiye Devriminin Acil Sorunları da
bu kitabın içindedir.
- Mlteiler Göçmenler (TDAS Yayınları, 2016)
- Geleceēe Dönüş (TDAS Yayınları, 2016)

